

THE AIRE CENTRE

Advice on Individual Rights in Europe

GENDER AND THE JUDICIARY

in the Western Balkans

UDHËZIME PËR TRAJTIMIN E ÇËSHTJEVE TË FEMICIDIT

Doracak për
gjyqësorin

Në bashkëpunim me

FemPlatz
UDRUŽENJE GRABANKI

Slobodanka Konstantinović-Vilić, PhD

Nevena Petrušić, PhD

Kosana Beker, PhD

UDHËZIME PËR TRAJTIMIN E ÇËSHTJEVE TË FEMICIDIT

Doracak për gjyqësorin

Titulli: Udhëzime për Trajtimin e Çështjeve të Femicidit – Doracak për gjyqësorin

Botuesi: Qendra AIRE (*Këshillim për të Drejtat Individuale në Evropë*)

Për botuesin: Biljana Braithwaite

Autorë: Slobodanka Konstantinović-Vilić, PhD
Nevena Petrušić, PhD
Kosana Beker, PhD

Rishikimi nga ekspertët: Lejla Konjić-Dragović
Mirjana Lazarova-Trajkovska, PhD
Mirjana Popović
Nataša Gaber-Damjanovska, PhD
Olivera Pejak-Prokeš

Redaktorë: Sabina Đapo
Vanja Radević

Mbështetje për përgatitjen e Udhëzimeve: Minja Trnka

Përkthimi: Adelina Albrahimi

Versioni në origjinal në gjuhën boshnjake/malazeze/kroate/serbe është përkthyer në gjuhën angleze, shqipe dhe maqedonase

©2023 AIRE Centre

Dizajni: Kliker Dizajn
Printuar nga: Kuća Štampe Plus
Tirazhi: 750
ISBN: 978-1-914005-07-7

Përgatitja e këtij publikimi është mbështetur nga Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar. Pikëpamjet e shprehura në këtë publikim nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar të Qeverisë së Mbretërisë së Bashkuar.

» PASQYRA E LËNDËS

PSE NA DUHEN KËTO UDHËZIME?	8
PËRKUFIZIMI I FEMICIDIT	14
Nocioni i femicidit	14
Prevalenca e femicidit	18
CILËSIMI I VEPRAVE PENALE	21
Dispozitat e Kodeve Penale/ligjeve që parashikojnë veprën penale të privimit nga jeta	21
Cilësimi i veprës penale të privimit nga jeta të një gruaje (femicidi)	32
PESHIMI I DËNIMIT QË DUHET TË JEPET (DËNIMI)	56
Peshimi i dënimit për femicidin	57
Peshimi i dënimit për femicide brenda kufirit të parashikimeve ligjore	58
Peshimi i dënimit për femicid në përputhje me qëllimin e dënimit	60
Peshimi i dënimit për femicid përmes vlerësimit të rrethanave rënduese dhe lehtësuese	62
Identifikimi dhe vlerësimi i rrethanave rënduese dhe lehtësuese	64
Rritja e ndërgjegjësimit – rruga për qasjen e ndjeshme gjinore ndaj dënimit	82
VIKTIMAT DHE PALËT E DËMTUARA	84
KËRKESA PËR DËMSHPËRBLIM	91
BIBLIOGRAFIA	96

» Homazh për kujtimin e Slobodanka Konstantinović-Vilić

Në mes të tetorit të vitit 2023, kur puna për këto udhëzime kishte përfunduar, Dr. Slobodanka Konstantinović Vilić, profesore me kohë të plotë (në pension) në Fakultetin Juridik të Nishit dhe një aktiviste afatgjatë e lëvizjes së grave në Serbi, ndërroi jetë. Korpusi i pasur shkencor i shkruar prej saj përbëhet nga mbi 200 punime shkencore në fushën e kriminologjisë, viktimologjisë dhe tema të tjera që lidhen me të drejtat e grave. Fusha e studimit shkencor që përshkroi karrierën e saj mbi 40-vjeçare ishte dhuna ndaj grave. Në vitin 1984, ajo fitoi doktoraturën me tezën e *Vrasëset Gra* dhe çmimizoi procesin e viktimizimit që e kthen një grua, viktimë të dhunës, të braktisur nga të gjithë dhe pa mbështetje institucionale, në një vrasëse. Pas gati tri dekadash studimi entuziast të fenomenit të dhunës ndaj grave, ajo përfundoi ciklin e studimeve mbi dhunën ndaj grave me një monografi mbi femicidin, ku zhvilloi një kornizë metodologjike për studimet e këtij fenomeni në të ardhmen. Këto udhëzime janë zhvilluar bazuar në studimet e saj mbi femicidin në rajonin e Ballkanit Perëndimor. Si bashkautorë të këtij botimi, por para së gjithash si miq të saj, dëshirojmë të shprehim mirënjohjen tonë më të thellë për gjithçka që patëm nderin të mësojmë nga Slobodanka, si në jetën tonë private, ashtu edhe në atë profesionale.

Nevena Petrušić dhe Kosana Beker

» PSE NA DUHEN KËTO UDHËZIME?

Vitet e fundit, femicidi është bërë një çështje shqetësuese në nivelin botëror, duke përfshirë edhe të gjitha vendet e rajonit. Megjithatë, femicidi nuk është parashikuar si vepër penale e mëvetëshme në ligjet penale të vendeve të Ballkanit Perëndimor, me përjashtim të Maqedonisë së Veriut, ku ndryshimet në ligjin penal në shkurt të vitit 2023 prezantuan një formë të re të veprës penale të vrasjes së rëndë, e cila është më e afërta me përkufizimin e termit “femicid”. Gjithsesi, duke qenë se këto janë ndryshime ligjore krejtësisht të reja, ende nuk ka praktikë gjyqësore të lidhur me këtë temë.

Gjatë vitit 2023, Qendra AIRE përgatiti një Raport Rajonal mbi Përgjigjen Gjyqësore ndaj Femicidit në Ballkanin Perëndimor.^[1] Raporti është një version i shkurtuar dhe i harmonizuar i raporteve kombëtare të përgatitura në të gjashtë vendet e Ballkanit Perëndimor gjatë tre viteve të fundit në lidhje me përgjigjen sociale dhe institucionale ndaj femicidit dhe tentativës për femicid.

Raportet kombëtare tregojnë një progres të caktuar në të gjitha këto vende në lidhje me kuadrin ligjor për parandalimin dhe mbrojtjen e grave nga dhuna, megjithëse çdo vend duhet të ndërmarrë hapa të mëtejshëm me synimin e përmirësimit të disa zgjidhjeve legjislativë, në mënyrë që të avancohet sistemi i përgjithshëm i parandalimit dhe mbrojtja e grave nga dhuna dhe, për rrjedhojë, edhe nga femicidi.

Përveç kësaj, çdo vend përballet me shumë sfida, veçanërisht në lidhje me përgjigjen institucionale ndaj dhunës ndaj grave dhe në praktikën gjyqësore, kryesisht për shkak të keqkuptimit të dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe femicidit, gjë që do të thotë gjithashtu se ka mundësi të shumta për përmirësim. Në periudhën nga viti 2018 deri në vitin 2021, Shoqata e Qytetarëve Femra FemPlatz dhe Qendra e Studimeve për Edukim dhe Komunikim për Gratë kanë zhvilluar një kornizë për të kuptuar më mirë karakteristikat, modelet dhe shkaqet e femicidit në Serbi,^[2] në kuadër të projektit “Çrrënjësja dhe parandalimi i femicidit

[1] Beker Kosana (ed), Përgjigjja Gjyqësore ndaj Femicidit në Ballkanin Perëndimor - Kuadri Ligjor dhe Praktika Gjyqësore, Qendra AIRE, mund ta gjeni në: <https://gcjnetwork.org/wp-content/uploads/PUBLIKACIJE/regional-femicide-report-2023-alb.pdf>.

[2] Me mbështetjen e Zyrës Rajonale të UN Women për Evropën dhe Azinë Qendrore në kuadër të Projektit “Çrrënjësja dhe Parandalimi i Femicidit në Serbi”

në Serbi", i cili përfshiu zhvillimin e metodologjisë së plotë të hulumtimit të anketimit dhe përbën studimin e parë ndërdisiplinor të përgjigjes sociale dhe institucionale ndaj femicidit në Serbi.^[3] Në funksion të konteksteve të ngjashme sociale, duke përfshirë dhunën e përhapur gjerësisht ndaj grave, i njëjti sondazh u përshtat në kontekstet përkatëse kombëtare dhe u realizua edhe në Mal të Zi^[4] dhe në Shqipëri^[5] në periudhën 2021-2022.^[6] Më pas, aktivitetet e anketimit të kryera në Serbi, Mal të Zi dhe Shqipëri u krahasuan dhe u prezantuan në një version të shkurtuar në Raportin Rajonal mbi përgjigjen sociale dhe institucionale ndaj femicidit në këto vende.^[7]

-
- [3] Konstantinović Vilić Slobodanka, Petrušić Nevena, Beker Kosana, Društveni i institucionalni odgovor na femicide u Srbiji I (Përgjigjja Sociale dhe Institucionale ndaj Femicidit në Serbi I), Udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2019, mund ta gjeni në: http://femplatz.org/library/publications/2019-11_Femicid_monografija_Prva_publicakcija_E_primerak.pdf; Petrušić Nevena, Žunić Natalija, Vilić Vida, Društveni i institucionalni odgovor na femicide u Srbiji II (Përgjigjja Sociale dhe Institucionale ndaj Femicidit në Serbi II), Udruženje građanki FemPlatz, Pančevo, 2019, mund ta gjeni në: http://femplatz.org/library/publications/2019-11_Femicid_monografija_Druga_publicakcija_E_primerak.pdf and Konstantinović Vilić Slobodanka, Petrušić Nevena, Pokušaji femicide i femicid u Srbiji: Sprečavanje i procesuiranje (Tentativa për Femicid dhe Femicidi në Serbi: Parandalimi dhe Ndjekja), Udruženje građanki FemPlatz, Pančevo & Niš, 2021, available at: http://femplatz.org/library/publications/2021-04_Femicid_Pokusaj_femicida_i_femicid_u_Srbiji.pdf
- [4] Beker Kosana (ed), Društveni i institucionalni odgovor na femicid u Crnoj Gori (Përgjigjja Sociale dhe Institucionale ndaj Femicidit në Mal të Zi), SOS Nikšić, 2023, mund ta gjeni në: <https://sosnk.org/wp-content/uploads/2023/04/Drustveni-i-institucionalni-odgovor-na-femicid-u-Crnoj-Gori-1.pdf>
- [5] Hysi Vasilika, et.al, Vrasjet e grave (femicidi) dhe tentativa për femicide në Shqipëri (2017-2020), Qendra për Iniciativa Ligjore dhe Qytetare, Tiranë, 2023, mund ta gjeni në: <https://www.qag-al.org/publikime/femicidi.pdf>
- [6] Udruženje građanki FemPlatz zbatoi projektin "Përsëritja e Modelit të Vëzhgimit të Femicidit të zhvilluar në Serbi në Shqipëri dhe Mal të Zi, dhe Hedhja e Bazave për Krijimin e Vëzhgimit Rajonal të Femicideve", në partneritet me Qendrën SOS nga Nikshiq dhe Qendrën për Iniciativa Ligjore dhe Qytetare nga Tirana, me mbështetjen e Zyrës Rajonale të UN Women për Evropën dhe Azinë Qendrore dhe BE-në.
- [7] Beker Kosana, Raport rajonal: Përgjigjet sociale dhe institucionale ndaj femicideve në Shqipëri, Mal të Zi dhe Serbi, UN Women & FemPlatz, March 2023, mund ta gjeni në: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-04/Regional-Report_Social-and-Institutional-Response-to-Femicide.pdf

Paralelisht, Qendra AIRE^[8] njohu rëndësinë e kësaj çështjeje për të gjithë rajonin e Ballkanit Perëndimor dhe së bashku me Shoqatën e Qytetarëve Femra FemPlatz kreu një anketë mbi përgjigjes gjyqësore ndaj femicidit në Bosnje dhe Hercegovinë, si pjesë e aktiviteteve më të gjera të Qendrës AIRE në Bosnje dhe Hercegovinë, duke synuar forcimin e zbatimit të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe standardeve të saj. Aktivitetet e këtij projekti nënkuptojnë edhe bashkëpunimin me gjykatat dhe qendrat më të larta për edukimin e gjyqtarëve dhe prokurorëve. Anketa e kryer në Bosnje dhe Hercegovinë^[9] ndoqi të njëjtën metodologji që ishte përdorur më parë në tre vendet e tjera. Megjithatë, kjo anketë konkrete u përqendrua vetëm te përgjigja gjyqësore ndaj femicidit, që do të thotë se anketa nuk përfshiu segmente të tjera të përgjigjes sociale dhe institucionale ndaj femicidit. Anketa u krye në bashkëpunim me gjyqtarët e Gjykatës Supreme të Federatës së BiH-së, Gjykatës Supreme të Republikës së Srpska dhe Gjykatës së Apelit të Distriktit Brčko. Gjatë vitit 2022 dhe 2023 u realizuan anketat në dy vende të tjera të Ballkanit Perëndimor, përkatësisht në Maqedoninë e Veriut,^[10] në bashkëpunim me Akademinë për Gjyqtarë dhe Prokurorë Publikë, dhe në Kosovë,^{[11]*} në bashkëpunim me Gjykatën Kushtetuese. Këto dy anketa i referohen përgjigjes gjyqësore ndaj femicidit dhe u realizuan në kuadër të projektit të Qendrës AIRE "Për Barazinë Gjinore dhe Luftën kundër Dhunës me Bazë Gjinore dhe Femicidit në Ballkanin Perëndimor", i financuar nga Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar.

Përdorimi i të njëjtës metodologjie bëri të mundur krahasimin midis gjashtë vendeve të Ballkanit Perëndimor. Kur krahasohen raportet kombëtare, mund të vërehen dallime të caktuara midis vendeve të Ballkanit Perëndimor, si në nivelin e parashikimeve ligjore ashtu edhe në përgjigjen e gjyqësorit ndaj femicidit, por gjithashtu mund të vërehen shumë ngjashmëri. Raportet kombëtare përfshijnë

-
- [8] Informacion të mëtejshëm mund të gjeni në: <https://www.airecentre.org/the-aire-centre>
- [9] Beker Kosana, Tanović Dalida (ed.), Analiza prakse sudova u procesuiranju femicida i pokušaja femicida u Bosni i Hercegovini 2017-2021 (Analiza e Praktikave Gjyqësore për Femicidet dhe Tentativën për Femicid në Bosnjë dhe Hercegovinë 2017-2021), Qendra AIRE, 2022, mund ta gjeni në: <https://www.airecentre.org/Handlers/Download.ashx?IDMF=77975c73-9c31-4552-9a68-3013255c0d5f>
- [10] Габер-Дамјановска Наташа и Гајдова Габриела, *Фемцидот во Република Северна Македонија – состојба, правна рамка и судска пракса* (2018-2022), Qendra AIRE, 2023, mund ta gjeni në: http://femplat.org/library/publications/2023-09_femicide-report-nmk-2023-nmk.pdf
- [11] Do të botohet në fund të vitit 2023. *Ky përcaktim nuk cenon pozicionet mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën e Këshillit të Sigurimit të OKB-së 1244 dhe Opinionin e GjND-së mbi Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.

informacion më të detajuar mbi kuadrin legjislativ në lidhje me parandalimin dhe mbrojtjen e grave nga dhuna, ndërsa raporti rajonal i përgatitur nga Qendra AIRE përqendrohet vetëm te femicidi dhe tentativa për femicide dhe përfshin kuadrin legjislativ kombëtar të llojeve të ndryshme të vrasjeve dhe praktikën gjyqësore në lidhje me veprat e tilla penale, në situata kur autori i veprës është burrë, ndërsa viktima është grua. Në bazë të rezultateve të anketave kombëtare dhe shkrirjes së rezultateve të këtyre anketave në raportin rajonal, janë hartuar rekomandime që janë të rëndësishme për të gjitha vendet e rajonit të Ballkanit Perëndimor, ndërsa rekomandimet specifike për vendet individuale mund të gjenden në raportet kombëtare përkatëse.

Analiza e të gjitha raporteve tregon qartë se është e nevojshme të punohet për eliminimin e shkaqeve sistematike dhe strukturore të pabarazisë gjinore në shoqëri, përkatësisht për tejkalimin e stereotipeve dhe paragjykimeve gjinore, si dhe se është e nevojshme të punohet në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe multidisiplinare, pasi çështja e dhunës ndaj grave nuk është dhe nuk mund të jetë çështje e një sistemi të vetëm. Përkundrazi, ajo është një fenomen social shumë kompleks që kërkon ndërmarrjen e aktiviteteve të synuara. Në një sistem të tillë, gjyqësori ka një rol shumë të rëndësishëm për të luajtur.

Në raportet kombëtare, si dhe në raportin rajonal, pranohet se një nga shkaqet kryesore të përgjigjes jo të duhur ndaj femicidit është zbatimi shumë i dobët, joefikas dhe joefektiv i ligjit. Pavarësisht se femicidi nuk është parashikuar si vepër penale e mëvetësishme në asnjë prej vendeve të Ballkanit Perëndimor (me përjashtim të ndryshimeve të kohëve të fundit të ligjit në Maqedoninë e Veriut), gjyqtarët në secilin vend kanë në dispozicion të tyre mundësi ligjore për të ndjekur penalisht dhe për të sanksionuar vrasjet me bazë gjinore të grave në mënyrën e duhur. Gjyqësori duhet t'i përgjigjet më seriozisht kësaj dukurie, në kuadër të analizës dhe kuptimit të detajuar të veprave të tilla penale dhe, për rrjedhojë, të zhvillojë procedurën penale në mënyrë më të përshtatshme dhe të ndëshkojë autorët në përputhje me peshën dhe pasojat e veprës së kryer. Sanksionet jo të përshtatshme të dhunës me bazë gjinore dhe në veçanti të femicidit si manifestimi më i rëndë i dhunës me bazë gjinore kontribuon për uljen e nivelit të besimit në organet e drejtësisë dhe uljen e rasteve të dhunës së pa raportuar gjë e cila, nga ana tjetër, sjell përsëritjen e akteve të dhunës dhe mundëson kulmimin e saj.

Parandalimi efektiv i femicidit nuk është i mundur pa burime të duhura për zbatimin e ligjit, politikave dhe procedurave që i referohen të parandalueshmes dhe masave parandaluese të dhunës ndaj grave dhe dhunës me bazë gjinore. Meqenëse burimet njerëzore janë faktori më i rëndësishëm në proces, anketat tregojnë se të gjithë aktorët përgjegjës për parandalimin dhe mbrojtjen e

grave nga dhuna kërkojnë trajnime shtesë, në mënyrë që të jenë në gjendje të kapërcejnë sfidat ekzistuese, të përmirësojnë kuptimin e dhunës me bazë gjinore ndaj grave dhe të ofrojnë një përgjigje dhe mbështetje më të mirë në situatat që përfshijnë të gjitha format dhe manifestimet e dhunës ndaj grave. Këtu përfshihen edhe përfaqësues të organeve gjyqësore, prandaj një nga rekomandimet e raportit rajonal ka të bëjë me zhvillimin e udhëzimeve për trajtimin e çështjeve të femicideve dhe tentativave për femicid, të cilat shërbyen si bazë për hartimin e këtij udhëzuesi. Në rekomandim thuhet:

Anketat kombëtare tregojnë mospërputhje të caktuara sa i takon proceseve gjyqësore të lidhura me femicidet, veçanërisht në aspektin e cilësimit të veprës penale dhe përcaktimit nëse bëhet fjalë për krim me bazë gjinore. Gjithashtu, rrethanat lehtësuese dhe rënduese shumë shpesh nuk shtjellohen mirë. Ka pasur edhe raste të marrëveshjeve të fajësisë midis autorit të veprës dhe prokurorisë, duke lënë familjen e viktimës "gojëkyçur" në lidhje me marrëveshjen në fjalë dhe pa zgjidhje të duhur ligjore. Për të siguruar procese gjyqësore efikase, të drejta dhe të përshtatshme, veçanërisht lidhur me cilësimin juridik të femicideve, dhe kuptim më të thellë të këtij lloji krimi specifik, duhet të zhvillohen udhëzime për gjyqësorin, veçanërisht për çështjet e femicideve.

Udhëzimet duhet të shpjegojnë femicidin si akt të vrasjes së grave në lidhje me gjininë dhe të ofrojnë udhëzues të përshtatur për cilësimin juridik të veprës (në mungesë të një vepre penale të veçantë) për të zvogëluar mungesën e sigurisë juridike dhe gabime të mundshme lidhur me cilësimin e kësaj vepre penale. Rrethanat lehtësuese dhe rënduese duhet të analizohen dhe shpjegohen me kujdes nga perspektiva gjinore, duke përdorur shembuj ekzistues nga dosjet e çështjeve gjyqësore për të cilat është marrë një vendim i formës së prerë nga gjykatat. Udhëzimet duhet të theksojnë zbatimin e standardeve të kujdesit të duhur, si dhe të kontribuojnë për të pasur një qasje të përqendruar te viktimat. Hetimi i çështjeve të femicideve, duke përfshirë përcaktimin e fakteve gjatë procesit penal, duhet të kryhet me përkushtim dhe të shkojë përtej vërtetimit të thjeshtë të fakteve të çështjes, duke marrë parasysh praninë e mundshme të qëndrimeve mizogjene të autorit të veprës, epërsinë fizike dhe dominimin, pabarazinë e forcës dhe fuqisë fizike, si dhe historikun e mëparshëm të dhunës dhe fakte të tjera përkatëse. Gjithashtu, udhëzimet duhet të përfshijnë shpjegim të detajuar të standardeve të Konventës së Stambollit në lidhje me rrethanat rënduese, siç parashikohet në nenin 46 të Konventës. Përveç kësaj, udhëzimet duhet të përmbajnë një pjesë për të peshuar në mënyrë të drejtë dënimin

në çështjet e femicideve dhe tentativave për femicide, dhe duhet të shtjellojnë nevojën për dënime më të ashpra për këto çështje.

» PËRKUFIZIMI I FEMICIDIT

Nocioni i femicidit

Femicidi është manifestimi më ekstrem i dhunës ndaj grave dhe përfshin vrasjen me bazë gjinore të femrave nga meshkujt për shkak se ato janë femra, vrasjen e femrave të kryera nga meshkujt të motivuar nga urrejtja ndaj femrave, përbuzja ndaj femrave, dhe ndjenja e pronësisë dhe epërsisë ndaj femrave. Ai është një fenomen shumë kompleks social dhe, për rrjedhojë, edhe juridik, që duhet kuptuar në disa nivele të ndryshme për të trajtuar në mënyrë të duhur parandalimin e femicidit. Njohja e faktorëve të rrezikut për femicidin dhe ndërhyrja në kohë e organeve qeveritare në përputhje me faktet e konstatuara është komponenti më i rëndësishëm për parandalimin e femicidit^[12] dhe përgjigja efikase ndaj dhunës ndaj grave nga institucionet kompetente mund të kontribuojë dukshëm për parandalimin e femicidit. Hulumtimet e deritanishme mbi dhunën në familje dhe femicidin kanë treguar se femicidi është i parashikueshëm në marrëdhëniet intime të partneritetit, sepse ndodh pas një historie të gjatë prej shumë vitesh dhune të pa raportuar dhe të pa ndjekur penalisht në familje dhe natyrës ciklike të panjohur të manifestimeve të dhunës.^[13]

Megjithëse janë ndërmarrë hapa të caktuar në këtë drejtim, ende nuk ka një përkufizim të njohur ndërkombëtarisht dhe të unifikuar të femicidit dhe, për rrjedhojë, në shumicën dërrmuese të vendeve mungojnë të dhëna statistikore gjithëpërfshirëse mbi prevalencën e femicidit, gjë që bën çdo analizë të këtij fenomeni dhe parandalimin e tij dukshëm më të vështirë. Kjo çështje është njohur edhe në nivelin e Kombeve të Bashkuara dhe, për këtë arsye, vitet e fundit janë miratuar shumë masa me qëllim përcaktimin e përkufizimit të femicidit dhe mundësisit të mbledhjes së të dhënave krahasuese në nivel global dhe, më pas, gjetjes së zgjidhjeve të duhura ligjore dhe të tjera, bazuar në të dhënat e mbledhura, për të ulur numrin e femicideve në nivelin global. Pas miratimit të Konventës për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW, 1979), më shumë vëmendje po i kushtohet pozitës së grave në nivel ndërkombëtar,

[12] Pavićević, O., Glomazić, H., Ilijić, L. (2016) Femicid kao deo strukture nasilja (Femicidi si Pjesë Strukturore e Dhunës), Temida 3-4, p. 467.

[13] Konstantinović Vilić Slobodanka, Petrušić Nevena, Beker Kosana, Društveni i institucionalni odgovor na femicide u Srbiji I (Përgjigjja Sociale dhe Institucionale ndaj Femicidit në Serbi I), Udruženje građanki „FemPlatz“, Pančevo, 2019

duke përfshirë edhe çështjen e dhunës ndaj grave.^[14] Në këtë kontekst, puna e Raportuesit të Posaçëm për Dhunën ndaj Grave dhe Vajzave, shkaqet dhe pasojat e saj ka një rëndësi të veçantë.^[15]

Femicidi ishte në epiqendër të raportit të Raportuesit të Posaçëm për Dhunën ndaj Grave në vitin 2012.^[16] Ky raport tematik për vrasjet e grave me bazë gjinore trajtoi rritjen e vrasjeve me bazë gjinore të grave në nivel global, mungesën e përkufizimit të femicidit, përdorimin e terminologjive të ndryshme për të përcaktuar vrasje të tilla, si dhe mungesën e madhe të përgjegjesisë dhe pandëshkueshmërisë për krime të tilla.^[17] Në të thuhet se është e nevojshme të merren parasysh kontekstet politike, sociale dhe ekonomike brenda të cilave ndodhin vrasjet, duke përfshirë qëndrimet e burrave ndaj fuqizimit të grave, reagimin politik, ligjor dhe shoqëror ndaj krimeve të tilla, parimin e vazhdimësisë së dhunës ndaj grave, si dhe modelet e diskriminimit strukturor dhe pabarazisë që vazhdojnë të jenë pjesë e realitetit të jetës së grave për të kuptuar fenomenin e vrasjeve të grave për shkaqe gjinore.^[18]

Raporti tjetër tematik mbi femicidin u dorëzua gjatë vitit 2016.^[19] Ai vuri në dukje se e drejta ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, e përbërë nga instrumente globale dhe rajonale për të drejtat e grave dhe dhunën ndaj grave, ka përcaktuar tri nivele të detyrimeve të shtetit për të eliminuar diskriminimin dhe dhunën ndaj grave, duke përfshirë femicidin, si dhe garantimin e një jete pa dhunë për gratë. Niveli i parë i përgjegjesisë i referohet dhunës së kryer nga shtetet nëpërmjet institucioneve dhe zyrtarëve të tyre, niveli i dytë është dhuna ndaj grave e kryer nga aktorë jo shtetërorë (persona privatë), ndërsa niveli i tretë i llogaridhënies është fuqizimi i grave dhe vajzave përmes masave për të garantuar rritje dhe përparim të

[14] Për shembull, miratimi i Deklaratës së Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së për Eliminimin e Dhunës kundër Grave (1993), Deklarata e Vjenës për Femicidet (2012), Rezoluta e Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së: Marrja e veprimit kundër vrasjes së grave dhe vajzave lidhur me gjininë (2013) dhe (2015).

[15] Për më shumë informacion, ju lutemi vizitoni prezantimin e Zyrës së Komisionerit të Lartë të OKB-së për të Drejtat e Njeriut në: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/SRWomen/Pages/SRWomenIndex.aspx>

[16] Raporti i Raportuesit të Posaçëm për Dhunën ndaj Grave, Shkaqet dhe Pasojat e Saj (Rashida Manjoo): Vrasjet gjinore të grave, 2012, mund ta gjeni në: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/A.HRC.20.16.En.pdf>

[17] Po aty, para. 14.

[18] Po aty, para. 17.

[19] Raporti i Raportueses së Posaçme për Dhunën ndaj Grave, Shkaqet dhe Pasojat e Saj, Dubravka Šimonović, A/71/398 datë 26 shtator 2016

plotë për të gjitha gratë, veçanërisht në jetën politike, ekonomike dhe kulturore.^[20] Raportuesja e Posaçme i kushtoi vëmendje të veçantë në raportin e saj mbledhjes së të dhënave për dhunën ndaj grave, duke pasur parasysh mungesën e të dhënave të besueshme për të gjitha llojet dhe manifestimet e dhunës ndaj grave në nivel global, duke përfshirë edhe femicidin, dhe i ftoi shtetet të krijojnë një mekanizëm për monitorimin e çështjeve të femicidit (*Femicide Watch*), si një kontribut për parandalimin e femicideve për të mundësuar analiza përkatëse të të dhënave, me qëllim identifikimin e mangësive të pranishme në ligjet dhe politikat kombëtare.

Raportuesi i Posaçëm dorëzoi raportin e radhës në vitin 2021^[21] me një rekomandim për shtetet për të mbledhur të dhëna krahasuese për vrasjet e grave me bazë gjinore, në tre kategori të gjera: 1) femicidi në marrëdhëniet intime midis partnerëve, 2) femicidi në familje, bazuar në marrëdhëniet ndërmjet viktimës dhe autorit, dhe 3) forma të tjera të femicidit, në përputhje me kontekstet lokale.^[22] Në raport u përmend se janë mbledhur shumë më tepër të dhëna, por të dhëna të tilla nuk janë gjithmonë të përputhshme dhe, për këtë arsye, shtetet inkurajohen të mbledhin dhe klasifikojnë të dhëna për dhunën me bazë gjinore ndaj grave, si dhe t'i analizojnë ato dhe të publikojnë raporte, me qëllim sigurimin e dënimit të përshtatshëm të autorëve të vrasjeve të tilla, në përpjesëtim me peshën e krimin të kryer prej tyre.^[23]

Një nismë shumë e rëndësishme ishte partneriteti midis UNODC-së dhe UN Women, e ndërmarrë për të krijuar një kornizë statistikore për mbledhjen e të dhënave dhe matjen e vrasjeve me bazë gjinore të grave dhe vajzave me qëllim sigurimin e përputhshmërisë së të dhënave, e cila u zhvillua në vitin 2022.^[24] Sipas klasifikimit standard ndërkombëtar të vrasjeve me dashje, në fillim është e nevojshme të përcaktohej se çfarë do të thotë vrasje me bazë gjinore. Thuhet se vrasjet me bazë gjinore ("motivimi për shkak të gjinisë") i referohen shkaqeve rrënjësore që karakterizojnë kontekstin specifik ku ndodhin vrasje të tilla, siç janë rolet e stereotipizuara gjinore, diskriminimi ndaj grave dhe vajzave, dhe pabarazia dhe mungesa e ekuilibrit në marrëdhëniet e pushtetit midis grave dhe burrave

[20] Po aty, para. 74-77.

[21] Izvještaj Specijalne izvjestiteljke o nasilju prema ženama, njegovim uzrocima i posljedicama Dubravke Šimonović (Raporti i Raportuesit të Posaçëm për Dhunën ndaj Grave, Shkaqet dhe Pasojat e Saj), 2021, mund ta gjeni në: <https://digitallibrary.un.org/record/3865936?ln=en>

[22] Po aty.

[23] Po aty, para. 8.

[24] Kuadri statistikor për matjen e vrasjeve të grave dhe vajzave lidhur me gjininë, UNODC dhe UN Women, 2022, mund ta gjeni në: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Statistical_framework_femicide_2022.pdf

në shoqëri. Këta faktorë mund të nxisin dhunën nga dhunuesit kur ata vlerësojnë se sjellja e një gruaje nuk është në përputhje me normat sociale ose rolet e stereotipizuara gjinore. Për rrjedhojë, termi **motivim për shkak të gjinisë për vrasjen nuk i referohet qëllimit/motivit subjektiv të autorit, por shkaqeve rrënjësore të tij**. Motivi subjektiv i autorit për të kryer krimin, siç është urrejtja ndaj grave, mund të jetë i pranishëm në disa raste krahas "motivimit për shkak të gjinisë" për vrasjen.^[25] Përveç kësaj, për të qenë në gjendje të regjistrohen vrasjet e grave për shkaqe gjinore, kërkohet një qasje e standardizuar për të nxjerrë nga të dhënat e përgjithshme për vrasjet e grave nëngrupin e grave dhe vajzave vrasja e të cilave ka motivim themelor për shkak të gjinisë.^[26] Rrjedhimisht, **femicidi përkufizohet si vrasje me dashje për shkaqe gjinore të viktimave femra të kryera nga partnerët intimë, anëtarë të tjerë të familjes dhe nga autorë të tjerë të njohur ose të panjohur me një *modus operandi* të caktuar ose në kontekste specifike që tregojnë për praninë e motiveve gjinore.**^[27]

Kuadri statistikor për mbledhjen e të dhënave për vrasjet me bazë gjinore të grave përbëhet nga tre blloqe të dhënash:^[28]

- 1) Gratë dhe vajzat e vrara nga një partner intim (nga bashkëshorti aktual ose ish-bashkëshorti ose partneri bashkëjetues, ose burra që janë partneri aktual ose ish-partneri i tyre intim);
- 2) Gratë dhe vajzat e vrara nga një anëtar tjetër i familjes (prindër, fëmijë, vëlla, xhaxha, kushëri, etj., nga të afërm të tjerë përmes martesës ose birësismit, pavarësisht nëse bashkëjetojnë apo jo me viktimën në momentin e vrasjes; ose nga anëtarë të tjerë të familjes);
- 3) Gratë dhe vajzat e vrara nga autorë të tjerë (të njohur ose të panjohur) sipas *modus operandi* ose kontekstit që tregon se motivet e vrasjes kanë shkaqet gjinore.

Në rastin e fundit të lartpërmendur, autorët që kanë kryer krimin bien jashtë sferës familjare, si, për shembull, autori që ka marrëdhënie autoriteti/kujdesi ndaj viktimës, autorë të tjerë të njohur për viktimën, si dhe autorë të panjohur përpara vrasjes për viktimën, me kusht që motivimi(et) me bazë gjinore që shkaktuan vrasjet të identifikohen nëpërmjet të paktën njërit prej kritereve të mëposhtme:

- » viktima e vrasjes ka pasur historik të mëparshëm abuzimi/ngacmimi (dhunë/ngacmim fizik, seksual ose psikologjik);

[25] Po aty.

[26] Po aty, para. 25.

[27] Po aty, para. 28.

[28] Po aty, para. 29-32.

- » viktima e vrasjes ishte viktimë e një forme shfrytëzimi të paligjshëm, për shembull, në lidhje me trafikimin e qenieve njerëzore, punën e detyruar ose skllavërinë;
- » viktima e vrasjes është rrëmbyer ose asaj i është privuar liria në mënyrë të paligjshme;
- » viktima punonte në industrinë e seksit;
- » viktima ka qenë e ekspozuar ndaj dhunës seksuale para dhe/ose pas vrasjes;
- » vrasja është shoqëruar me gjymtim të trupit të viktimës;
- » trupi i viktimës është hedhur në hapësirë publike;
- » vrasja e gruas ose vajzës përbente një krim të urrejtjes me bazë gjinore, domethënë ajo u etiketua për shkak të njëanshmërisë specifike ndaj grave nga ana e autorit(ve).

Prevalenca e femicidit

Gratë përbëjnë shumicën dërrmuese të viktimave të dhunës në familje dhe formave të tjera të dhunës me bazë gjinore, dhe autorët e dhunës janë kryesisht burra.^[29]

Femicidi, sikurse u përcaktua më sipër, është manifestimi më ekstrem i dhunës ndaj grave. Femicidi në marrëdhëniet brenda familjes/midis partnerëve përbën një pjesë të konsiderueshme të të gjitha vrasjeve të grave në botë dhe shumica e vrasjeve të grave dhe vajzave janë të motivuara nga shkaqe gjinore.

Në nivel global, **në vitin 2021, rreth 45,000 gra dhe vajza u vranë nga partnerët e tyre intimë ose anëtarë të tjerë të familjes, që është më shumë se pesë gra ose vajza të vrara çdo orë në të gjithë botën.** Gratë dhe vajzat janë të prekura në mënyrë jo proporcionale nga dhuna vrasëse në sferën private, përkatësisht 56% e të gjitha vrasjeve të femrave kryhen nga partnerë intimë ose anëtarë të tjerë të familjes.^[30]

Duke pasur parasysh se femicidi nuk është parashikuar si vepër penale e pavarur në vendet e Ballkanit Perëndimor, përveç Maqedonisë së Veriut që prej shkurtit të vitit 2023, është shumë e vështirë, për të mos thënë e pamundur, të

[29] Beker Kosana, Raporti rajonal: Përgjigjja sociale dhe institucionale ndaj femicideve në Shqipëri, Mal të Zi dhe Serbi, UN Women & FemPlatz, 2023, f. 35.

[30] Zyra e Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin, UN Women, Vrasjet gjinore të grave dhe vajzave (femicidi/femicidit), 2022, mund ta gjeni në: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-11/Gender-related-killings-of-women-and-girls-improving-data-to-improve-responses-to-femicide-femicidit-en.pdf>

monitorohen dhe analizohen siç duhet çështjet e femicidit. Statistikat zyrtare kombëtare nuk japin të dhëna të veçanta për femicidin. Për rrjedhojë, nuk ka të dhëna të disponueshme publikisht për këtë fenomen të përhapur shoqëror. Sa i përket statistikave ndërkombëtare, për shembull, të dhënat e UNODC-së për viktimat e vrasjeve me dashje për periudhën 2019-2021 tregojnë përqindjet e mëposhtme të grave të vrarë (për 100.000):^[31]

	2019	2020	2021
Shqipëria	0.91	0.63	0.84
Bosnjë- Hercegovina	0.59	0.30	0.42
Kosova*	0.35	0.96	0.36
Mali i Zi	1.55	0.93	0.62
Maqedonia e Veriut	0.38	n/a	n/a
Serbia	0.73	0.57	0.71

Nga ana tjetër, të dhënat nga *Rishikimi i Popullsisë Botërore* për nivelet e femicideve për shtet për vitin 2023 tregojnë se Shqipëria ka nivelin më të lartë të femicidit midis vendeve të Ballkanit Perëndimor (1.1), e pasuar nga Maqedonia e Veriut (0.9), Serbia dhe Mali i Zi me të njëjtën shkallë të femicideve (0.6), Bosnja dhe Hercegovina (0.5), ndërsa për Kosovën* nuk ka të dhëna të disponueshme.^[32]

Për qëllime të studimeve kombëtare mbi femicidin, u mbledhën të dhëna të disponueshme për gratë e vrara nga artikujt e raportuar nga mediat dhe nga burime të tjera të disponueshme. Në tabelën më poshtë, jepen të dhënat për periudhën 2020-2022, së bashku me popullsinë e vlerësuar në fund të vitit 2021.

[31] Të dhënat e UNODC për viktimat e vrasjeve me dashje për periudhën 2019-2021, mund ta gjeni në: <https://dataunodc.un.org/dp-intentional-homicide-victims>

[32] Rishikimi i Popullsisë Botërore publikoi normat e femicideve sipas shteteve për vitin 2023, mund ta gjeni në: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/femicide-rates-by-country>

	2020	2021	2022
Shqipëria (2.8 milionë)	9	7	7
Bosnje dhe Hercegovina (3.3 milionë)	12	9	11
Kosova* (1.8 milionë)	4	3	3
Mali i Zi (620.000)	1	2	2
Maqedonia e Veriut (2.1 milionë)	4	7	1
Serbia (6.8 milionë)	27	26	27

» CILËSIMI I VEPRAVE PENALE

Dispozitat e Kodeve Penale/ligjeve që parashikojnë veprën penale të privimit nga jeta

Në këtë seksion vëmendja jonë përqendrohet te dispozitat e ligjeve/kodeve penale të Shqipërisë, Bosnjë dhe Hercegovinës (FBiH-së, Republikës Srpska dhe Distriktin Brčko), Malit të Zi, Kosovës*, Maqedonisë së Veriut dhe Serbisë, pasi kuadri ligjor për përcaktimin e këtij udhëzuesi përfshin zgjidhje specifike të drejtësisë penale që mbizotërojnë në këto vende. Duke pasur parasysh faktin se femicidi nuk është parashikuar shprehimisht si veprë penale në asnjë nga vendet e Ballkanit Perëndimor, përveç në Maqedonisë së Veriut përmes ndryshimeve ligjore të bëra kohët e fundit në vitin 2023, dhe se femicidi në literaturën shkencore nënkupton të gjitha format e privimit të jetës së një gruaje të kryer nga burrat për shkaqe gjinore, është e nevojshme që në sistemin e drejtësisë penale të prezantohen dispozita që i referohen disa formave të privimit të jetës që mund të konsiderohen si femicide dhe ato që vërehen më shpesh në praktikë.

Të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor kanë ratifikuar traktatet kryesore ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, duke përfshirë Konventën për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW) dhe Konventën e Këshillit të Evropës për Parandalimin dhe Luftimin e Dhunës ndaj Grave dhe Dhunës në Familje (Konventa e Stambollit),^[33] duke marrë përsipër angazhimin për zbatimin e standardeve ndërkombëtare për parandalimin, eliminimin dhe mbrojtjen e grave dhe vajzave nga dhuna për shkaqe gjinore.

Gjithashtu, gjatë dekadës së fundit, janë miratuar shumë ligje që trajtojnë çështjet e diskriminimit dhe pabarazisë, si dhe mbrojtjen e të drejtave të grupeve të cenueshme, duke përfshirë gratë dhe grupet e tjera të pakicave. Këto ndryshime ligjore i referohen edhe parandalimit dhe mbrojtjes së grave nga dhuna, kryesisht nga dhuna në familje. Megjithatë, masat strategjike dhe ligjet aktuale mbeten

[33] CEDAW: Shqipëria (1994), Serbia (2001), Mali i Zi (2006), mund ta gjeni në: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en, Konventa e Stambollit: Shqipëria (2013), Serbia (2013), Mali i Zi (2014), mund ta gjeni në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>.

joefikase, jo gjithëpërfshirëse ose të pakoordinuara për mbrojtjen e grave nga të gjitha format e dhunës, gjë që u dëshmuua nga të gjitha studimet kombëtare mbi femicidin.

Shqipëria

Veprat penale individuale, disa prej të cilave kanë të bëjnë me marrëdhënie familjare ose intime,^[34] parashikohen në pjesën e posaçme të ligjit penal të Republikës së Shqipërisë. Çështjet themelore që rregullojnë veprat penale, rrethanat dhe sanksionet për veprat penale të dhunës, përfshirë sanksionet e parashikuara, parashikohen në Kodin Penal dhe Kodin e Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë.^[35] Rregullimi i privimit nga jeta në sistemin e drejtësisë penale përfshin këto vepra penale:

Kodi Penal parashikon disa vepra penale të cilat në rrethana të caktuara mund të cilësohen si femicid:^[36]

- » vrasja me dashje (neni 76);
- » vrasja me dashje në lidhje me një krim tjetër (neni 77)
- » vrasja me paramendim (neni 78);
- » vrasja në rrethana të tjera, të tilla si vrasja me dashje e kryer kundër: një minoreni; një personi me paaftësi fizike ose psikologjike, të sëmurë rëndë, ose shtatzënë, kur situata është e dukshme ose e njohur; vrasje kundër dy a më shumë personave; vrasje e kryer në mënyrë të tillë që i shkakton vuajtje të veçantë viktimës; vënia në rrezik e jetës së dy a më shumë personave (neni 79)
- » vrasja për shkak të marrëdhënieve familjare (neni 79/c);
- » vrasja në kushtet e traumës së rëndë psikologjike (neni 82);

Legjislacioni shqiptar parashikon edhe vrasjen me paramendim nga një anëtar i familjes (neni 79/c), dhe lëndimin e rëndë fizik, të cilat dënohet më rëndë nëse

[34] Ligji nr. 7895, datë 27/1/1995. E drejta Penale e Republikës së Shqipërisë, kreu II përcakton krimet kundër integritetit fizik, krimet kundër jetës dhe gjymtyrëve, krimet kundër shëndetit, aktet që rrezikojnë jetën dhe shëndetin nga ndërprerja e shtatzënisë ose nga mosdhënia e ndihmës, krimet seksuale, krimet kundër lirisë personale, krimet kundër moralit dhe dinjitetit, krimet kundër fëmijëve, martesës dhe familjes, krimet kundër lirisë së fesë.

[35] Ligji nr.7905 datë 21/3/1995 Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë.

[36] Aktet e dhunshme kriminale përfshihen në kreun II të Kodit Penal, nenet I, II, III, IV, V dhe VI, disa prej të cilave janë të lidhura ngushtë me vepra të kryera për shkak të marrëdhënieve familjare.

kryhet kundër bashkëshortit, ish-bashkëshortit, partnerit ose partneres, personit me lidhje gjaku me autorin, ose në rast vdekjeje (neni 88/2).^[37]

Mali i Zi

Kodi Penal i Malit të Zi^[38] parashikon si vepër penale vrasjen, disa forma të vrasjeve të rënda (neni 144) dhe vrasjen nga pakujdesia me një shkallë më të vogël të dëmit social (nenet 145-148). Ashtu si në ligjet e tjera penale, vepra penale e vrasjes përkufizohet si marrja e jetës me dashje dhe në mënyrë të paligjshme e një personi tjetër (neni 143).

Vrasja e cilësuar (në rrethana rënduese) (neni 144) është rasti i vrasjes me paramendim të kryer në mënyrë dhe në rrethana të tilla që paraqesin një shkallë më të lartë të dëmit shoqëror që çon me dënim më të rëndë. Sipas kritereve të ndryshme, vrasjet e tilla klasifikohen sipas mënyrës së ekzekutimit të krimit, motiveve të autorit, rrethanave të ekzekutimit të krimit dhe pasojave të tij, si dhe karakteristikave personale të viktimës. Sipas kritereve të deklaruara, llojet e vrasjeve të rënda përfshijnë:

- » vrasja në mënyrë mizore ose tinëzare (pika 1),
- » vrasja për shkak të pakujdesisë dhe në mënyrë të dhunshme (pika 2),
- » marrja e jetës së një personi tjetër dhe rrezikimi i jetës së një personi tjetër me qëllim kriminal (pika 3),
- » vrasja për shkak të lakmisë ose me qëllim kryerjen ose fshehjen e një vepre tjetër penale, për hakmarrje të paskrupullt ose për shkak të motiveve të tjera të ulëta (pika 4);
- » marrja e jetës së një fëmije ose një gruaje shtatzënë (pika 6), duke marrë jetën e një anëtari të familjes ose të një personi tjetër të komunitetit familjar me të cilin autori ka abuzuar më parë (pika 7)
- » akte me qëllimin kriminal të marrjes së jetës së disa personave, kur veprime të tilla nuk përbëjnë vrasje nga pakujdesia, neonaticidi ose vrasje për mëshirë (pika 8).

Një formë e veçantë cilësimi për dhunën në familje ose dhunën në bërthamën familjar (neni 220 paragrafi 4) specifikon vdekjen e një anëtari të familjes ose

[37] Shtuar në Ligjin 144/2013, neni 18.

[38] "Fletorja Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 70/2003, 13/2004 – i ndryshuar, Nr. 47/2006 dhe "Fletorja Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – ligje të tjera, 40/2013, 56/2013 – të ndryshuara 14/2015, 42/2015, 58/2015 – ligje të tjera, 44/2017, 49/2018 dhe 3/2020).

anëtarit të bërthamës familjare si rezultat i akteve të përmendura në paragrafët 1, 2 dhe 3 të nenit 220, përkatësisht, për shkak të dhunës së rëndë të ushtruar, përdorimit të armëve, mjeteve të rrezikshme ose instrumenteve të tjera të përshtatshme për shkakimin e lëndimeve të rënda trupore ose dëmtimin e rëndë të shëndetit të dikujt, që çon në një dëmtim të rëndë trupor ose dëmtim të rëndë të shëndetit, ose kur këto veprime kryhen kundër një të mituri.

Federata e Bosnjë-Hercegovinës

Kodi Penal i Federatës së Bosnjës dhe Hercegovinës parashikon veprat penale kundër jetës dhe gjymtyrëve si formën themelore të veprës penale të vrasjes (neni 166 para. 1) dhe format e tjera të cilësuar (neni 166 para 2):

- a) kushdo që privon nga jeta një person tjetër në mënyrë mizore ose tinëzare;
- b) kushdo që privon nga jeta një person tjetër duke vepruar në mënyrë të pamëshirshme dhe të dhunshme;
- c) kushdo që privon nga jeta një person tjetër për urrejtje;
- d) kushdo që privon nga jeta një person tjetër për lakmi, për kryerjen ose fshehjen e ndonjë vepre tjetër penale, për hakmarrje të paskrupullt ose për shkak të motiveve të tjera të ulëta.

Rrethanat cilësuese që rëndojnë formën themelore të vrasjes dhe për të cilat parashikohet dënim më i rëndë lidhen me mënyrën e vrasjes së një personi tjetër, rrethanat e veçanta të vrasjes, motivin (nxitjen) për vrasjen ose statusin e një objekti pasiv. Sa i përket veprës penale të vrasjes, vrasja e një personi tjetër për shkak të urrejtjes është rrethanë cilësuese për të cilën parashikohet dënim më i rëndë dhe për përcaktimin e shfaqjes së rrethanave të tilla cilësuese është e nevojshme të vërtetohet se autori e ka vrarë personin tjetër për shkak të përkatësisë në një grup me një nga karakteristikat e mbrojtura (gjinia dhe identiteti gjinor janë karakteristika të tilla), dhe jo se autori e urrente vërtetë viktimën e caktuar, por se viktima ishte përzgjedhur për shkak të përkatësisë së saj në një grup me një ndër karakteristikat e mbrojtura. Një vrasje cilësohet si e tillë edhe kur vetë viktima nuk shfaq një karakteristikë të caktuar, por motivi i vrasjes së saj ishte lidhja me persona me karakteristika të tilla.^[39] Ky parashikim është gjithashtu i vlefshëm për dispozitat në Republikën Srpska dhe Distriktin Brčko.

[39] Ljiljana Filipović, Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje – Komentar relevantnih zakonskih odredaba (Hate crimes and criminal offences of incitement to hatred – (Krimet e urrejtjes dhe veprat penale të nxitjes së urrejtjes – Komente mbi dispozitat përkatëse ligjore) Misioni i OSBE-së në BiH, Sarajevë, 2019.

Një formë e privilegjuar e vrasjes për të cilën parashikohet një dënim më i butë se dënimi për veprën penale të vrasjes është vrasja nga pakujdesia (neni 167), kur në momentin e kryerjes së krimit autori ka qenë në gjendje pasioni, acarim të fortë, ose frikë të shkaktuar nga sulmi, abuzimi ose fyerjet e rënda për shkak të të cilave autori nuk ka menduar dhe vepruar në mënyrë racionale.

Si formë e veçantë e cilësimit të veprës penale të dhunës në familje (neni 222), ekziston një dispozitë që mbulon shkaktimin e vdekjes (paragrafi 5) dhe vrasjen e një anëtari të familjes,^[40] me të cilin autori ka abuzuar (paragrafi 6). Ndonëse këto janë forma të cilësuar të së njëjtës vepër penale, ekziston një dallim i dukshëm ndërmjet këtyre formave. Për të vërtetuar ekzistencën e formës së cilësuar të veprës penale të dhunës në familje në bazë të nenit 222 paragrafi 5, vdekja e anëtarit të familjes duhet të shkaktohet nga veprat penale të parashikuara në paragrafët 1-4 të atij neni, ndërsa autori duhet ta ketë kryer veprën në mënyrë të pavullnetshme. Vepra penale e dhunës në familje që trajtohet në nenin 222 paragrafi 6 kryhet nga autori i cili i merr jetën një anëtari të familjes, të cilin e kishte dhunuar më parë. Në këtë rast, vrasja nuk duhet domosdoshmërisht të ndodhë në momentin e abuzimit, por është e nevojshme të vërtetohet se autori ka vepruar me paramendim ndaj familjarit.

Republika Srpska

Kodi Penal i Republikës Srpska^[41] parashikon këto vepra kundër jetës dhe gjymtyrëve: vrasja (neni 124, paragrafi 1), vrasja e kryer në rrethana veçanërisht lehtësuese (neni 124, paragrafi 2), vrasja e shkallës së parë (neni 125 para 1, pikat 1-9) dhe vrasja me dashje (neni 126). Sipas mënyrës së ekzekutimit, vrasja e shkallës së parë klasifikohet si:

- » vrasja e kryer në mënyrë veçanërisht mizore ose tinëzare (paragrafi 1, pika 1),
- » privimi i jetës së një personi tjetër për lakmi, për të kryer ose mbuluar një vepër tjetër penale, për hakmarrje të paskrupullt, urrejtje ose për motive të tjera të dobëta (pika 2),

[40] Për sa i përket nenit 23, paragrafi 2 i KP-së së FbiH-së, një anëtar i familjes konsiderohet se përfshin një partner nga një marrëdhënie martesore ose partneriteti, ish-partner nga një marrëdhënie martesore ose partneriteti, një të afërm të drejtpërdrejtë, prind birësues dhe të birësuar, një të afërm deri dhe duke përfshirë shkallën e tretë të lidhjes farefisnore dhe një të afërm të familjes së gruas deri në shkallën e dytë të lidhjes farefisnore.

[41] "Fletorja Zyrtare e Republikës Srpska", Nr. 64/2017, 104/2018 – Vendimi i Gjykatës Kushtetuese, 15/2021 dhe 89/2021.

- » privimi i jetës së një anëtarit të familjes, të cilin autori e kishte ngacmuar më parë (pika 3),
- » privimi i jetës së një personi tjetër në mënyrë të pamëshirshme dhe të dhunshme (pika 4),
- » privimi i jetës së një personi tjetër dhe rrezikimi i vullnetshëm i jetës së një personi tjetër (pika 5),
- » vrasja me paramendim i dy ose më shumë personave, e cila nuk është vrasje e vullnetshme, vrasje e një foshnje në lindje ose një vrasje në rrethana veçanërisht lehtësuese të përmendura në nenin 124 paragrafi 2 (pika 6),
- » vrasja e një fëmije, një të mituri ose një gruaje shtatzënë duke ditur se është shtatzënë (pika 7),
- » privimi i jetës së një personi tjetër gjatë kryerjes së veprës penale të grabitjes ose grabitjes së rëndë (pika 9).

Neni 125 paragrafi 2 më tej përcakton se kundër autorit të veprës, i cili në mënyrë të organizuar ose të kontraktuar i merr jetën personit tjetër, parashikohet i njëjti dënim si për vrasjen e cilësuar. Një formë e veçantë e privilegjuar e vrasjes parashikohet në nenin 126 si vrasje me dashje, kur autori i veprës privon nga jeta një person tjetër ndërsa i është shkaktuar një gjendje acarimi e fortë pa fajin e tij për shkak të sulmit, abuzimit të rëndë ose fyerjes së rëndë nga ana e personit të vrarë.

Vepra penale e dhunës në familje ose e dhunës në marrëdhënie familjare (neni 190) klasifikohet në pesë forma, ndërsa vepra e cilësuar dhe më e rëndë parashikohet si vdekja e një anëtarit të familjes ose anëtarit të bërthamës familjare^[42] si pasojë e veprave penale të përcaktuara në paragrafët 1-3.

[42] Anëtarit i familjes ose anëtarit i bërthamës familjare konsiderohet se përfshin bashkëshortët ose ish-bashkëshortët dhe fëmijët e tyre dhe fëmijët e secilit prej tyre, partnerët e zakonshëm ose ish-partnerët e zakonshëm, fëmijët e tyre dhe fëmijët e secilit prej tyre, të afërmit e familjes së gruas deri në shkallën e dytë të lidhjes farefisnore, pavarësisht nëse martesë ka pushuar apo jo, prindërit e partnerëve aktualë dhe të mëparshëm martesorë ose të zakonshëm, të afërmit nga birësimi i plotë në vijën e parë të lidhjes farefisnore pa kufizim dhe në vijën kolaterale përfshirëse të shkallës së katërt të lidhjes farefisnore, si dhe të afërmit nga birësimi jo i plotë, personat e lidhur me kujdestari, personat që jetojnë ose kanë jetuar në të njëjtën bërthamë familjare, pavarësisht nga farefisi, personat që kanë një fëmijë të tyre ose një fëmijë të ngjizur, ndonëse ata mund të mos kenë jetuar kurrë në të njëjtën bërthamë familjare dhe persona që kanë qenë ose janë ende në marrëdhënie emocionale ose intime, pavarësisht nga fakti nëse dhunuesi ndan apo jo të njëjtën familje me viktimën (neni 190 paragrafi 6).

Distrikti Brčko i Bosnjë-Hercegovinës (BiH)

Kodi Penal i Distriktit Brčko të Bosnjë-Hercegovinës^[43] parashikon këto vepra penale kundër jetës dhe gjymtyrëve: vrasja (neni 163) dhe në të njëjtin nen, në paragrafit 2, format e mëposhtme të cilësuar të vrasjes:

- » privimi nga jeta i një personi tjetër në mënyrë mizore ose krejtësisht tinëzare, duke vepruar në mënyrë të pamëshirshme dhe të dhunshme;
- » privimi nga jeta i një personi tjetër për shkak të urrejtjes;
- » privimi nga jeta i një personi tjetër nga lakmia, për të kryer ose mbuluar një vepër tjetër penale, për hakmarrje të pamëshirshme ose për motive të tjera veçanërisht të dobëta.

Forma e privilegjuar e vrasjes përshkruhet si vrasje me dashje (neni 164). Formë e veçantë e cilësuar e veprës penale është dhuna në familje (neni 218) që ndodh nëse vepra penale e parashikuar në paragrafët 1-4 të këtij neni sjell si pasojë vdekjen e një anëtari të familjes (pika 5) dhe kur autori i veprës shkakton vdekjen e anëtari të familjes me të cilin kishte abuzuar më parë (pika 6).

Kosova*

Kodi Penal i Republikës së Kosovës^[44] parashikon këto vepra kundër jetës dhe gjymtyrëve: vrasja (neni 172) dhe 12 forma të vrasjes së rëndë (neni 173 para 1, pikat 1-12). Format e parashikuara të vrasjes së rëndë përfshijnë:

- » vrasja e një fëmije (pika 1),
- » vrasja e një gruaje shtatzënë (pika 2),
- » vrasja e një familjari (pika 3),
- » vrasje në mënyrë mizore ose mashtruese (pika 4)
- » vrasja e një personi tjetër dhe rrezikimi i qëllimshëm i jetës së një ose më shumë personave të tjerë ndërsa kryhet vrasja e një personi tjetër (pika 5),
- » vrasja me qëllim të përfitimit material (pika 6),
- » vrasja me qëllim kryerjen ose fshehjen e një vepre tjetër penale, ose pengimin e personit për të dëshmuar ose për të dhënë informacion në polici ose në një procedim penal (pika 7)
- » vrasja për hakmarrje të paskrupullt ose për shkak të motiveve të tjera të dobëta, duke përfshirë hakmarrjen për dëshminë ose dhënien e ndonjë informacioni në polici ose në një procedim penal (pika 8),

[43] "Fletorja Zyrtare e Distriktit Brčko District BiH", nr. 19/2020 – teksti i konsoliduar.

[44] "Fletorja Zyrtare e Republikës së Kosovës" nr. 2/2019, Ligji nr. 06/L -074

- » vrasja e një personi zyrtar që është në detyrë zyrtare (pika 9),
- » vrasja për shkak të racës, kombësisë ose fesë (pika 10),
- » kryerja me paramendim e dy ose më shumë vrasjeve, me përjashtim të veprave të parashikuara në nenet 174^[45] dhe 176^[46] (pika 11),
- » privimi nga jeta i një personi tjetër pas dënimeve të mëparshme për vrasje, me përjashtim të rasteve të parashikuara nga nenet 174 dhe 176 (pika 12).

Neni 174 parashikon një formë të veçantë të vrasjes së kryer në gjendje të stresit të rëndë mendor,^[47] kur autori e privon nga jeta një person tjetër gjatë gjendjes së stresit të rëndë mendor, të shkaktuar pa fajin e tij, nga një sulm, keqtrajtim ose fyerje e rëndë nga personi i vrarë.

Dhuna në familje parashikohet si vepër penale më vete (neni 248). Ndryshe nga dispozitat e ligjeve të tjera të ligjeve përkatëse në rajon, ky nen nuk parashikon forma të ndryshme të dhunës, por dhuna përcaktohet si kryerje e keqtrajtimit fizik dhe psikologjik ose vështirësi ekonomike me qëllim rrezikimin e një personi tjetër brenda familjes. Në paragrafin 2 të këtij neni përcaktohet se çdo vepër penale sipas Kodit Penal të kryer në familje do të vlerësohet si rrethanë rënduese.^[48]

Maqedonia E Veriut

Kodi Penal i Republikës së Maqedonisë së Veriut,^[49] parashikon në nenin 123, paragrafi 1, veprën penale të vrasjes si krim kundër jetës dhe gjymtyrëve. I njëjti nen (paragrafi 2) parashikon forma më të rënda të cilësuar të vrasjes, të tilla si privimi me paramendim nga jeta i një personi tjetër, i kryer në rrethana veçanërisht rënduese të përcaktuara në ligj, të cilat e rrisin shkallën e paligjshmërisë dhe

[45] Vrasja e kryer në gjendje të rëndë mendore.

[46] Vrasja e një të porsalinduri në lindje (infanticidi).

[47] Në ligje të tjera kjo është vrasje në valën e pasionit.

[48] Gjithashtu parashikohet (paragrafët 3–3.2) që për kërkesat e këtij ligji dhuna në familje, fizike, psikologjike, seksuale dhe ekonomike do të përkufizohet si në dispozitën e nenit 2, nënparagrafi 1.2 i Ligjit Nr. 03/L-182 "Për Mbrojtjen nga Dhuna në Familje".

[49] Кривичен законик, „Службен весник на Република Македонија“, број 37/96. Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик, „Службен весник на Република Македонија“ 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017, 248/2018 dhe i „Службен весник на Република Северна Македонија“ br. 36/2023 i 188/2023.

ashpërsinë e veprës penale të kryer nga autorët e veprës penale, për të cilën ligji parashikon një dënim më të rëndë. Kjo lloj vrasjeje ndryshon nga vrasja e zakonshme për shkak të rrethanave të caktuara cilësuese të natyrës objektive ose subjektive, të tilla si mënyra e kryerjes së veprës penale, karakteristikat e viktimës, motivet e autorit, etj.

Format e cilësuar të vrasjes (neni 123 paragrafi 2) janë:

1. privimi nga jeta i një personi tjetër në mënyrë mizore ose të pabesë,
2. privimi nga jeta i një personi tjetër përmes ushtrimit të dhunës në familje,
- 2a privimi nga jeta e një gruaje ose një vajze deri në moshën 18 vjeç gjatë ushtrimit të dhunës me bazë gjinore,
3. privimi nga jeta i një personi tjetër dhe, për pasojë, rrezikimi i jetës së një personi tjetër me paramendim keqdashës,
4. privimi nga jeta i një personi tjetër për interesa vetjake, me qëllim kryerjen ose fshehjen e një krimi tjetër, për hakmarrje të pamëshirshme ose për shkak të motiveve të tjera të dobëta.
5. privimi nga jeta i një personi tjetër përmes vrasjes me porosi,
6. privimi nga jeta i një femre duke ditur se është shtatzënë ose privimi nga jeta e një të mituri.

Një formë e veçantë e veprës penale (123, paragrafi 3) përcaktohet si privimi nga jeta me paramendim i dy a më shumë personave, nëse nuk ka dënime të mëparshme për vepra të tilla penale dhe në rast se vepra nuk është një ndër veprat penale të parashikuara në nenin 9 para 3; nenin 10 paragrafin 3 dhe nenet 124, 125 127. Në pjesën e Kodit Penal që parashikon vrasjen e privilegjuar, ndër të tjera, ekziston një përcaktim që sanksionon vrasjen për motive fisnike (neni 124) dhe veprën e vrasjes me dashje (neni 125).

Dispozitat e nenit 122 përcaktojnë kuptimin e termave të përdorura në këtë Kod. Dhuna në familje përfshin ngacmimin, fyerjet e rënda, kërcënimet ndaj sigurisë, shkaktimin e lëndimit fizik me bazë gjinore ose dhunë tjetër psikologjike, dhunë fizike ose ekonomike që shkakton një ndjenjë pasigurie, kërcënimi ose frike ndaj bashkëshortes, prindërve ose fëmijëve ose personave të tjerë që jetojnë në një partneritet bashkëshortor ose të pamartuar ose në familje të tjera të përbashkëta, si dhe ndaj bashkëshortes aktuale dhe ish-bashkëshortes, partnerit të zakonshëm ose personave që kanë një fëmijë së bashku ose kanë një marrëdhënie të ngushtë personale, pavarësisht nëse dhunuesi jeton apo ka jetuar së bashku me viktimën (pika 21). Dhuna për shkaqe gjinore ndaj grave është dhuna ndaj grave për shkak se i përkasin gjinisë femërore që çon ose mund të çojë në dëmtime ose vuajtje fizike, seksuale, psikologjike ose ekonomike për gratë, duke përfshirë kërcënimet

dhe frikësimet e drejtpërdrejta dhe të tërthorta nga akte të tilla, detyrimin ose privimin arbitrar të lirisë, nëse këto akte ndodhin në jetën publike apo private (pika 43).

Serbia

Sipas dispozitave të Kodit Penal të Republikës së Serbisë,^[50] privimi i paligjshëm nga jeta i një personi tjetër sanksionohet pa ndonjë rrethanë të veçantë cilësuese si e ashtuquajtura *vrasje e zakonshme* (neni 113 i KP-së), përveç disa llojeve të "vrasjeve në rrethana rënduese", të cilat përfshijnë rrethana cilësuese që e bëjnë autorin e veprës më fajtor dhe përbëjnë një kërcënim më të rëndë për shoqërinë (neni 114 i KP-së) dhe "vrasje nga pakujdesia" që përbën një nivel më të vogël kërcënimi për shoqërinë (nenet 115-118 të KP-së).

Vrasja e zakonshme nënkupton privimin e vullnetshëm dhe të paligjshëm nga jeta të një personi tjetër pa ndonjë rrethanë cilësuese që e bën vrasjen më të rëndë ose pa ndonjë rrethanë të veçantë që do ta bënte atë vrasje të privilegjuar. Vrasja e cilësuar (vrasja e rëndë) ekziston kur vrasja me dashje kryhet në mënyrë dhe në rrethana të tilla që paraqesin një shkallë më të lartë të kërcënimit për shoqërinë, duke sjellë kështu dënim më të rëndë.

Vrasjet e rënda klasifikohen më tej në disa kategori, sipas kriterëve të dallueshme:

- » mënyra e kryerjes (vrasja e një personi tjetër në mënyrë mizore ose tinëzare);
- » motivet e autorit (vrasja e një personi tjetër për përfitime personale, për kryerjen ose fshehjen e një vepre tjetër penale, me hakmarrje të pashpirt ose motive të tjera të dobëta);
- » rrethanat e kryerjes së krimit dhe pasojat e tij (vrasja e një personi tjetër me sjellje të dhunshme të pashpirt, vrasja e një personi tjetër gjatë kryerjes së grabitjes ose vjedhjes së përbërë, vrasja e një personi tjetër me paramendim, duke rrezikuar kështu jetën e personit ose personave të tjerë, me përjashtim të rasteve kur bëhet fjalë për vrasje nga pakujdesia në valën e pasionit, vrasje të foshnjave ose vrasje për mëshirë);
- » karakteristikat e viktimës/statusi i objektit pasiv (vrasja e një zyrtari ose një ushtaraku gjatë ushtrimit të detyrës zyrtare, vrasja e një fëmije, një gruaje

[50] Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik" Republike Srbije" (Kodi Penal i Republikës së Serbisë, (Fletorja Zyrtare e Republikës së Serbisë) nr. 85/2005, 88/2005 – e ndryshuar, 107/2005 – e ndryshuar, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 dhe 35/2019).

shtatzënë, një anëtar i të familjes me të cilin autori kishte abuzuar më parë, vrasja e gjyqtarit, prokurorit publik, zëvendësprokurorit publik ose zyrtarit të policisë, personit që kryen detyra me rëndësi publike e lidhur me detyrat që mund të kryejë një person i tillë).

Si lloje të veçanta të vrasjeve, të njohura si *vrasje të privileguara* në teorinë e së drejtës penale, Kodi Penal parashikon vrasjen në valën e pasionit, vrasjen e foshnjave, vrasjen nga mëshira dhe vrasjen nga pakujdesia (nenet 115-118 të KP). Këto janë vrasjet e kryera në rrethana që i bëjnë ato më pak të rënda dhe, për rrjedhojë, sjellin dënime me burgim më të shkurtër në krahasim me vrasjen ose vrasjen e rëndë. Vrasje nga pakujdesia në valën e pasionit do të thotë të shkaktosh vdekjen e një personi tjetri të shkaktuar në një valë të papritur pasioni pa fajin e tij për shkak të sulmit, abuzimit ose fyerjes së rëndë nga ana e personit të vrarë.

Vepra penale e dhunës në familje^[51] parashikohet në nenin 194 dhe ka pesë forma. Kërkesat e aktit të formës së parë dhe themelore të kësaj vepre penale përfshijnë disa vepra të parashkruara në mënyrë alternative: përdorimin e dhunës, kanosjen për sulm ndaj jetës ose gjymtyrëve, sjellje të pafytyrë ose të pamëshirshme (neni 194, paragrafi 1). Dhuna mund të shfaqet si: dhunë fizike, seksuale, psikologjike, emocionale dhe ekonomike. Neni 194 i KP-së parashikon dhunën fizike, psikologjike dhe emocionale, ndërsa dhuna ekonomike nuk sanksionohet veçmas, por mund të interpretohet në një kontekst më të gjerë si dhunë psikologjike, ndërsa dhuna seksuale parashikohet si vepër penale kundër lirisë seksuale. Duhet të theksohet se forma më e rëndë e veprës penale të dhunës në familje ekziston kur ajo çon me vdekjen e një anëtar i të familjes (neni 194, paragrafi 4).

[51] Sipas përcaktimeve të KP-së (neni 112, pika 28), anëtarët e familjes përfshijnë: bashkëshortët, fëmijët e tyre, të afërmit e bashkëshortëve në shkallën e parë të lidhjes farefisnore, partnerët e zakonshëm dhe fëmijët e tyre, prindërit birësues dhe të birësuarin, prindin kujdestar dhe femijën në familjen kujdestare. Anëtarët e familjes përfshijnë gjithashtu vëllezërit e motrat, bashkëshortët dhe fëmijët e tyre, ish-bashkëshortët dhe fëmijët e tyre dhe prindërit e ish-bashkëshortëve, nëse ata jetojnë në një familje të përbashkët, si dhe personat që kanë një fëmijë së bashku ose fëmija i të cilëve do të lindë edhe pse ata nuk kanë jetuar kurrë në të njëjtën bërthamë familjare. Duke përcaktuar në këtë mënyrë "anëtarët e familjes", KK-ja përjashton nga mbrojtja penale kundër dhunës në familje ish-bashkëshortët që nuk jetojnë në të njëjtën familje dhe nuk kanë fëmijë së bashku, ish-partnerët e zakonshëm, të cilët mund të jetojnë në të njëjtën familje, por ende nuk konsiderohen anëtarë të familjes, si dhe prindërit e partnerëve të zakonshëm.

Cilësimi i veprës penale të privimit nga jeta të një gruaje (femicidi)

Në bazë të gjendjes faktike të konstatuar dhe dispozitave ligjore për identifikimin e shenjave të sjelljes penale, përcaktimi i cilësimit të kësaj vepre penale është komponent përfundimtar dhe shumë i rëndësishëm në punën e gjykatave për caktimin e dënimit, pasi cilësimi juridik i veprës penale është elementi që kryesisht përcakton sanksionin penal që duhet përcaktuar nga gjykata kundër autorit të veprës.

Sipas ligjeve ekzistuese mbi procesin penal në vendet e Ballkanit Perëndimor, ^[52] gjykata nuk është e detyruar të pranojë propozimin e prokurorisë për cilësimin juridik të veprës penale. Në bazë të përshkrimit në deklaratimit të fakteve të përcaktuara në akuzë, gjykata mundet të vlerësojë në mënyrë të pavarur veprën penale që po ndiqet penalisht. Është e rëndësishme të theksohet se aktgjykimi i gjykatës mund të referohet vetëm të akuzuarve dhe duhet të lidhet vetëm me veprën për të cilën akuzohet të akuzuarit në aktakuzën e paraqitur, të ndryshuar ose të zgjeruar gjatë shqyrtimit kryesor.

Gjatë proceseve gjyqësore në çështjet e femicideve dhe tentativës për femicid, të cilat sipas legjisllacionit penal cilësohen kryesisht si vrasje, vrasje e rëndë, tentativë për vrasje, vrasje e rëndë e mbetur në tentativë ose dhunë në familje e cilësuar me vdekjen e viktimës, gjykata penale duhet të ketë parasysh disa specifika

[52] Ligji i Procedurës Penale i Maqedonisë së Veriut („Sl. vesnik RM, Nr. 150/2010, neni 398, para 2 – Identiteti objektiv dhe subjektiv); Kodi i Procedurës Penale i Serbisë („Fletorja Zyrtare e Republikës së Serbisë“, nr. 72/2011, 101/2011, 12/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – Vendim i CJK-së 62/2021 – Vendim i CJK-së – neni 420, para 2, Marrëdhënia ndërmjet Vendimit Gjyqësor dhe Akuzës); Kodi i Procedurës Penale i Malit të Zi (Fletorja Zyrtare nr. 57/2009, 49/2010, 47/2024 – Vendim i KK-së 2/2015 – Vendim i KK-së 35/2015, 58/2015 – ligj tjetër, 28/2018- Vendim i KK-së : 116/2020- Vendim i KK-së , neni 369, para. 2 (Identiteti i Vendimit Gjyqësor dhe Akuzës); Ligji i Procedurës Penale i Federatës së Bosnjës dhe Hercegovinës („Fletorja Zyrtare e FBiH-së“, nr. 35/2003, 56/2003-Corr.78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 dhe 74/2020 – neni 295 para 2 Marrëdhënia ndërmjet Vendimit Gjyqësor dhe Akuzës), Ligji i Procedurës Penale i Republikës Srpske („Fletorja Zyrtare e RS-së“ 53/2012, 9/2017, 66/2018 dhe 15/2021, neni 294 para. 2, Marrëdhënia ndërmjet Vendimit Gjyqësor dhe Akuzës); Ligji i Procedurës Penale i Distriktit Brčko të Bosnjë dhe Hercegovinës („Fletorja Zyrtare e Distriktit Brčko të BiH-së“, nr. 34/2013 – tekst i konsoliduar, 27/2014, 3/2019 dhe 16/2020, Art. 280 Marrëdhënia ndërmjet Vendimit Gjyqësor dhe Akuzës), Kodi i Procedurës Penale i Kosovës (Ligji nr. 04/L -123 – 13/12/2012, neni 360 para 2, Identiteti subjektiv dhe Objekti i Aktgjykimit dhe Aktakuzës).

lidhur me femicidin dhe tentativën për femicid, të cilat mund të kontribuojnë për cilësimin e duhur të kësaj veprë penale.

Analizim i të gjithë komponentëve faktikë të rrethanave të veprës penale të kryer

Gjykata penale duhet të marrë parasysh **të gjithë komponentët faktikë** që kanë të bëjnë me rrethanat e veprës penale të kryer: kohën, vendin, metodën dhe mënyrën e kryerjes së veprës penale dhe pasojat e shkaktuara, duke përfshirë edhe një analizë të detajuar të dhunës së mundshme të mëparshme.

Gjatë mbledhjes së fakteve dhe paraqitjes së provave të çështjes, gjykata penale duhet të mbajë parasysh se **femicidi nuk është një ngjarje e izoluar**. Duke pasur parasysh faktin se femicidi është i bazuar në gjini, është e nevojshme të shihet konteksti specifik ku ka ndodhur femicidi dhe historia e mundshme e mëparshme e dhunës. Në të njëjtën kohë, gjykata penale duhet të ketë parasysh se dhuna e mëparshme shpeshherë mbetet e pa denoncuar, sikurse dëshmohet nga hulumtimet e shumta. Fakti që dhuna nuk është raportuar në organet qeveritare nuk do të thotë se ajo nuk ka ndodhur në të shkuarën.

Femicidi nuk është ngjarje e izoluar

Hulumtimet tregojnë se dhuna ndaj grave është shumë e përhapur, përfshirë këtu edhe në rajonin e Ballkanit Perëndimor. Për shembull, studimi i bërë nga OSBE-ja (2019)^[53] tregoi sa vijon:

- » 70% e grave kanë përjetuar një formë të ngacmimit seksual, përndjekjes, dhunë nga partneri ose persona të tjerë jo partnerë (dhunë psikologjike, fizike ose seksuale) që prej moshës 15 vjeçare;
- » 45% e grave kanë përjetuar ngacmim seksual në jetën reale ose përmes internetit;
- » 23% e grave kanë përjetuar dhunë fizike dhe/ose seksuale nga partnerët e tyre intimë.

[53] Anketë e drejtuar nga OSBE-ja mbi miqëqenien dhe sigurinë e grave, OSBE, 2019, mund ta gjeni në: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf

Ky studim tregoi se në rajonin e Ballkanit Perëndimor besimi se gratë duhet t'i nënshtrohen burrave (bashkëshortëve/partnerëve) dhe të heshtin për dhunën ndaj të cilës ata ekspozohen është ende shumë i pranishëm.^[54]

Raportimi i dhunës në polici është shumë i ulët, edhe në situatat më të rënda të dhunës. Si shembull, gratë raportojnë partnerët e tyre aktualë për dhunë më rrallë në Maqedoninë e Veriut dhe në Kosovë* vetëm 2%, në Shqipëri 3%, në Mal të Zi 4%, në Bosnjë dhe Hercegovinë 6%, ndërsa në Serbi 9% e grave raportojnë rastet e dhunës.^[55]

Krahas vërtetimit të fakteve themelore që kanë të bëjnë me përshkrimin e kësaj veprë penale, duhet marrë parasysh edhe epërsia fizike e autorit ndaj viktimës dhe/ose raportet ekzistuese të pabarabarta të fuqisë ndërmjet autorit dhe viktimës, si dhe qëndrimet e tij të mundshme seksiste dhe mizogjene ndaj grave. Gjithashtu, gjykata duhet **të përcaktojë në mënyrë të detajuar të gjitha rrethanat që i referohen viktimës së veprës penale dhe marrëdhënies së saj me autorin**, pasi këto lloje të dhënash zakonisht mungojnë në vendimet e gjykatave të analizuar për femicide dhe tentativa për femicide në juridiksionet e vendeve të Ballkanit Perëndimor. Gjukata duhet të përcaktojë se kush është viktimja, duke përfshirë të dhënat dhe informacionet në lidhje me viktimën dhe statusin e saj familjar, numrin e fëmijëve, vendbanimin, arsimin, profesionin, punësimin, marrëdhëniet emocionale apo të tjera me autorin e krimit dhe rrethana të tjera përkatëse, si dhe si ka ndodhur vdekja, sa ka qenë mosha e viktimës në momentin e vdekjes së saj, a ka pasur dhunë seksuale, ku është gjetur trupi i viktimës dhe rrethana të tjera që lidhen me ngjarjen menjëherë para dhe në momentin e kryerjes së veprës penale.

Gjatë procesit gjyqësor, gjykata mund të kërkojë **mendimin e ekspertit** në fushën e psikiatrisë, psikologjisë dhe shërbimeve të mirëqenies sociale për marrëdhëniet ndërmjet autorit dhe viktimës para kryerjes së veprës penale dhe të përdorë profilin e personalitetit të autorit për të vërtetuar ekzistencën e ndonjë modeli kulturor të mizogjinisë, seksizmit, diskriminimit dhe urrejtjes ndaj grave.

■ Cilësimi i femicidit si vrasje në rrethana rënduese

Gjukata penale, duke **pasur marrë përshkrimin e fakteve të veprës penale në akuzë**, të gjitha rrethanat e kryerjes së veprës penale, veçanërisht motivet (për

[54] Po aty, f. 6.

[55] Po aty, f. 96.

shkaqe gjinore) të kryerjes së veprës penale, duhet ta **cilësojë femicidin si vrasje të rëndë**, duke pasur parasysh faktin se femicidi ende nuk është sanksionuar si veprë penale e mëvetësishme në vendet e Ballkanit Perëndimor, me përjashtim të Maqedonisë së Veriut e cila ka miratuar ndryshime ligjore vetëm kohët e fundit.

Motivet me bazë gjinore, në kontekstin e femicidit apo tentativës për femicid, i referohen qëndrimeve të rrënjosura thellë, të tilla si roleve të stereotipizuara gjinore, diskriminimit të grave dhe vajzave në shoqëri, pabarazisë dhe mungesës së ekuilibrit të pushtetit midis grave dhe burrave në shoqëri, domethënë çfarëdo gjëje që mund të karakterizojë kontekstin specifik në të cilin vritet një grua. Prania e të gjithë këtyre faktorëve/rrethanave mund të ndikojë tek dhunuesi, pra ato mund të shkaktojnë dhunë nëse, për shembull, sjellja e gruas nuk i përmbush pritshmëritë që mund të ketë shoqëria për gratë ose rolet e stereotipizuara gjinore.

Në këtë kontekst, **motivet për shkaqe gjinore nuk i referohen ndonjë qëllimi subjektiv të autorit** për të kryer vrasjen e gruas, por shkaqeve dhe qëndrimeve të rrënjosura thellë në shoqërinë e caktuar. Motivi subjektiv i autorit, si, për shembull, urrejtja ndaj grave, mund të ekzistojë në rastin e vrasjes për shkaqe gjinore.^[56]

Gjithashtu, gjykata duhet të mbajë parasysh se femicidi ndodh si në sferën publike, ashtu edhe në atë private në rrethana të ndryshme, kryesisht në mjedisin familjar si kulmi i vazhdimësisë së dhunës, por edhe në kontekste të tjera. **Njohja e komponentit gjinor** të veprës penale të kryer, duke pasur parasysh motivet për shkaqe gjinore të përshkruara më sipër, si dhe manifestimet e pushtetit, domethënë pabarazinë dhe mungesën e ekuilibrit të pushtetit midis autorit dhe viktimës janë komponentë shumë të rëndësishëm për cilësimin dhe ndjekjen penale të veprave penale të vrasjeve të grave. Në këtë aspekt, në çështjet e tentativës për femicid dhe femicidit është e nevojshme të vlerësohet motivi themelor për krimin e kryer. Në praktikë, motivet e zakonshme më të përfaqësuara janë xhelozia, hakmarrja për braktisjen e bashkimit martesor, ose ndërprerja e marrëdhënies emocionale, urrejtja për shkak të dashurisë së pashpërblyer etj.

[56] Kuadri statistikor për matjen e vrasjeve të grave dhe vajzave lidhur me gjininë, UNODC dhe UN Women, 2022, mund ta gjeni në: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Statistical_framework_femicide_2022.pdf, f. 5.

Analiza e praktikës gjyqësore të femicidit dhe tentativës për femicid në vendet e Ballkanit Perëndimor tregon se shkaqet gjinore të femicidit shpesh shpërfillen dhe, për rrjedhojë, vrasje të tilla nuk cilësohen si vrasje të rënda apo tentativa për vrasje të rënda. Ndodh që vepra penale të cilësohet si vrasje e rëndë, por që motivet për shkak të gjinisë të mos merren parasysh në mënyrë të duhur.

Rast studimor:

Gjykata e shpalli autorin fajtor për veprën penale të vrasjes së mbetur në tentativë, e kryer gjatë ushtrimit të dhunës në familje, sepse, me synimin e marrjes së jetës së gruas së tij, autori e ka goditur atë ashpër në kokë, duar dhe këmbë me një kablllo me gjatësi 70 cm për një periudhë të gjatë kohe, dhe duke e kërcënuar njëkohësisht se do ta vriste dhe, për rrjedhojë, i ka shkaktuar asaj dëmtime të rënda trupore.

Gjykata e shkallës së dytë shfuqizoi vendimin e gjykatës së shkallës së parë dhe në rigjykim, në bazë të aktakuzës së ndryshuar, ndryshoi cilësimin e veprës penale. Gjykata konstatoi se veprimet e autorit përmbanin elementë të cilët mund të cilësoheshin si lëndime të rënda trupore. Në çështjen konkrete, autori ishte dënuar më parë për veprën penale të përdhunimit (viktima ishte motra e gruas së tij) dhe ishte dënuar me gjashtë muaj burg. Në momentin e ndryshimit të cilësimit juridik nga një vepër penale me nivel më të lartë fajësie në një vepër penale me nivel më të ulët fajësie, prokurori dhe gjykata nuk morën parasysh elementët e veprës për shkaqe gjinore, pra faktin se gjatë gjithë kohëzgjatjes së martesës së tyre (38 vjet), marrëdhënia mes dhunuesit dhe viktimës ishte e ngarkuar me konflikte dhe se dhunuesi kishte ushtruar vazhdimisht dhunë mbi të. Një tjetër fakt i cili nuk u mor parasysh ishte se autori gjatë ushtrimit të lëndimeve trupore ka fyer dhe degraduar viktimën me deklarata mizogjene dhe fyese, duke e kërcënuar se do ta vriste. Ndjeshmëria gjinore nuk u demonstrua as nga prokurori publik, i cili nuk e apeloj vendimin e dënimit që u caktua për një periudhë të shkurtër prej tre vjetësh.

Motivet me bazë gjinore duhet të merren parasysh edhe kur vlerësohet mënyra e kryerjes së vrasjes në aspektin e rrethanave cilësuese.

Rast studimor:

Gjykata e shpalli fajtor autorin për aftësi të zvogëluar për të vepruar deri në masën bazë, por jo në tërësisht, duke qenë në dijeni të veprimit që donte të kryente dhe duke tentuar t'i shkaktonte vdekjen gruas së tij. Ai iu afrua një automjeti ku e dëmtuara ishte ulur si pasagjere në sediljen e përparme dhe qëlloi katër plumba me një pistoletë të tipit CZ M-70 7.63 mm në drejtim të saj duke i shkaktuar asaj lëndime të rënda trupore dhe kërcënuese për jetën. Analizimi i rrethanave menjëherë përpara krimit të kryer hap temën e cilësimit të veprës penale, **e cila është cilësuar si vrasje e zakonshme (homicid)** si në akuzë ashtu edhe në vendimin e gjykatës, ndonëse bazuar në përshkrimin e kryerjes së veprës dhe të gjitha rrethanat e tjera të kësaj vepre penale, në rastin konkret mund të konstatohet se ekzistojnë karakteristika objektive dhe subjektive për **cilësimin e kësaj vepre penale si vrasje e rëndë me sjellje të dhunshme të pashpirt**. Analiza e çështjes tregon se vepra është planifikuar me përpikëri dhe sjellja e pashpirt mishërohet në elemente objektive, ku përfshihet planifikimi sekret dhe i fshehtë i mënyrës së ekzekutimit të vrasjes: autori u largua nga shtëpia së bashku me gruan e tij, gjë që nuk ishte e pazakontë, ka pritur që grua ja të futej në një automjet zyrtar dhe menjëherë pas kësaj, para se ajo të arrinte të mbyllte derën e automjetit, ai i është afruar automjetit dhe ka filluar të qëllojë me pistoletë në drejtim të saj, ndërkohë që në rrethana të tilla viktimja nuk ka mundur ta parashikojë sulmin, ose nuk pati asnjë mundësi për të mbrojtur veten. Elementët subjektivë i referohen veprimeve të kryera me keqbesim, duke përfituar nga besimi që viktimja kishte tek autori, pafuqia e palës së dëmtuar dhe mungesa e ndonjë lloj rezistence nga ana e saj. Megjithatë, gjykata nuk u thellua sa i takon motivit gjinor të kësaj vepre penale, dhe as nuk u përpoq të zbulonte arsytet pse autori e ka kërcënuar vazhdimisht viktimën, ka tentuar të kontrollojë dhe menaxhojë jetën e saj, gjë që evidentohet edhe nga dosjet gjyqësore, por ajo e përqendroi më tepër vëmendjen tek ngjarja shumë kritike, duke mos zbuluar modelin e dhunshëm të sjelljes së dhunuesit ndaj viktimës dhe natyrën thelbësore të dhunës që ai ushtronte gjatë martesës së tyre, duke shfaqur epërsinë dhe kontrollin e tij mbi viktimën.

Kur femicidi cilësohet si **vrasje e rëndë me sjellje të dhunshme të pashpirt**,^[57] vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet përcaktimit të ekzistencës së elementëve objektivë dhe subjektivë që nevojiten për ta cilësuar këtë formë të vrasjes së rëndë, veçanërisht në situatat kur nuk është e mundur të përcaktohet përmes dëshmisë së ekspertit nëse viktimja ka qenë e vetëdijshme gjatë shkakut të lëndimeve dhe nëse ka pësuar dhimbje, në cilin moment viktimja ka mbetur pa ndjenja dhe ka pushuar të ndjeri dhimbjen, kur është shkaktuar lëndimi fatal dhe nëse autori ka marrë apo jo kënaqësi nga vuajtja e viktimës. Elementi subjektiv i mizorisë rrjedh nga elementi objektiv dhe elementët që përbëjnë llogaridhënien (vetëdija dhe vullneti) nuk duhet të ndikojnë në rrethanën cilësuese të mizorisë. Kjo është veçanërisht e vlefshme pasi është praktikisht e pamundur që një ekspert psikiatër mjekoligjor të përcaktojë me siguri nëse autori ka marrë apo jo kënaqësi nga vuajtja e viktimës.

Në çështjet kur vrasja kryhet në një mënyrë që sjell dhimbje dhe vuajtje që është mizore, e egër, e pashpirt, mbi mesataren, e tepruar, intensive, duhet të supozohet se ekziston edhe një element subjektiv tek autori, vetëdija se veprimet që ai është gati të ndër marrë janë mizore dhe të pashpirta dhe se metoda e përdorur do t'i shkaktojë viktimës dhimbje me intensitet të lartë, vuajtje të tepruar dhe torturë. Duke pasur parasysh specifikat e femicidit si vrasje për shkaqe gjinore, në rastin kur një grua vritet në një mënyrë që shkakton dhimbje dhe vuajtje që është objektivisht mizore, e egër, e pashpirt, mbi mesataren, e tepruar, intensive, qëndrimi që duhet mbajtur është që ky element subjektiv është i pranishëm edhe tek autori i veprës, domethënë se ai ka dijeni se veprimet që ai do të ndër marrë janë mizore dhe të pashpirta dhe se metoda e përdorur do të shkaktojë dhimbje me intensitet të lartë, vuajtje të tepër dhe torturë për viktimën.

[57] *Vrasja e rëndë me sjellje të dhunshme të pashpirt* ekziston kur dhunuesi i shkakton viktimës dhimbje ekstreme fizike dhe psikike. Në literaturën penalo-juridike theksohet se kjo lloj vrasje përmban elementë objektivë dhe subjektivë. Edhe pse çdo vrasje është, në një farë mënyre, e pashpirt dhe mizore, ky cilësim i veçantë i vrasjes karakterizohet nga sjellja veçanërisht e thellë e pashpirt, egërsi dhe mizori, sepse viktimja i nënshtrohet vuajtjeve dhe dhimbjeve fizike dhe psikologjike që për nga intensiteti e tejkalojnë shkallën e dhimbje të përjetuara zakonisht gjatë privimit nga jeta. Në praktikë, në çdo rast të veçantë, përveç raportit mjekësor dhe mendimit të ekspertit mjekoligjor, gjykata përcakton shkallën dhe intensitetin e dhimbjes, nëse dhimbja dhe vuajtja shkaktohen në mënyrë mizore, të egër, të pashpirt, mbi mesataren, të tepruar, intensive, brenda një periudhe kohore të zgjatur ose të shkurtër, të cilat të gjitha tregojnë një shkallë të lartë të pashpirtësisë gjatë privimit të viktimës nga jeta. Për më shumë informacion, ju lutemi shihni: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. Beker, K., Društveni i institucionalni odgovor na femicide u Srbiji (Përgjigjja sociale dhe institucionale ndaj femicideve në Serbi), FemPlatz, Pančevo, 2019, f. 23.

Raste studimore:

- » Gjykata e shkallës së parë e shpalli fajtor autorin për vrasje të rëndë me sjellje të dhunshme për shkak se "i shkaktoi vdekjen bashkëshortes duke e goditur 16 herë me thikë, në hapësirën e mbyllur të tualetit të restorantit, se ajo ishte përballë autorit, i cili kishte një thikë, se ndërsa po përpiquej të mbrohej nga autori, pas çdo dëmtimi të pësuar ajo kishte dhimbje gjithnjë e më të madhe, të kombinuar me frikën gjithnjë e më të madhe deri në nivelin e terrorit, për shkak të ndjenjës së rrezikimit në ekstrem të jetës, se lëndimi fatal ishte ndër lëndimet e fundit të shkaktuara, për të cilin autori ka qenë plotësisht në dijeni." Gjykata e shkallës së dytë e prishi gjykimin dhe e shpalli fajtor autorin për vrasje. Në arsyetimin e saj gjykata u nis nga analiza e nocionit të përgjithshëm të mizorisë që përfshin akumulimin e elementëve objektivë dhe subjektivë. Elementi objektiv i mizorisë përkufizohet si shkaktimin e vuajtjeve të panevojshme psikologjike ose fizike ndaj viktimës dhe, rrjedhimisht, shkaktimi i vuajtjeve të rënda, të tepërta dhe të shumta që nga pikëpamja sasiore dhe cilësore i tejkalojnë kufijtë e vuajtjeve të rregullta njerëzore që mund të durohen kur një person privohet nga jeta. Duke zbatuar përkufizimin e përmendur të elementit objektiv të mizorisë mbi faktet e çështjes, gjykata konstatoi se: "gjykata e shkallës së parë konstatoi saktë se viktima kishte pësuar dhimbje me intensitet të lartë dhe se pas secilit prej 16 lëndimeve të pësuar ajo pësoi dhimbje gjithnjë e më të madhe dhe frikë gjithnjë e më të madhe deri në shkallën e terrorit, për shkak të ndjenjës së rrezikut kritik ndaj jetës, që do të thotë se e dëmtuara në këtë rast konkret i është nënshtruar vuajtjes së skajshme fizike dhe psikologjike që i kalon kufijtë e vuajtjeve të rregullta njerëzore që kalon një person kur privohet nga jeta, veçanërisht duke pasur parasysh se lëndimi fatal i të dëmtuarës ishte ndër të fundit lëndime të shkaktuara". Megjithatë, sa i përket elementit subjektiv të nocionit të përgjithshëm të mizorisë, që nënkupton vetëdijen dhe dëshirën e autorit për të torturuar viktimën dhe kënaqësinë e marrë prej tij nga torturimi e saj dhe faktit që ajo i nënshtrohet vuajtjes së tepruar psikologjike dhe/ose fizike, gjykata e shkallës së dytë konstatoi se elementi subjektiv nuk ekzistonte në këtë çështje konkrete.

Në pjesën arsyetuese të vendimit thuhet se edhe pse ka treguar këmbëngulje të veçantë për kryerjen e kësaj vepre penale, duke e goditur viktimën 16 herë me thikë, autori e ka lënë atë në vendin e krimit dhe paraprakisht kishte planifikuar kryerjen e veprës penale në rast se ajo do të refuzonte të pajtohej me të, megjithatë faktet e deklaruara "nuk tregojnë dëshirën e autorit për ta torturuar viktimën duke e goditur kaq shumë herë me thikë, por kjo vetëm konfirmon ekzistencën e qëllimit të tij të fortë për t'i marrë jetën të dëmtuarës". Ky përfundim mbështetet edhe nga "faktet se plagët me thikë janë shkaktuar në mënyrë seri, në gjendjen e ankthit të shtuar emocional të mbushur me tërbim të intensitetit mesatar, brenda një periudhe të shkurtër, si dhe duke qenë se goditjet e autorit zgjatën vetëm deri sa pala dëmtuar u rrëzua, domethënë deri në realizimin e dëshirës fatale, e cila ishte ndër të fundit [...] Me fjalë të tjera, vetë fakti që goditjet e autorit pushuan kur pala e dëmtuar u rrëzua, pra kur e mundi rezistencën e saj, kjo tregon mjaftueshëm për qëllimin ekskluziv të autorit për t'i marrë jetën të dëmtuarës dhe për të mos e torturuar atë në të njëjtën kohë, dhe mbështet faktin se çdo veprim i tij ka qenë i përqendruar vetëm te privimi nga jeta i të dëmtuarës dhe është ndërmarrë vazhdimisht".

Megjithatë, nga aspekti i të kuptuarit të specifikave të femicidit, mendojmë se gjykata nuk e ka cilësuar drejt këtë veprë penale. Më konkretisht, gjykata konstatoi se nuk kishte elementë subjektivë të nocionit të përgjithshëm të mizorisë, ndonëse i vlerësoi si rënduese saktësisht të njëjtat rrethana për të cilat gjykata e shkallës së parë konstatoi se ato duhet të cilësohen si vrasje e rëndë (këmbëngulja e autorit, qëllimi me paramendim për të kryer veprën penale nëse e dëmtuara do të refuzonte të pajtohej, brutaliteti specifik i autorit dhe fakti se i pandehuri ka përfituar nga besimi i të dëmtuarës, e cila ka pranuar të hyjë në tualet me të ku kishte mundësi dukshëm të kufizuara për të bërë ndonjë rezistencë). Më tej, gjatë shqyrtimit, gjykata as nuk vlerësoi nëse ky rast i veçantë mund të jetë rasti i vrasjes së rëndë me sjellje të dhunshme, duke pasur parasysh faktin se autori e ka sulmuar viktimën në hapësirën e tualetit, nga e cila ajo nuk kishte rrugëdalje për t'u arratisur për shkak të një hapësire kaq të kufizuar dhe as nuk ka mundur të mbrohet, në momentin kur viktimja nuk e priste sulmin, duke tradhtuar besimin e saj që bazohej në marrëdhënien martesore.

» Autori u dënua fillimisht nga gjykata e shkallës së parë për veprën penale të shkakimit të vdekjes përmes sjelljes së dhunshme të pashpirt, sepse i vendosi një qese najloni mbi kokë partneres së tij, i lidhi një llastik në qafë dhe e pa palën e dëmtuar të mbytej, duke u torturuar dhe duke luftuar për të marrë frymë, gjë që ka sjellë vdekjen e saj nga mbytja mekanike. Gjukata e shkallës së dytë e shfuqizoi vendimin me arsyetimin, ndër të tjera, se gjykata e shkallës së parë nuk ka dhënë shpjegime të mjaftueshme për elementët vendimtarë të kësaj vepre penale të vrasjes së rëndë me sjellje të dhunshme. Në rigjykim, prokurori publik i qëndroi cilësimit juridik në akuzë. Megjithatë, në vendimin e dytë të gjykatës së shkallës së parë (pas rigjykimit) gjykata e ndryshoi cilësimin juridik të veprës penale dhe e shpalli autorin fajtor për veprën penale të vrasjes dhe ky vendim u pranua në shkallën më të lartë të gjykimin. Në këtë çështje, gjykata e ndryshoi cilësimin juridik në mënyrë krejt arbitrare dhe e dënoi autorin për një vepër penale më pak të rëndë, pa marrë parasysh të gjitha faktet përkatëse, përkatësisht: se gjatë partneritetit zakonor, viktimi ishte ekspozuar ndaj dhunës fizike dhe psikologjike në familje që kishte çuar në tërheqjen e saj dhe ndërprerjen e të gjitha kontakteve me persona të tjerë, dhe se mënyra se si u krye vrasja tregonte për një nivel të lartë mizorie, për shembull vetë fakti që autori e shikonte viktimën duke luftuar për të marrë frymë etj. Gjukata e shkallës së parë, duke ndjekur udhëzimet e gjykatës së shkallës së dytë, vetëm sa shpjegoi me më shumë detaje rrethanat që do të mbështesnin cilësimin e krimit të vrasjes si vrasje e rëndë me sjellje të pahijshme dhe të dhunshme, pasi kjo është ajo që rrjedh nga faktet dhe rrethanat përkatëse të çështjes.

Gjithashtu, vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet elementëve të veprës penale kur femicidet cilësohet si **vrasje për motive të dobëta**,^[58] kur kryerja e

[58] Përshkrimi juridik i veprës penale nuk ka përcaktuar se cilat motive konsiderohen si motive themelore, për rrjedhojë, kur bën cilësimit të kësaj vepre penale, gjykata vlerëson në çdo rast konkret nëse motivi i autorit ka qenë për motive të dobëta. Për shkak të vështirësive të vërtetimit të motiveve të dobëta, në praktikë, gjykatat kryesisht "ndjekin rrugën e pranisë së pretenduar të saj, pa shqyrtim, vendosmëri apo shpjegime më specifike" (Jovashevic, 2017: 32). Për këtë kontribuojnë shumë pikëpamjet teorike jokonsistente dhe konkretizimi i pamjaftueshëm ligjor. Pikëpamjet e teoricienëve të së drejtës penale në lidhje me përcaktimin e motiveve të dobëta janë kryesisht të përgjithësuara: motivet e dobëta janë të gjitha

vrasjes shkaktohet nga xhelozia e autorit. Xhelozia e autorit duhet të vlerësohet si nënshtrim ndaj instinkteve të dobëta, pasi është shprehje e egoizmit të dhunuesit, qëndrimit të tij posesiv ndaj viktimës, dikujt që e konsideron gruan si “pronë të tij” dhe i vlerëson emocionet e veta më shumë se jetën e një personi tjetër. Në kulturën patriarkale, tradhtia bashkëshortore ose dyshimi për tradhti bashkëshortore nga një partnere femër perceptohet si një privim që kërkon edhe dënim edhe kompensim^[59]. Xhelozia e shprehur ndaj një partnereje femër përfaqëson nënshtrimin ndaj instinkteve bazë, sepse ajo bazohet në dëshirën për të zotëruar dhe përvetësuar, dominuar dhe kontrolluar sjelljen e saj seksuale. Për rrjedhojë, vrasja e një partnereje femër, për shkak të xhelozisë, pavarësisht motivit në një rast specifik, duhet të cilësohet si vrasje për motive të dobëta. Si manifestim i epërsisë

motivet që janë në kundërshtim me moralin dhe të cilat dënohen nga shumica dërrmuese e anëtarëve të shoqërisë; motivet që, edhe nën kriteret më të rrepta, janë të padenjë për njerëzit, motivet që pasqyrojnë turpin moral të autorit dhe që nxisin qortim të rëndë moral (Stojanović, 2018: 443; Delić, 1998: 80). Ekziston gjithashtu një pikëpamje e spikatur se një motiv mund të konsiderohet “i dobët” nëse pozicionohet lart në nivelin e vlerësimit moral negativ, por gjithashtu thuhet se është e vështirë të vendoset një kufi i tillë, kështu që zbatimi i kësaj norme varet në masë të madhe nga pikëpamjet e shprehura në praktikën gjyqësore (Jovašević, 2017: 39). Sipas një pikëpamje, të shprehur në praktikën gjyqësore, vrasja e kryer për xhelozitë nuk mund të cilësohet vetëm për këtë si vrasje për motive të dobëta dhe për një cilësim të tillë është e nevojshme që xhelozia të karakterizohet si patologjike, fanatike, e jashtëzakonshme, jo e bazuar në jetën reale dhe që nuk sjell instinkte të tjera të dobëta, të tilla si urrejtje, zili, keqbërje, keqdashje, si pasojë e paaftësisë së autorit për t'u pajtuar me faktin se dashuria e tij nuk është reciproke. Ekzistojnë gjithashtu pikëpamje se xhelozia është një instinkt bazë, sepse është egoiste, e bazuar në emocionet e veta, të cilat vlerësohen më lart se jeta e një personi tjetër. Teorikisht, ekziston kjo pikëpamje se xhelozia, në vetvete, nuk është një rrethanë cilësuese dhe, për këtë arsye, vrasja për shkak të xhelozisë, e shkakuar nga sjellja e partnerit, nuk mund të cilësohet si vrasje për motive të dobëta. Megjithatë, thuhet se kjo formë vrasjeje do të ekzistonte nëse një mashkull do të vriste një mashkull tjetër për shkak se ishte përfshirë në marrëdhënie seksuale me gruan e tij ose për qëllime të partneritetit martesor ose të përbashkët (Stojanović, 2018: 443). Një këndvështrim i tillë, i cili shprehet edhe në disa pjesë të praktikës gjyqësore, në thelb paraqet shprehje të qëndrimit patriarkal ndaj gruas si “pronë e burrit”. Prandaj, vrasja e një gruaje nga partneri i saj, e cila është shkakuar nga xhelozia e partnerit të saj, nuk konsiderohet si motiv i dobët, sepse ajo është “gruaja e tij”, ndërsa vrasja e një burri e kryer nga një burrë tjetër, vrasje e cila është e motivuar nga dëshira për t'u përfshirë në marrëdhënie intime me “gruan e tij” cilësohet si vrasje për motive të dobëta, pikërisht sepse kjo është “gruaja e tjetrit”, një tjetër “posedim mashkullor”.

[59] Simeunović Patić, B: Ubistva heteroseksualnih partnera: kriminološke i viktimološke karakteristike (Vrasjet e partnerëve heteroseksualë: karakteristika kriminalistike dhe viktimologjike), Temida, Nr. 1, f. 3-13.

dhe posesivitetit, xhelozia e autorit do të thotë t'i nënshtrohesh instinkteve të dobëta, prandaj vrasja e gruas për shkak të xhelozisë së autorit duhet të cilësohet si vrasje e rëndë e kryer për motive të ulëta.

Raste studimore:

- » Autori u shpall fajtor për veprën penale të vrasjes së rëndë (shkaktim i vdekjes së një personi për hakmarrje të pamatur ose për motive të tjera të dobëta) nga gjykata, e cila konstatoi se autori e kishte kryer veprën penale për motive të dobëta, sepse e ka privuar nga jeta viktimën duke i shkaktuar një sërë lëndimesh trupore dhe plagë me thikë, për shkak se ajo ishte e përfshirë në marrëdhënie emocionale me një person tjetër dhe pas ndarjes ka refuzuar të vazhdojë lidhjen me autorin. Sipas vlerësimit të gjykatës, “i pandehuri nuk e ka pranuar refuzimin e të dëmtuarës për të vazhduar marrëdhënien emocionale me të, duke thënë se ajo është “ose e tij, ose e Zotit”. Kjo ishte pikëpamja dhe motivi i tij për të kryer këtë vrasje të rëndë. Një motiv i tillë nënkupton mohimin e lirisë së zgjedhjes së një personi tjetër, është në kundërshtim me standardet dhe normat e çdo shoqërie bashkëkohore dhe të qytetëruar dhe, për këtë arsye, paraqet një motiv të ulët, që shpjegon se autori e ka parë të dëmtuarën me mungesë respekti dhe me përbuzjeje dhe e ka trajtuar atë si pronë të tij. Fakti që i dëmtuari ka filluar një marrëdhënie të re me një burrë tjetër ka nxitur xhelozinë tek i pandehuri, që në vetvete është një motiv i ulët, duke pasur parasysh se motivet e ulëta nënkuptojnë të gjitha motivet e tilla që janë të padenja për njerëzit dhe që janë në kundërshtim me vlerat morale të shoqërisë, të tilla si: urrejtja, zilia, keqdashja, keqbërja, intoleranca, etj.”.
- » **Ky është një shembull shumë pozitiv i praktikës gjyqësore** dhe me rëndësi të veçantë pasi gjykata shprehu një gjykim shumë koherent vlerësues ndaj motivit të autorit dhe deklaroi me vendosmëri se refuzimi për të pranuar faktin se viktimja nuk dëshironte të vazhdonte më marrëdhënien emocionale me të dhe qëndrimi i tij se viktimja do të jetë “ose e tij, ose e Zotit” nënkuptonte “mohim të lirisë së zgjedhjes së një personi tjetër” dhe ishte shprehje e qëndrimit negativ të autorit ndaj viktimës, e cila, siç u shpreh gjykata, “është parë me mosrespektimi dhe përbuzje nga autori, i cili e trajtoi atë si

pronën e vet". Ndryshe nga disa çështje të tjera të regjistruara më parë në praktikën gjyqësore, gjykata nuk e vlerësoi këtë si rrethanë lehtësuese, por e cilësoi vetë xhelozinë si motiv të ulët, duke vënë në dukje faktin se motivet e ulëta nënkuptojnë "të gjitha motivet e tilla që janë të padenjë për njerëzit dhe të cilat nuk janë në harmoni me vlerat morale të shoqërisë, të tilla si: urrejtja, zilia, keqdashja, keqbërja, intoleranca, etj. "

- » Në një çështje gjyqësore, autori u dënua për vrasje të rëndë për shkaktimin e vdekjes së bashkëshortes të tij, duke vepruar me aftësi të zvogëluar, por jo në mënyrë të konsiderueshme, me dashje të drejtpërdrejtë, në banesën e së bijës ku ai jetonte, për motive të dobëta. Ai fillimisht e ka goditur viktimën me grusht në fytyrë, e më pas ka filluar ta godasë me force me çekiç disa herë në kokë, duke i shkaktuar një sërë lëndimesh fatale. Thuhet se autori e ka kryer veprën penale pas përfundimit të marrëdhënies familjare dhe emocionale me viktimën, kur ka konstatuar se ajo "ka filluar një marrëdhënie emocionale me një burrë tjetër, gjë që ka shkaktuar tek ai ankth të shtuar emocional, përfshirë edhe ndjenjat e xhelozisë, hidhërimit dhe zemërimit që çuan në nënshtrimin e tij ndaj motivit të dobët, dëshirës për ta zotëruar atë fizikisht dhe psikologjikisht, pavarësisht nga ndjenjat e saj, dhe kur një dëshirë e tillë mbeti pa përgjigje, ai vendosi ta privonte atë nga jeta". Mendojmë se kjo veprë penale është cilësuar saktë nga gjykata si vrasje për motive të dobëta, por motivet e dobëta nuk janë njohur apo arsyetuar në mënyrën e duhur. Arsyetimi i vendimit tregon se gjykata ka konstatuar se motivi i dobët është shkaktuar nga hyrja në marrëdhënie emocionale e viktimës me një burrë tjetër. Megjithatë, kjo nënkupton se sjellja e viktimës ka nxitur motivin e ulët tek dhunuesi, dhe pasi ajo ka hyrë në marrëdhënie emocionale me një burrë tjetër, dhunuesi ka ndjerë dëshirën për ta "poseduar plotësisht viktimën". Dëshirojmë të theksojmë faktin se dëshira për zotërim të plotë fizik dhe psikologjik të partneres së tij nuk ka lindur në momentin kur viktima e femicidit ka hyrë në marrëdhënie emocionale me një burrë tjetër, por se ajo ka mbizotëruar edhe më parë dhe kjo reflektohet te qëndrimi i autorit se partnerja ishte pronë e tij. Më tej, në pjesën arsyetuese të vendimit, për sa i përket ndjenjës së xhelozisë së autorit, pasi zbuloi se viktima ishte në marrëdhënie me një burrë tjetër, gjykata vlerësoi se xhelozia ekzistonte, por që nuk

» kishte "cilësinë e xhelozisë patologjike", dhe se kjo ishte arsyeja pse ajo nuk përbënte motiv të ulët. Në kontekstin e rrethanave të kësaj çështje konkrete, është e paqartë se ku vendoset vija ndarëse midis xhelozisë "patologjike" dhe xhelozisë së zakonshme dhe pse ndjenjat e xhelozisë, të cilat padyshim ishin të pranishme tek autori, nuk u vlerësuan se përbënin motiv të dobëta. Vetë xhelozia që ekzistonte tek dhunuesi është motiv i dobët, pasi shprehja e mohimit të lirisë së zgjedhjes për partneren e tij që bazohet vetëm te emocionet e dhunuesit, ishte manifestim i qëndrimit stereotipik gjinor të dhunuesit ndaj partneres së tij, mbi personalitetin dhe seksualitetin e së cilës ai, si burrë, pretendonte të drejta të plota dhe të cilat viktimja ia mohoi. Është e qartë se normat kulturore "veprojnë si ndërmjetëse" midis xhelozisë, inatit dhe zemërimit dhe aktit të dhunës ndaj viktimës për të guxuar të hyjë në marrëdhënie emocionale me një partner tjetër, sepse janë vetë normat që inkurajojnë (ose dekurajojnë) kalimin e xhelozisë, inatit dhe zemërimit në dhunë, duke përfshirë edhe kryerjen e femicidit.

Lidhur me këtë, duhet theksuar se praktika gjyqësore nuk e njeh xhelozinë e skajshme, në thelb, si mjet të fuqishëm nëpërmjet të cilit autorët manifestojnë kontrollin e tyre, përkatësisht në dy mënyra të ndryshme. Së pari, duke iu referuar xhelozisë, autorët e dhunës mbështeten në "mirëkuptimin" shoqëror të një burri që ndëshkon një grua për poshtërimin që i është bërë. Në fakt, ajo që ata kërkojnë të arrijnë përmes kësaj është të përpiqen dhe të zbusin fajin e tyre për krimin e kryer, duke u mbështetur në një nga stereotipet më të fuqishme kulturore. Në marrëdhënien me gruan/partneren e tyre, xhelozia është arsyetimi për të shfaqur posesivitet dhe për të ushtruar kontroll të drejtpërdrejtë mbi sjelljen e saj, e cila zbatohet duke monitoruar çdo gjë që ajo bën, njerëzit që takon, mënyrën e veshjes etj. Është e qartë se gjykata u përpoq të vlerësonte marrëdhëniet ndërmjet viktimës dhe autorit, por gjykata nuk e vlerësoi në mënyrë të duhur faktin se xhelozia dhe dëshira për hakmarrje e autorit për shkak se viktimja e la dhe nisi një marrëdhënie emocionale me një burrë tjetër, përbëjnë motive të dobëta për shkaqe gjinore dhe se ky është një shembull tipik i femicidit.

Kur gjatë kryerjes së veprës penale të vrasjes së rëndë realizohen **disa rrethana cilësuese**, cilësimi juridik i veprës duhet të përcaktohet në lidhje me ato rrethana që përbëjnë në mënyrë më të plotë pasojat e shkaktuara, ndërsa rrethanat e tjera duhet të merren parasysh nga gjykata kur përcaktohet dënimi.

Raste studimore:

Një i dënuar që vuante dënimin me burg, i shkaktoi vdekjen ish-bashkëshortes së tij në kabinën e burgut të përdorur për vizita familjare, duke e mbytur me të dyja duart në fyt, gjë që çoi në vdekjen e saj nga mbytja. Gjykata e shkallës së parë e dënoi atë për vrasje të rëndë të një anëtari të familjes, me të cilën ishte abuzuar më parë. Në arsyetimin e vendimit gjykata theksoi se autori para se të kryente veprën penale të vrasjes kishte kryer disa vepra penale të dhunës në familje për të cilën ishte dënuar. Sipas gjykimit të gjykatës së shkallës së dytë, “veprimet e autorit nuk përbëjnë thelbin e kësaj vepre penale, pasi ato do të kërkonin kryerjen e veprës ndaj një anëtari të familjes dhe që vepra të ishte kryer gjatë abuzimit me anëtarin e familjes, ose në vazhdimësi të abuzimit, ose menjëherë pas abuzimit, në të njëjtin vend dhe në të njëjtin rast. Nëse ka një hendek të madh kohor mes abuzimit dhe vrasjes, atëherë nuk mund të flasim për këtë vepër penale”. Sipas vlerësimit të gjykatës “ndonëse autori ishte dënuar dy herë për veprën penale të dhunës në familje, kjo nuk do të thoshte se veprimet e autorit përbënin thelbin e veprës penale të vrasjes së një anëtari të familjes, me të cilin ishte abuzuar më parë, për shkak të një periudhe më të gjatë kohe që ka kaluar nga momenti i kryerjes së veprimeve të tilla nga autori dhe ngjarjes konkrete kritike, domethënë ka një hendek të madh kohor ndërmjet ngjarjeve subjektive dhe privimit nga jeta.” Gjykata vlerësoi veçanërisht rrethanën se nga momenti i fillimit të vuajtjes së dënimit me burg deri në ngjarjen e vrasjes “bashkëshortja e ka vizituar 12 herë dhe nuk ka pasur probleme, çfarë do të thotë se nuk ka pasur abuzime”. Gjatë rishqyrtimit, gjykata e cilësoi këtë vepër penale si vrasje, ndonëse prokurori publik e ndryshoi akuzën dhe cilësimin juridik të veprës penale në vrasje të rëndë (me sjellje të pahijshme të dhunshme). Gjykata vlerësoi se nuk kishte elementë të kësaj vepre penale, pasi “viktima e ka vizituar autorin me vullnetin e saj, ai nuk ka pasur nevojë t’i lutet apo ta bindë që ta vizitojë atë, gjë që konfirmohet nga një deklaratë e dhënë nga motra e viktimës, e cila deklaroi se ajo e vizitonte shpesh autorin në burg”. Gjithashtu, nuk kishte elementë të veprës penale të vrasjes së rëndë me sjellje të dhunshme, pasi

“e dëmtuara e ka vizituar me vullnetin e saj autorin, atij nuk i është dashur fare t'i lutet apo ta bindë që ta vizitojë atë, gjë që është vërtetuar nga një deklaratë e motrës së saj, e cila është shprehur se viktima e vizitonte shpesh në burg”. Ky vendim u la në fuqi.

Sa i përket cilësimit juridik të kësaj vepre penale, është e qartë se ka pasur disa lëkundje si nga ana e prokurorit publik, ashtu edhe nga ana e gjykatave. Qëndrimi i prokurorit publik se bëhet fjalë për vrasje të rëndë të një anëtari të familjes, e cila më herët ishte keqtrajtuar nga autori është pranuar nga gjykata e shkallës së parë përmes vendimit të parë. Megjithatë, gjykata e shkallës së dytë e shfuqizoi vendimin e gjykatës së shkallës së parë. Ne mendojmë se qëndrimet e shprehura nga gjykata e shkallës së dytë ishin të pasakta, duke qenë se autori në disa raste kishte abuzuar me bashkëshorten dhe se kishte dënime të formës së prerë për dhunë në familje. Për rrjedhojë, pavarësisht faktit se abuzimi nuk ka ndodhur menjëherë para vrasjes dhe se ka ekzistuar një hendek kohor ndërmjet dhunës së kryer më parë në familje dhe vrasjes, ekziston një element i rëndësishëm i kësaj vepre penale, që është abuzimi. Për sa i përket rrëzimit të cilësimit të vrasjes së rëndë me sjellje të dhunshme, mendojmë se gjykata nuk e ka vlerësuar në mënyrën e duhur komponentin gjinor të çështjes, apo faktin se vepra ka ndodhur pikërisht për shkak të vizitave të shumta, kur dhuna nuk ka qenë e pranishme, gjë që ka krijuar një ndjenjë sigurie tek viktima, gjë që tregon se autori ka vepruar në mënyrë tinëzare dhe të pashpirt. Në fund, gjykata nuk ka marrë parasysh faktin se shkak për vizitën e fundit të viktimës ka qenë një marrëveshje për një udhëtim të përbashkët jashtë shtetit, së bashku me vajzën e tyre.

Gjatë vlerësimit të cilësimit juridik të veprës penale të **vrasjes së një anëtari të familjes, me të cilin autori i veprës ka abuzuar më parë**,^[60] gjykata duhet të marrë parasysh dinamikën e dhunës së kryer më parë nga i pandehuri ndaj viktimës në kontekstin familjar, ose në marrëdhëniet e partneritetit. Në shembullin

[60] *Vrasja e një anëtari të familjes, me të cilin është abuzuar më parë* do të thotë se autori i krimit privon nga jeta anëtarët e familjes së tij pas abuzimit fizik ose psikologjik që mund të zgjasë për një periudhë më të shkurtër ose më të gjatë. Kjo është vepër penale me dy akte, pasi autori ndërmer dy aktivitete të cilat janë domosdoshmërisht të lidhura: keqtrajtimin fizik ose psikologjik në familjen e tij dhe privimin nga jeta të një anëtari të familjes, në çdo mënyrë dhe me çdo mjet. Prania e kësaj vepre penale nënkupton se ajo është kryer kundër të njëjtit subjekt dhe se autori ka vepruar me paramendim lidhur me pasojën fatale (Jovašević, 2017:58).

e përshkruar më sipër, termi "abuzime të mëparshme" duhet të interpretohet se përfshin jo vetëm abuzimin e kryer menjëherë përpara vrasjes, por edhe në të kaluarën, duke pasur parasysh se dhuna në familje dhe dhuna në marrëdhëniet e partneritetit karakterizohen nga procesi i përshkallëzimit të dhunës. Termi "abuzim" duhet të interpretohet se përfshin të gjitha format e dhunës fizike dhe psikologjike, të cilat mund të klasifikohen si dhunë në familje e kryer ndaj viktimës përpara se ajo të privohej dhunshëm nga jeta e saj.^[61]

Raste studimore:

- » Në arsyetimin e vendimit të shpallur nga gjykata e shkallës së dytë thuhet se ekziston vepra penale e vrasjes dhe jo vepra penale e dhunës në familje kur gjatë kryerjes së veprës penale e cila çon në vdekjen e palës së dëmtuar, autori vepron me paramendim të drejtpërdrejtë. Në këtë çështje nuk mund të flitet fare për veprën penale të dhunës në familje, siç theksohet në përmbledhjen e apelit, pasi forma më e rëndë e dhunës në familje ekziston kur vepra penale çon në vdekjen e një

[61] Një nga çështjet e diskutueshme në lidhje me cilësimin juridik të veprës penale të vrasjes së një anëtari të familjes të dhunuar më parë është diskutimi nëse abuzimi që i parapriu vrasjes synohej të kryhej në mënyrë sistematike dhe të vazhdueshme apo nëse bëhet fjalë për "një abuzim të vetëm", të mjaftueshëm për këtë cilësim. Teorikisht, mbizotëron mendimi se për veprat penale të vrasjes së një anëtari të familjes ndaj të cilit autori ka abuzuar më parë, "nuk mjafton një abuzim i vetëm dhe kërkohet prania e një abuzimi të vazhdueshëm dhe sistematik" (Stojanović, 2018: 443). Një pikëpamje e ngjashme demonstron nga praktika gjyqësore. Megjithatë, ekziston gjithashtu një pikëpamje e spikatur se vazhdimësia e abuzimit nuk është kusht i domosdoshëm (Kuirski, PARS, 23). Ne jemi të mendimit se ekzistenca e vazhdimësisë së abuzimit dhe kohëzgjatja e abuzimit në një periudhë më të gjatë mund të paraqesin rrethanë rënduese, por jo parakusht që kjo vepër të cilësohet si vrasje e rëndë. Argumenti kryesor për këtë këndvështrim është se vetë nocioni "abuzim" nuk ndryshon nga nocioni "dhunë në familje" dhe se vepra penale e dhunës në familje ekziston edhe kur kryhet një akt i vetëm dhune; po ashtu, për rrjedhojë, për ekzistencën e veprës penale të vrasjes së një anëtari të familjes që është dhunuar më parë, qoftë edhe një akt i vetëm i dhunës fizike dhe/ose psikologjike ndaj një anëtari të familjes përpara privimit nga jeta duhet të jetë kusht "i mjaftueshëm". Rrjedhimisht, është e parëndësishme nëse autori ka qenë i dënuar për veprën penale të dhunës në familje para kryerjes së vrasjes, por ajo që është e rëndësishme është se veprimet e autorit ndaj viktimës përfshijnë elementë thelbësorë të veprës penale të dhunës në familje.

anëtari të familjes, rast në të cilin kjo është veprë penale e cilësuar me pasojë më të rëndë, kështu që në lidhje me vdekjen kërkohet prania e veprës së pavullnetshme. Gjykata e shkallës së parë ka pohuar në mënyrë të padiskutueshme se autori e ka kryer veprën penale me paramendim të drejtpërdrejtë, pasi ka qenë i vetëdijshëm se mund ta vriste të dëmtuarën duke e goditur disa herë me një dru 40 cm të gjatë, duke përfshirë goditje me grushte dhe shqelma në pjesën vitale të trupit të njeriut, në kokë, dhe se ky ka qenë qëllimi i tij, do të thotë se ai ka qenë i vetëdijshëm për veprimet e tij dhe ka dashur që palës së dëmtuar t'i shkaktohet forma e dëmtimit dhe lëndimit të përjetshëm, gjë që tregohet me një fakt të veçantë që është se ai vazhdoi të pinte pasi kishte rrahur të dëmtuarën, nuk thirri shërbimet e urgjencës mjekësore apo fqinjët e afërt për ta ndihmuar atë dhe vetë sjellja e tij tregon ndërgjegjësimin dhe gatishmërinë e tij për të marrë jetën të dëmtuarës, pasi pas kryerjes së veprës penale ka parë televizor dhe ka dëgjuar radio dhe muzika e lartë është dëgjuar rreth e përqark, ndërsa të nesërmen në mëngjes ka kërkuar që fqinjët të vijnë për një kafe dhe u ka thënë të mos i thonë asnjë fjalë askujt për atë që panë dhe se një sjellje e tillë e tij tregon padiskutim se akti i tij i vullnetshëm ishte i përqendruar te privimi nga jeta.

- » Prokuroria ka ngritur kallëzim penal kundër autorit për veprën penale të vrasjes së një familjari, me të cilin autori ka abuzuar më parë, ndërsa gjykata e shkallës së parë ka ndryshuar cilësimin juridik të veprës penale të përcaktuar në akuzë dhe e ka shpallur fajtor autorin për kryerjen e veprës penale të dhunës në familje me pasojë vdekjen. Në arsyetimin e vendimit parashikohet se në veprimet e autorit kanë ekzistuar elementë të veprës penale të dhunës në familje me pasojë fatale për faktin se autori nuk ka pasur qëllim të shkaktojë vdekjen të dëmtuarës, "por, përkundrazi ka qenë duke e rrahur dhe grushtuar siç kishte bërë për shumë vite më parë". Autori ishte i vetëdijshëm se mund ta vriste të dëmtuarën, por me naivitet besonte se kjo nuk do të çonte me vdekjen e saj "sepse më parë e rrihte dhe e godiste me grushte, por e dëmtuara gjithmonë i shëronte plagët dhe marrëdhënia e tyre nuk ndryshonte kurrë, domethënë e dëmtuara vazhdonte të kthehej tek ai". Sipas gjykatës, vdekja e të dëmtuarës "nuk ka qenë e paramenduar nga autori, por është shkaktuar nga pakujdesia e qëllimshme". Prokurori e apeloj vendimin sepse gjykata,

“në këtë çështje konkrete, pa ndryshuar faktet e akuzës, ndryshoi vetëm përshkrimin juridik të elementit subjektiv në akuzës (në vend të paramendimit të drejtpërdrejtë të përshkruar, ajo prezantoi elementet e pakujdesisë me dashje), pa deklaruar faktet që do të kërkonin një përshkrim më të saktë të veprës. Dallimi pasqyrohet në faktin se autori është akuzuar për veprën penale të dhunës në familje, privim nga jeta me paramendim të një anëtarit të familjes me të cilin autori ka abuzuar edhe më parë dhe ky përshkrim ka mbetur i pandryshuar”. Duke ushtruar dhunë fizike, i pandehuri i ka shkaktuar vdekjen të dëmtuarit, i cili ishte anëtar i familjes së tij, të cilin ai e kishte dhunuar në vazhdimësi që nga viti 2014 deri në momentin e vrasjes, karakteristikë e veprës penale të vrasjes së një anëtarit të familjes me të cilin autori ka abuzuar më parë. Në vendimin e dytë të shkallës së parë (pas rishqyrtimit), cilësimi juridik i deklaruar fillimisht në kallëzimin penal ka mbetur i pandryshuar. Në të thuhet se autori ishte në dijeni se “përmes grushtimeve të tilla ndaj gruas që ishte më e dobët psikologjikisht dhe fizikisht dhe e pafuqishme për të bërë rezistencë, ai mund të vriste viktimën, gjë që ai donte, aq më tepër që e stërvitej vazhdimisht në boks dhe duke e goditur me grusht në këtë mënyrë i ka shkaktuar lëndimet e rënda trupore të cilësuar të rrezikshme për jetën...” Në arsyetimin e vendimit thuhet se në rastin konkret ishin të pranishme të gjitha elementët e veprës penale të vrasjes së anëtarit të familjes me të cilin autori ka abuzuar në të kaluarën, përkatësisht: viktima dhe autori ishin anëtarë të së njëjtës familje, autori e ka dhunuar të dëmtuarën në të kaluarën dhe në momentin kritik ka synuar ta vrasë atë duke e goditur me grusht në pjesë vitale të trupit të saj, prandaj vrasja ishte e paramenduar. “Paramendimi rrjedh nga fakti se i pandehuri, i cili kishte veshur atlete, e ka goditur me shkelma të dëmtuarën në kokë, bark dhe gjoks, ku ndodhen organet vitale, pra e ka goditur me shkelma në pjesët vitale të trupit duke qenë i vetëdijshëm se veprime të tilla të tij mund t’i marrin jetën të dëmtuarit dhe se ai e ka dashur atë gjë, që do të thotë se ka vepruar me paramendim të drejtpërdrejtë.

Çfarë është pozitive në këtë çështje është se cilësimi juridik i kësaj vepre penale është ndryshuar në vendimin e dytë të gjykatës së shkallës së parë. Dëshirojmë të nënvizojmë se përfundimi i gjykatës në vendimin e parë të shkallës së parë se “autori nuk ka pasur qëllim

të vriste të dëmtuarën”, veçanërisht pasi gjykata e ka bazuar këtë në faktin se autori “e kishte rrahur dhe grushtuar (viktimën) më parë, por që e dëmtuara gjithmonë i shëronte plagët dhe marrëdhënia mes tyre nuk ndryshoi kurrë, që do të thotë se e dëmtuara vazhonte të kthehej tek ai” nuk është e pranueshme. Një arsyetim i tillë nga gjykata do të kërkonte një krahasim midis akteve të mëparshme të dhunës dhe një hetim për të parë nëse mënyra e ushtrimit të këtyre akteve ishte identike me aktin e fundit të dhunës së kryer që çoi në përfundimin fatal, sepse është e mundur që akte të tilla të mëparshme të dhunshme nuk kanë rezultuar në përfundim fatal rastësisht, për shkak të trajtimit të duhur mjekësor ose për arsye të tjera. Në vend që të trajtonte dhunën e mëparshme të kryer nga dhunuesi ndaj viktimës, të ushtruar në vazhdimësi, si rrethanë cilësuese që e bën autorin më fajtor për aktin e tij, gjykata i trajtoi aktet e tilla të dhunës së mëparshme si rrethanë që vërteton mungesën e qëllimit të autorit për të vrarë viktimën. Një deklaratë e tillë nga gjykata pasqyron një keqkuptim të dinamikës së dhunës në kontekstin familjar, i cili vetëm përshkallëzohet me kalimin e kohës dhe bëhet më brutal, gjë që dëshmohet nga hulumtime të shumta.

Eliminimi i ndikimit të stereotipeve dhe paragjyqimeve për shkaqe gjinore

Gjykata penale duhet të vlerësojë provat **pa paragjyqime dhe stereotipe gjinore** të lidhura me rolin dhe pozitën që ka gruaja në shoqëri. Praktika gjyqësore ka treguar se aftësia për të vlerësuar në mënyrë të vëmendshme dhe kritike faktet, rrethanat dhe kontekstin e femicidit, pa ndikimin e stereotipeve dhe paragjyqimeve për shkaqe gjinore, është aftësi thelbësore e gjyqtarëve, të cilët janë përgjegjës për administrimin e drejtë dhe të paanshëm të drejtësisë.

Tentativa për femicid dhe femicidi janë çështje jashtëzakonisht komplekse, dhe qëndrimet diskriminuese dhe stereotipet me bazë gjinore brenda gjyqësorit mund të kenë një efekt lehtësues mbi nivelin e fajësisë së veprës, gjykimin e drejtë dhe të paanshëm dhe dënimin e autorit duke vendosur sanksione të dhura penale. Për rrjedhojë, gjatë cilësimit të veprës dhe marrjes së vendimit për nivelin e dënimit ligjor, është e nevojshme të përjashtohen qëndrimet personale ose, të paktën, të veçohen nga ato profesionale, në mënyrë që të përjashtohet ndikimi i mundshëm i stereotipeve dhe paragjyqimeve me bazë gjinore në dënimin e dhënë.

Konventa e Stambollit i detyron të gjitha shtetet pale që **të marrin masat e nevojshme për të nxitur ndryshime në modelet shoqërore dhe kulturore të sjelljes së grave dhe burrave me synimin për të zhdukur paragjykimet, zakonet, traditat dhe të gjitha praktikatat e tjera që bazohen në idenë e inferioritetit të grave ose mbi rolet e stereotipizuara për gratë dhe burrat.** (neni 12.1)

Palët duhet të marrin masat e nevojshme legjislative ose masa të tjera për të siguruar që, në proceset penale të nisura pas kryerjes së ndonjë prej akteve të dhunës ndaj grave, kultura, zakonet, feja, tradita ose i ashtuquajtimi “nder” nuk konsiderohen si justifikim për akte të tilla. Kjo mbulon, në veçanti, pretendimet se viktima ka shkelur normat ose zakonet kulturore, fetare, sociale ose tradicionale të sjelljes së denjë. (neni 42)

Raste studimore:

Në një çështje gjyqësore, autori u shpall fajtor për të ashtuquajturën “vrasje të zakonshme”, ndërsa në rigjykim u shpall fajtor për vrasje nga pakujdesia në valën e pasionit (Kodi Penal i Republikës së Serbisë). Ky ishte një rast tipik i femicidit në marrëdhënie partneriteti, vrasja e partneres së zakonshme (gruas) për shkak të rolit stereotipik të bazuar në gjini të një gruaje në një komunitet patriarkal, e cila pritet të silltet në një mënyrë që pasqyron “sjellje të mirë dhe përlësi”. Analiza e vendimit të gjykatës tregon se viktima e femicidit, sipas deklaratave të autorit dhe disa dëshmitarëve të tjerë, ka shfaqur sjellje që dëshmonin se “asaj i mungonte vetëpërmbytja morale” në festën ku ata kanë marrë pjesë. Kjo “mungesë e vetëpërmbytjes morale” nënkuptonte se ajo kishte pirë shumë, kërcente me burra që nuk i kishte takuar kurrë më parë dhe “bënte veprime të caktuara me ta” dhe nuk e ndërpriste një sjellje të tillë edhe pse kjo e shqetësonte autorin.

Pikëpamjet që gjykata ka shprehur shprehimisht në vendim, duke konstatuar se “sjellja e lirshme e viktimës edhe në kritere objektive paraqet një fyerje të rëndë” është një shprehje e qëndrimeve seksiste që vetë gjykata ka ndaj grave dhe përfaqëson një manifestim të qartë të stereotipeve gjinore lidhur me rolet shoqërore dhe mënyrën e caktuar që gratë dhe burrat pritet të sillen në shoqëri. Gjykata ishte e qartë në pikëpamjen e saj se: “është fakt

logjik i jetës që nëse dikush, gruaja/partnerja e zakonshme e të cilit sillet në mënyrën se si u soll pala e dëmtuar në ngjarjen në fjalë, duke e bërë partnerin të ndihet i poshtëruar dhe i turpëruar, që pikërisht për shkak të ndjenjës së tij subjektive të poshtërimit dhe sikletit, ai të krijonte përshtypjen dhe të kishte ndjenjën, megjithëse kjo mund të mos ishte realiste dhe nuk ishte kështu, se të gjithë po e shikonin dhe se të gjithë po talleshin me të". Një "fakt logjik i jetës" mbi të cilin gjykata ka bazuar cilësimin juridik të veprës, pasqyron seksizmin institucional dhe është tregues se hierarkia ekzistuese për shkak të gjinisë në dëm të gruas është e rrënjosur në institucionet e sistemit. Para së gjithash, do të ishte e vështirë të imagjinohej situata e kundërt, domethënë saktësisht e njëjta sjellje "e lirshme" e një burri nuk do të konsiderohej si "fyerje e rëndë" për partneren e tij femër, por do të tolerohej dhe justifikohej nga ana e tij me të qenit në gjendje dehjeje. Megjithatë, nuk ka asnjë justifikim për dehjen e kësaj gruaje, e cila padyshim ndikoi në sjelljen e saj gjatë festës dhe në një shoqëri patriarkale është e papranueshme. Nuk ka dyshim se në çdo mjedis tradicional sjellja e një gruaje që shkel normat shoqërore patriarkale të sjelljes nuk pranohet nga publiku i gjerë, por ajo që është simptomatike është përfundimi i gjykatës se sjellja e viktimës përfaqësonte objektivisht "fyerje të rëndë" ndaj dhunuesit, pasi në këtë mënyrë gjykata në thelb mbështet dhe promovon qëndrime stereotipike për shkaqe gjinore.

Nga ana tjetër, gjykata nuk është përfshirë fare për sa i takon përcaktimit të karakteristikave të sjelljes së autorit ndaj viktimës para vrasjes dhe nga i gjithë arsyetimi i gjykimit del se vepra është kryer nga një person i dhunshëm, i cili "e humbi toruan" për shkak të sjelljes së partneres së tij, e cila ngjalli tek ai ndjenjën subjektive të poshtërimit, zemërimit dhe tërbimit. Megjithatë, duhet pasur parasysh se kjo është dhe një shprehje e perceptimeve stereotipike për "tërbimin mashkullor" dhe "provokimin femëror" që përdoren për të justifikuar femicidin. Anketat tregojnë se dhuna, përfshirë vrasjet, nuk është spontane. Konstatimet e bulizuesit për humbje të pretenduar të kontrollit, për provokim, vetëmbrojtje emocionale dhe akuza se partnerja femër ishte/ose dëshiron të jetë seksualisht e pabesë janë vetëm justifikime të akteve të dhunës, duke përfshirë tentativën për femicid dhe femicidin. Analiza e këtij çështje tregon se **stereotipet dhe paragjykimet me bazë gjinore të gjykatës kanë rëndësi parësore për interpretimin e sjelljes së viktimës dhe ndjenjave që një sjellje e tillë provokon te dhunuesi**. Pikëpamjet e tilla diskriminuese për shkak të

gjinisë e shtynë gjykatën të cilësonte veprën penale si vrasje nga pakujdesia në vrullin e pasionit, megjithëse nuk kishte një vazhdimësi kohore midis "fyerjes së rëndë" në festë dhe vetë femicidit, që përbën kusht për cilësimin e veprës si vrasje nga pakujdesia në vrullin e pasionit, sipas praktikës në fuqi gjyqësore. Duke pasur parasysh se vrasja parashikohet me ligj për të mbrojtur jetën si vlerën më të lartë shoqërore, dënimi me shtatë vjet burgim për veprën penale të vrasjes nga pakujdesia në vrullin e pasionit nuk plotëson kërkesat e parandalimit të përgjithshëm dhe të veçantë.

■ Keqpërdorimi i armëve të zjarrit

Është e nevojshme që gjykata **t'i kushtojë vëmendje të veçantë** çështjeve kur femicidi kryhet përmes keqpërdorimit të armëve të zjarrit dhe kur autori akuzohet për veprën penale të keqpërdorimit të armëve të zjarrit, për të identifikuar komponentin me bazë gjinore të zotërimit të armëve të zjarrit (pronarët të armëve të zjarrit janë përgjithësisht meshkuj) me qëllim manifestimin e epërsisë, frikësimit dhe kërcënimeve të rënda ndaj viktimës.

Anketa SEESAC[62]

Keqpërdorimi i armëve të zjarrit paraqet një kërcënim të madh për sigurinë dhe mirëqenien e qytetarëve në Ballkanin Perëndimor. Vetëm në vitin 2022, në rajon u vranë 129 persona, 318 të tjerë u plagosën, ndërsa 467 u kërcënuan me armë zjarri. **Zotërimi dhe keqpërdorimi i armëve të zjarrit lidhet me një komponent të fortë gjinor**, i cili demonstron edhe në anketa.

Burrat janë autorë të 98% të incidenteve të kryera përmes përdorimit të armëve të zjarrit. Ata janë të ekspozuara ndaj rrezikut më të lartë në mjediset kriminale, por gratë janë të prekura në mënyrë disproporcionale nga keqpërdorimi i armëve të zjarrit në mjedisin familjar.

[62] Më shumë informacion mund të gjeni në: <https://www.seesac.org/AVMP/> dhe në <https://www.seesac.org/publication/>

Sondazhet tregojnë se më shumë njerëz vriten në vit nga armët e zjarrit në kuadrin e dhunës në familje, sesa në çdo incident tjetër, përfshirë mjediset kriminale. Në Evropën Juglindore, **77% e të gjitha grave të vrara me armë zjarri janë vrarë nga anëtarët meshkuj të familjes së tyre, më së shpeshti nga ish-partnerët intimë ose aktualë.**

■ Harmonizimi i praktikës gjyqësore

Do të ishte shumë e dobishme të ndërmerren **disa masa për harmonizimin e praktikës gjyqësore** në lidhje me cilësimet juridike të tentativës për femicid dhe femicidit, për të eliminuar mospërputhjet në politikën penale të gjykatave, për të shmangur cenimin e parimit kushtetues të barazisë dhe rrezikimin e parimit të sigurisë për sa i përket rezultatit të gjykimit, përveç sigurisë juridike, e cila përfaqëson një nga postulatet bazë të shtetit ligjor, parimit të shtetit të së drejtës dhe besimit të qytetarëve tek gjyqësori.

» PESHIMI I DËNIMIT QË DUHET TË JEPET (DËNIMI)

Legjislacionet penale të Shqipërisë, Bosnjë-Hercegovinës, Malit të Zi, Kosovës*, Maqedonisë së Veriut^[63] dhe Serbisë kanë miratuar **sistemin penal të dënimeve relativisht të përcaktuara**, i cili bazohet në dy parime themelore: parimin e ligjshmërisë për parashkrimin e dënimit dhe dënimin (*nulla poena sine lege*), dhe parimin e peshimit të dënimit nga gjykata. Ligji parashikon llojet e dënimeve, diapazonin e përgjithshëm minimal dhe maksimal për lloje të caktuara dënimesh, si dhe dënimin minimal dhe maksimal të posaçëm për çdo vepër penale, duke i lënë gjykatës diapazon shumë të gjerë dënimi. Në këtë mënyrë, gjykatës i jepet mundësia të peshojë dënimin në çdo rast të veçantë në përputhje me parimin e ligjshmërisë dhe rrethanat e çdo çështjeje konkrete. Konstatimi i drejtë i fakteve të çështjes dhe caktimi i drejtë i dënimit në përputhje me faktet e tilla të përcaktuara të çështjes paraqesin detyra themelore të gjyqtarit në procedurën penale.

Peshimi i dënimit nga gjykata është pika kryesore e gjithë punës së gjykatës. Ai është një nga funksionet më të rëndësishme dhe më komplekse gjyqësore, por edhe një nga parimet kyçe të politikave të shtypjes së krimit, duke pasur parasysh se dënimi i duhur, në përputhje me kuptimin e përgjithshëm të barazisë dhe proporcionalitetit, ka rëndësi kryesore për arritjen e qëllimit të dënimit, është themeli i legjitimitetit penal dhe i forcimit të besimit të qytetarëve në gjyqësor.

Dënimi është detyrë ekskluzive e gjykatës, pasi sipas standardeve ligjore ndërkombëtare dhe kombëtare sanksionet për vepra penale dhe dënimet me burg, në veçanti, mund të jepen vetëm nga gjykata. Në rastet e marrëveshjeve për pranimin e veprës penale (marrëveshjet për pranimin e fajësisë) ndërmjet prokurorit dhe të akuzuarit, është detyrë e avokatit që vepron në procedurën e negociimit, duke dhënë propozime për llojin dhe kohëzgjatjen e sanksionit, që të respektojë parimin e barazisë dhe të marrë parasysh qëllimin e dënimit, si

[63] Në periudhën 2014-2017, ligji i zbatueshëm në Maqedoninë e Veriut ishte Ligji "Për caktimin dhe peshimin e dënimit" (Sl. vesnik na RM, nr. 199/2014), bazuar në modelin amerikan të rregullave numerike për dënimin, sipas të cilit rrethanat lehtësuese dhe rënduese vlerësohen paraprakisht me caktimin e disa vlerave numerike, shumata e të cilave tregon shkallën e dënimit që duhet dhënë në një rast të caktuar. Ky ligj u shpall si jokushtetues me Vendimin e Gjykatës Kushtetuese të Maqedonisë (U Nr. 169/2016-1 datë 27.9.2017).

dhe rrethanat lehtësuese dhe rënduese. Kjo është edhe detyrë e gjykatës gjatë vlerësimit të marrëveshjes mbi pranimin e fajësisë dhe dhënies së dënimit në bazë të një marrëveshjeje të tillë.

Peshimi i dënimit për femicidin

Kriteret themelore udhëzuese për gjykatën gjatë caktimit të dënimit për një autor të një veprë penale janë:

- 1) kufijtë ligjorë të dënimit,
- 2) qëllimi i dënimit,
- 3) rrethanat lehtësuese dhe rënduese.

Gjykata do ta peshojë dënimin brenda kufijve të dënimit të parashikuar në legjislacion *për veprën e caktuar, duke pasur parasysh qëllimin e dënimit dhe duke marrë parasysh të gjitha rrethanat që ndikojnë për sa i takon nivelit të dënimit (rrethanat lehtësuese dhe rënduese).*

Gjatë peshimit të dënimit, është e nevojshme që gjykata të marrë parasysh qëllimin e dënimit, pra qëllimin që ajo dëshiron të arrijë me zbatimin e dënimit. Krahas propozimit të përgjithshëm të dënimit, i cili pasqyrohet në përpjekjet për shtypjen e krimit dhe mbrojtjen e shoqërisë nga krimi, qëllimi i dënimit është të largojë autorin nga kryerja e veprave penale, realizimi i *parandalimit individual (të veçantë)*, të dekurajojë të tjerët nga kryerja e veprës penale, pra qëllimi i *parandalimit të përgjithshëm*, por nuk duhet të anashkalohet as karakteri ndëshkues i dënimit, përmbajtja e të cilit përcaktohet nga *parimi i barazisë dhe parimi i proporcionalitetit*.

Hulumtimet e kryera tregojnë se ka mospërputhje ndërmjet dënimeve të dhëna (nga gjykata) dhe dënimeve të parashikuara me ligj. Theksohet shpesh se politika penale e gjykatave është tepër “e butë” dhe se përgjigja e drejtësisë penale ndaj dhunës me bazë gjinore, duke përfshirë femicidin, formën më të rëndë të saj, nuk është transparente dhe konsistente dhe nuk jep efektin e parandalimit të veçantë dhe të përgjithshëm. Në një pjesë të praktikës gjyqësore vihet re tendenca e sanksioneve të buta, si për femicidin, ashtu edhe për tentativën për femicid, edhe për rastet kur fundi fatal është shmangur rastësisht. Rezultatet e hulumtimeve të kryera në vendet e Ballkanit Perëndimor tregojnë se gjykatat rrallë japin dënime maksimale për autorët e femicideve (burgim të përjetshëm, burgim afatgjatë), si dhe se ka çështje të shumta ku gjykatat kanë dhënë dënime me burg deri në 10 vjet.^[64] Disa nga arsyet e një situate të tillë lidhen me dështimet e gjykatave për

[64] Informacion më i detajuar mund të gjendet në raportet kombëtare për ndjekjen penale të

cilësimit e duhur të veprës penale si femicid, siç diskutohet më sipër, si dhe me identifikimin dhe vlerësimin e rrethanave rënduese dhe lehtësuese.

Një dënim i peshuar siç duhet për femicid nënkupton:

- 1) që dënimi duhet të jetë brenda kufirit të dënimit të parashikuar për veprën penale të kryer, duke pasur parasysh cilësimit juridik të femicidit të kryer;
- 2) që dënimi duhet të përmbushë qëllimin e dënimit në masë të plotë; dhe
- 3) që dënimi të jetë i drejtë, në kuptimin e përgjithshëm të drejtësisë së dënimeve të dhëna dhe në përpjesëtim me peshën e krimit dhe nivelin e fajësisë së autorit të veprës.

Peshimi i dënimit për femicide brenda kufirit të parashikimeve ligjore

Cilësimi i duhur juridik i çështjeve të femicideve ka rëndësi të madhe për dënimin e duhur të autorëve të femicideve

Femicidi nuk parashikohet si vepër penale e mëvetëshme, përveç në Maqedoninë e Veriut që nga shkurti i vitit 2023. Për më tepër, ai përkufizohet si vrasje, vrasje e cilësuar, ose vepër tjetër penale që përdoret për të sanksionuar privimin nga jeta në legjislacionet përkatëse. Ekzistojnë mospërputhje të mëdha midis dënimeve ligjore për vepra penale individuale që sanksionojnë privimin nga jeta të një personi. Për shembull, dënimet minimale dhe maksimale për të ashtuquajturat *homicide të zakonshme* (vrasje) janë shumë më të ulëta se dënimet minimale dhe maksimale për format e cilësuar të vrasjeve. Kjo vlen edhe për tentativën për femicid, pasi dënimi për tentativën e kryerjes së veprës penale përcaktohet brenda kufirit të dënimit të parashikuar për një krim të tillë; megjithatë, autori i veprës mund të marrë një dënim më të butë.

Më poshtë jepet një tabelë krahasuese e dënimeve ligjore për vrasje dhe vrasje të cilësuar në vendet e Ballkanit Perëndimor.

çështjeve të femicideve dhe tentativës për femicide në praktikën gjyqësore të gjykatave në Shqipëri, Bosnjë dhe Hercegovinë, Mal të Zi, Kosovë, Maqedoni të Veriut dhe Serbi.

Dënimi i parashikuar me ligj		
Shqipëria	Vrasja	10-20 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 20 vjet, ose burgim i përjetshëm
Bosnje-Hercegovina (Federata e BiH-së)	Vrasja	5-20 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim i përjetshëm (21-45 vjet)
Bosnje-Hercegovina (Republika Srpska)	Vrasja	5-20 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim i përjetshëm
Bosnje-Hercegovina (Distrikti Brčko)	Vrasja	minimumi 5 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim afatgjatë (21-45 vjet)
Mali i Zi	Vrasja	5-15 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim afatgjatë (30-40 vjet)
Kosova*	Vrasja	minimumi 5 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim i përjetshëm
Maqedonia e Veriut	Vrasja	minimumi 5 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim i përjetshëm
Serbia	Vrasja	5-15 vjet burgim
	Vrasja e cilësuar	minimumi 10 vjet, ose burgim i përjetshëm

Duke pasur parasysh sa më sipër dhe faktin se gjykata duhet të gjykojë brenda kufijve të dënimit të parashikuar me ligj, dënimi i dhënë nga gjykatat për femicid varet kryesisht nga mënyra se si cilësohet çështja e femicidit.

Hulumtimet tregojnë se ka sfida të mëdha në praktikën gjyqësore lidhur me cilësimin juridik të vrasjeve të grave për shkaqe gjinore, siç u diskutua më sipër. Duke pasur parasysh dallimet e mëdha (të arsyetuara) në dënimet e gjykatave për vepra penale individuale që sanksionojnë privimin nga jeta, moscilësimi i çështjeve të femicideve si vrasje e rëndë nga ana e gjykatave ka ndikim të drejtpërdrejtë mbi zbatimin e politikave të duhura penale nga gjykata në segmentin e vrasjeve

të grave për shkaqe gjinore. Cilësimi më pak fajtor i çështjeve të femicideve, në situata ku janë të pranishëm të gjithë elementët për një cilësim juridik më të rëndë, është jashtëzakonisht i dëmshëm. Një qëndrim i tillë vë në pikëpyetje përmbushjen e detyrës së gjykatës për të dënuar autorët e femicideve me dënime efektive, proporcionale dhe frenuese, duke mos përcjellë tek publiku mesazhin se autorët do të përballen me pasojat të rënda për veprimet e tyre dhe për të penguar të tjerët nga kryerjen e kësaj vepre penale.

Peshimi i dënimit për femicid në përputhje me qëllimin e dënimit

Parandalimi i përgjithshëm dhe i veçantë mund të arrihet vetëm përmes dënimit të duhur të autorëve të femicideve.

Qëllimi i dënimit në çështjet e femicidit dhe tentativës për femicid është zbatimi i parandalimit të përgjithshëm dhe të veçantë në segmentin e vrasjeve të grave për shkaqe gjinore. Konventa e Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje e vitit 2011 (Konventa e Stambollit) i detyron të gjitha shtetet palë të marrin masat e nevojshme për të nxitur ndryshimet në modelet sociale dhe kulturore të sjelljes së grave dhe burrave me qëllim të çrrënjësjes së paragjyqimeve, zakoneve, traditave dhe të gjitha praktikave të tjera që bazohen në idenë e inferioritetit të grave ose në rolet e stereotipizuara të grave dhe burrave.

Rritja e ndërgjegjësimit

Palët duhet të promovojnë ose zhvillojnë, rregullisht dhe në të gjitha nivelet, fushata ose programe ndërgjegjësuese, duke përfshirë në bashkëpunim me institucionet kombëtare të të drejtave të njeriut dhe organet e barazisë, shoqërinë civile dhe organizatat joqeveritare, veçanërisht organizatat e grave, kur është e nevojshme, për të rritur ndërgjegjësimin dhe mirëkuptimin e publikut të gjerë për manifestimet e ndryshme të të gjitha formave të dhunës që mbulohen nga objekti i kësaj Konvente, pasojat e tyre tek fëmijët dhe nevojën për të parandaluar një dhunë të tillë.

Neni 13, para 1 | Konventës së Stambollit

Gjyqësori luan një rol të rëndësishëm për përmbushjen e këtij angazhimi, në përputhje me parimin e shtetit të së drejtës. Vendimet e gjykatave janë një hallkë e rëndësishme për zbatimin e normave dhe sjelljeve shoqërore të bazuara në respektimin e të drejtave të njeriut dhe barazinë midis burrit dhe gruas. Për shkak të autoritetit të tyre, gjykatat janë në gjendje të mundësojnë krijimin e një mjedisi që kundërshton çdo formë të dhunës me bazë gjinore ndaj grave, duke përfshirë edhe femicidin dhe tentativën për femicid. Për rrjedhojë, gjykatat duhet të jenë të vetëdijshme për rolin e tyre dhe përgjegjësinë që mbajnë në segmentin e parandalimit efektiv të femicidit dhe tentativës për femicid.

Kur dënohet femicidi, është e rëndësishme të mbahet parasysh se Konventa e Stambollit parashikon detyrën e shteteve palë që të sigurojnë që veprat penale kundër grave të dënohen me **sanksione efektive, proporcionale dhe bindëse**.

Sanksionet dhe masat

Palët duhet të marrin masat e nevojshme legjislative ose masa të tjera për të siguruar që veprat penale të përcaktuara në përputhje me këtë Konventë të dënohen me sanksione efektive, proporcionale dhe bindëse, duke marrë parasysh sa të rënda janë ato. Këto sanksione përfshijnë, sipas rastit, dënime që përfshijnë heqjen e lirisë që mund të çojë në ekstradim.

Neni 45 i Konventës së Stambollit

Efektiviteti i sanksioneve për femicidin nënkupton që dënimet e marra për vrasjet për shkaqe gjinore do të ketë ndikim mbi **ndryshimin e matricave patriarkale të epërsisë, dominimit dhe kontrollit dhe ndërgjegjësimin e publikut rreth femicidit si vrasje e grave për shkaqe gjinore**, e cila mbështetet në modele të papranueshme sociale të sjelljeve të bazuara në diskriminimin e grave dhe pozitën e tyre inferiore në shoqëri. Për sa i përket autoritetit dhe rolit drejtues të gjykatave për promovimin e normave pozitive të sjelljeve në shoqëri, gjatë peshimit të dënimit për femicid, në përputhje me parimin e shtetit të së drejtës, është e nevojshme që gjykatat të marrin parasysh nevojën që dënimi, si qortim social dhe etik që gjykatat i komunikojnë autorit të veprës penale, të shprehet qartë si dënim për femicidin dhe të përcjellë tek publiku mesazhin se autorët do të përballen me pasoja të rënda për shkak të veprimeve të tyre dhe se çdo formë sjelljeje e bazuar në idenë e epërsisë mashkullore është e papranueshme.

Dënimet e dhëna në çështjet e femicideve duhet të jenë **të drejta dhe në përpjesëtim** me nivelin e përgjegjësive penale (fajësinë) të autorit të veprës. Vetëm një dënim i cili përcaktohet duke respektuar parimin e procesit të drejtë dhe parimin e proporcionalitetit mund të ketë efekt korigjues si ndaj autorit të femcidit, ashtu edhe ndaj të tjerëve, dhe mund të rrisë ndërgjegjësimin e publikut të gjerë për kërcënimet e femcidit dhe sanksionet e drejta për autorët e veprave.

Peshimi i dënimit për femicid përmes vlerësimit të rrethanave rënduese dhe lehtësuese

Peshimi i dënimit (individualizimi) nënkupton detyrën e gjykatës që të peshojë dënimin brenda kufijve të dënimit ligjor për një veprë të caktuar, të peshojë dënimin e marrë nga gjykata për autorin, duke e përshtatur atë me karakteristikat e autorit dhe rrethanat e veprës penale të kryer. Instrumentet e përdorura kryesisht për këtë qëllim janë faktorë lehtësues dhe rëndues.

Faktorët lehtësues dhe rëndues janë rrethanat që kanë të bëjnë me autorin, si genie njerëzore dhe shoqërore, dhe veprën penale konkrete që ndikojnë në masën e dënimit për veprën penale, e cila mund të ulet ose rritet, sipas rastit. Rrethanat lehtësuese dhe rënduese ndryshojnë nga të ashtuquajturat *rrethana cilësuese* që përbëjnë elementin përbërës të thelbit të veprës penale. Prandaj, gjykata nuk mund të vlerësojë asnjë rrethanë të re cilësuese në lidhje me vlerësimin origjinal të parashikuar në ligj kur bëjnë peshimin e dënimit (parimi i ndalimit të vlerësimit të dyfishtë të rrethanave gjatë vendosjes së dënimit).

Megjithatë, duhet pasur parasysh se në kushte të caktuara, rrethanat cilësuese mund të konsiderohen njëkohësisht si rrethanë rënduese dhe/ose lehtësuese. Një mundësi e tillë shfaqet në situatat e mëposhtme:

- 1) kur natyra e rrethanës është e tillë që mund të shfaqet edhe në formë rënduese edhe lehtësuese dhe në momentin e caktuar e tejkalon masën e nevojshme për ekzistimin e veprës penale ose formës së caktuar të veprës penale;
- 2) kur ekzistojnë dy ose më shumë rrethana cilësuese dhe kur vetëm njëra prej tyre mjafton për të ekzistuar vepra penale më e rëndë ose më pak e rëndë; si rënduese mund të merret rrethana që në rastin konkret nuk është konsideruar si rrethanë cilësuese.

Raste studimore:

Nëse femicidi cilësohet si formë e vrasjes së rëndë/vrasjes brutale dhe motivi i kësaj vrasjeje është hakmarrja ndaj viktimës së femicidit për braktisjen e autorit, ky motiv mund të vlerësohet si rrethanë rënduese.

Nëse femicidi cilësohet si formë e vrasjes së rëndë, si vrasje për motive të dobëta, sepse motivi i kryerjes së kësaj vepre penale është xhelozia dhe autori e ka kryer krimin përmes sjelljes së dhunshme të pashpirt, duke shkaktuar dhimbje të tepruara dhe të panevojshme fizike dhe psikologjike dhe vuajtje me intensitet të lartë për viktimën, duke shfaqur qëllimin e tij kriminal, si rrethanë rënduese mund të vlerësohet rrethana që femicidi është kryer në mënyrë brutale.

Në lidhje me rregullimin ligjor të rrethanave lehtësuese dhe rënduese, legjisllacione të ndryshme përdorin qasje të ndryshme. Kodi Penal i Malit të Zi, Bosnjë-Hercegovinës, Republikës Serbsca, Distriktit Brcko, Maqedonisë së Veriut dhe Republikës së Serbisë përcaktojnë, për shembull, vetëm rrethanat të cilave gjykata duhet t'u kushtojë vëmendje të veçantë kur peshon dënimin, ndërkohë që rrethana të tilla nuk klasifikohen si rrethanë rënduese ose lehtësuese. Kodi Penal i Shqipërisë përmban dy lista të veçanta shteruese të rrethanave rënduese dhe lehtësuese, ndërsa Kodi Penal i Kosovës përmend rrethanat që i referohen peshimit të dënimit si rrethana lehtësuese dhe rënduese, megjithëse nuk ka listë shteruese, por përmban vetëm disa shembuj të tyre.

Një listë e rrethanave rënduese jepet në Konventën e Stambollit, e cila i referohet të gjitha veprave të dhunës me bazë gjinore. Shteteve palë u kërkohet të marrin masat e nevojshme legjisllative ose masa të tjera për të siguruar marrjen parasysh të rrethanat e mëposhtme, për aq sa ato nuk janë pjesë e elementeve përbërëse të veprës penale, në përputhje me dispozitat përkatëse të legjisllacionit të brendshëm, si rrethana rënduese për caktimin e dënimit në lidhje me veprat e përcaktuara në përputhje me këtë Konventë.

Përmbledhje e rrethanave rënduese

- » vepra është kryer ndaj ish-bashkëshortes ose partneres aktuale, siç njihet nga legjislacioni i brendshëm, nga një anëtar i familjes, një person që bashkëjeton me viktimën ose një person që ka abuzuar me autoritetin e tij;
- » vepra ose veprat e lidhura me to, janë kryer në mënyrë të përsëritur;
- » vepra është kryer ndaj një personi të cenuar në rrethana të veçanta;
- » vepra është kryer kundër ose në prani të një fëmije;
- » vepra është kryer nga dy ose më shumë persona që veprojnë së bashku;
- » vepra penale është paraprirë ose shoqëruar nga nivele ekstreme të dhunës;
- » vepra është kryer përmes përdorimit ose kërcënimit me armë;
- » vepra ka çuar në dëmtim të rëndë fizik ose psikologjik për viktimën;
- » autori ka qenë i dënuar më parë për vepra të një natyre të ngjashme;

neni 46 i Konventës së Stambollit

Gjatë peshimit të dënimit për vrasjet e grave me motive gjinore, kërkohet që gjithmonë të shqyrtohet nëse rasti specifik përmban ndonjë nga rrethanat rënduese të specifikuara në Konventën e Stambollit, duke pasur parasysh rëndësinë e saj lidhur me luftën kundër dhunës me bazë gjinore ndaj grave.

Identifikimi dhe vlerësimi i rrethanave rënduese dhe lehtësuese

Analiza e praktikës gjyqësore lidhur me trajtimin e femicidit ka hasur në sfida të shumta që kanë të bëjnë me njohjen dhe vlerësimin e rëndësisë së rrethanave rënduese dhe lehtësuese për peshën e dënimit. Në disa vendime të gjykatave trajtohen vetëm rrethanat lehtësuese, megjithëse në dosjet e çështjeve regjistrohen edhe rrethana rënduese. Herë pas here, rrethana të

caktuara vlerësohen automatikisht si lehtësuese ose rënduese, pa vlerësuar kontekstin më të gjerë, përkatësisht rrethanat që kanë të bëjnë me sjelljen e autorit të veprës para, gjatë dhe pas kryerjes së veprës penale, si dhe faktet që kanë të bëjnë me kryerjen e veprës. Disa rrethana rënduese nuk janë njohur apo vlerësuar në çështje të caktuara gjyqësore ose janë konsideruar si lehtësuese disa rrethana, të cilat në kuadër të çështjes nuk është dashur të trajtohen si të tilla. Nga ana tjetër, ndikimi i disa rrethanave rënduese është minimizuar, ndërsa disa rrethana lehtësuese janë vlerësuar shumë. Rezultati përfundimtar i mosveprimeve të tilla në raste të caktuara ishte dënimi i autorit të femicidit me një dënim jo të përshtatshëm nga aspekti i efektivitetit, drejtësisë dhe proporcionalitetit.

Për përmirësimin e praktikës gjyqësore janë formuluar disa udhëzime për të identifikuar dhe vlerësuar siç duhet rrethanat rënduese dhe lehtësuese në çështjet e femicideve.

Është e nevojshme të sigurohet mbledhja në kohë dhe e kujdesshme e të gjitha fakteve që mund të jenë potencialisht të rëndësishme për rrethanat rënduese dhe lehtësuese të çështjes përkatëse.

Kur identifikohen rrethanat rënduese dhe lehtësuese, është e dobishme që gjykatat të marrë parasysh disa grupe rrethanash që kanë nevojë për vëmendje:

- 1) rrethanat që lidhen me gjendjen personale të viktimës,
- 2) rrethanat që kanë të bëjnë me gjendjen personale të autorit të veprës,
- 3) rrethanat që ndikojnë në marrëdhënien ekzistuese viktimë-autor,
- 4) rrethanat që lidhen me kontekstin e veprës penale dhe pasojat për viktimën dhe të dëmtuarin;
- 5) rrethanat që kanë të bëjnë me mjetet dhe mënyrën e kryerjes së veprës.

Duhet theksuar se rrethanat lehtësuese dhe rënduese që lidhen me nivelin e përgjegjësisë, motivet dhe rrethanat në të cilat është kryer femicidi, përkatësisht tentativa për femicid, ashpërsia e lëndimit ose rrezikimi i pasurive të mbrojtura etj. në lidhje me veprën e kryer, janë objekt dëshmie në seancën kryesore. Megjithatë, nuk ndodh kështu në shumicën e sistemeve gjyqësore të vendeve të Ballkanit Perëndimor në lidhje me rrethanat që lidhen me autorin, të tilla si gjendja e tij personale, punësimi, niveli i të ardhurave etj. Kjo nuk është qasja e duhur.

Rrethanat rënduese dhe lehtësuese duhet të respektohen në kontekstin e fakteve që kanë të bëjnë me veprën penale aktuale dhe autorin, gjë që është parakusht që dënimi të jetë efektiv, i drejtë dhe proporcional dhe që të arrihet efekti parandalues.

Çdo rrethanë e mundshme lehtësuese ose rënduese duhet të shqyrtohet në kontekstin e fakteve të përcaktuara gjatë procesit gjyqësor dhe që lidhen me autorin, ose veprën penale të kryer. Një rrethanë në një çështje mund të konsiderohet lehtësuese, ndërsa në një çështje tjetër rënduese. Për shembull, nëse femicidi kryhet në sy të fëmijëve të mitur, është e papranueshme që të konsiderohet si rrethanë lehtësuese fakti që autori është “burri i familjes” ose “babai i fëmijëve të mitur”, por duhet trajtuar si rrethanë rënduese.

Gjykata është e detyruar të vlerësojë dhe arsyetojë siç duhet ndikimin e rrethanave lehtësuese dhe rënduese kur përcakton masën e dënimit.

Ka vendime në praktikën gjyqësore, arsyetimi i të cilave, në pjesën e dënimit, përmban vetëm një perifraksim të tekstit të ligjit, pa paraqitur arsyet vendimtare që kanë ndikim mbi masën e dënimit. Në disa vendime nuk përmenden as rrethana lehtësuese e as rënduese, prandaj është e paqartë se çfarë e ka shtyrë gjykatën të përcaktojë dënimin e dhënë, gjë që mund të jetë arsye për apel. Vendimeve shpesh u mungon arsyetimi i vlefshëm lidhur me mënyrën se si janë vlerësuar rrethanat lehtësuese dhe rënduese, përkatësisht, rëndësia që iu është dhënë atyre për peshimin e dënimit për veprën aktuale, brenda kontekstit të fakteve të përgjithshme të çështjes.

Një praktikë e tillë është e dëmshme në shumë drejtime, duke filluar nga aspekti i shkëljes së të drejtave të të akuzuarit dhe duke u shtrirë deri te vendimet gjyqësore të arsyetuara mirë. Përkatësisht, as autori dhe as pala e dëmtuar nuk mund të jenë të sigurt se gjykata e ka peshuar siç duhet dënimin, gjë që përmban parakusht për dhënien e një dënimi që i shërben drejtësisë. Nga ana tjetër, për vendimmarrjen e duhur nga gjykata e shkallës së dytë, për ankimin e mundshëm ndaj vendimit të dënimit, kërkohet arsyetim i mirë, sepse gjykata shqyrton nëse gjykata e shkallës së parë e ka peshuar siç duhet dënimin, duke marrë parasysh vlerësimin e rrethanave rënduese dhe lehtësuese që do të përcaktonin një dënim më të rëndë ose më të butë. Prandaj i takon gjykatës që të japë vendime me arsyetim të mbështetur mbi rrethanat përkatëse lehtësuese dhe rënduese që kanë ushtruar ndikim mbi marrjen e vendimit, duke përfshirë edhe arsyet për të cilat ajo ka vlerësuar rrethana të caktuara si lehtësuese ose rënduese.

Sfidat me të cilat përballen gjykatat për identifikimin dhe vlerësimin e rrethanave rënduese bazohen në hulumtimet e praktikës gjyqësore për ndjekjen penale të çështjeve të femicidit në vendet e rajonit, duke pasqyruar shembujt e praktikave të mira dhe të këqija. Ato janë paraqitur si ilustrim.

Për peshimin e dënimeve për femicid, është e nevojshme të merret parasysh si rrethanë rënduese fakti që femicidi është kryer ndaj ish-bashkëshortes apo bashkëshortes aktuale të autorit, partneres apo anëtarëve të familjes së saj, përkatësisht ndaj një personi me të cilin autori ka pasur marrëdhënie emocionale ose seksuale.

Arsyetimet e vendimeve nuk e theksojnë ekzistencën e marrëdhënieve personale dhe familjare ndërmjet autorit të krimit dhe viktimës si rrethana veçanërisht rënduese. Elementi i përbashkët që zakonisht lidh marrëdhëniet e përmendura personale dhe familjare mes dhunuesit dhe viktimës është ekzistenca e një marrëdhënieje besimi e përdorur nga dhunuesi, e cila në çështjet e femicideve lidhet edhe me dëmtimin e veçantë emocional të pësuar nga viktima. Është e nevojshme të merret parasysh se prania e disa prej marrëdhënieve të përmendura personale ose familjare ndërmjet autorit dhe viktimës tregon, në vetvete, që vepra është më e rëndë dhe rrezikshmëria e saj është më e lartë, si dhe një nivel më të lartë fajësie nga ana e autorit. Për rrjedhojë, ekzistenca e një marrëdhënieje të tillë duhet të trajtohet si rrethanë rënduese nëse natyra e marrëdhënies në rastin në fjalë nuk ka pasur elementë për një cilësim më të rëndë të veprës penale (p.sh. vrasja e një anëtari të familjes me të cilin autori ka abuzuar më parë).

Marrëdhënia e dominimit dhe e nënshtrimit ndërmjet autorit dhe viktimës duhet të trajtohet si rrethanë rënduese.

Femicidi është manifestim i marrëdhënieve të pushtetit dhe në rastet e privimit nga jeta të një personi mbi të cilin autori ka pasur autoritet dhe pozitë dominuese (punëdhënës, mësues e të ngjashme), është keqpërdorim i pozitës së autorit dhe marrëdhënies së besimit, gjë që tregon nivel më të lartë të peshës dhe rrezikshmërisë së veprës së kryer, por edhe një nivel më të lartë të fajësisë së autorit.

Pozita e pushtetit dhe autoritetit të autorit duhet të vlerësohet si rrethanë rënduese

Rrethana që autori i femicidit përdor pushtetin e tij për shkak të pozitës së tij shoqërore dhe profesionale, shpeshherë nuk trajtohet si rrethanë rënduese në

praktikë, edhe pse kjo rrethanë e intensifikon pushtetin dhe kontrollin e tij mbi viktimën. Prandaj është e nevojshme që kjo rrethanë të trajtohet si rrethanë rënduese.

Raste studimore:

Gjykata e shkallës së dytë e prishi vendimin e dënimit dhe e dënoi autorin me burgim më të shkurtër pasi vlerësoi, ndër të tjera, se gjykata e shkallës së parë e kishte trajtuar si rrethanë rënduese faktin që autori ishte polic. Sipas mendimit të gjykatës së shkallës së dytë, "i akuzuari ka kryer veprën penale për zgjidhjen e marrëdhënieve ndërmjet tij dhe bashkëshortes si civil; ai nuk ishte në detyrë apo nuk po ushtronte një detyrë policie, e cila më pas do të kishte kërkuar detyrime specifike".

Në peshimin e dënimit, gjykata e shkallës së dytë nuk e ka konsideruar si rrethanë rënduese faktin se autori ishte polic dhe se ai e kishte kryer aktin duke përdorur armën e shërbimit.

Dënimet e mëparshme (recidiviste) të autorit në çështjet e femicidit duhet të vlerësohen si rrethanë rënduese dhe është e nevojshme që në vlerësimin e ndikimit të saj në dënim të merren parasysh karakteristikat objektive dhe subjektive të veprës penale për të cilën autori ka qenë i dënuar më parë. Kjo kërkon që gjykata të ketë qasje të drejtpërdrejtë në vendimet e mëparshme gjyqësore që e dënojnë autorin e veprës.

Anketat tregojnë se një numër relativisht i madh i autorëve të femicideve (30%) kanë qenë objekt i dënimeve paraprake. Analiza e vendimeve të çështjeve të femicideve tregoi se gjykatat automatikisht e konsideronin dënimin e mëparshëm si rrethanë rënduese, duke bërë një deklaratë lakonike se gjykata kishte vlerësuar dënimin e mëparshëm të autorit. Mbledhja e të dhënave për dënimet e mëparshme bazohet kryesisht te marrja e raporteve nga të dhënat penale, ndërsa vendimet e mëparshme të dënimit nuk merren parasysh, gjë që e bën të pamundur njohjen e drejtpërdrejtë të rrethanave të veprave të mëparshme penale, faktet e lidhura me viktimat e veprave penale të mëparshme, motivet e kryerjes së veprave etj. Për shkak të një qasje së tillë, rëndësia e dënimeve të mëparshme zakonisht nuk perceptohet në kontekstin e numrit dhe natyrës së veprave penale për të cilat autori ka pasur dënime të mëparshme, faktet që kanë të bëjnë me viktimat e veprës penale të mëparshme, mënyrën e kryerjes së veprës, periudhën kohore që

nga kryerja e veprës, dënimet e mëparshme, përkatësisht dënimet e dhëna, faljet ose parashkrimet, dëmshpërblimet, revokimet e dënimit me kusht etj., deri në kryerjen e femicidit. Megjithatë, ka edhe shembuj të praktikave të mira.

Raste studimore:

Vlerësimi i duhur i dënimeve të mëparshme të autorit

Gjykata dënoi autorin që kishte vrarë bashkëshorten e tij me 30 vjet burgim, duke vlerësuar drejt faktin se autori i femicidit kishte pasur dënime të mëparshme për vepra penale me elemente dhune, si dhe faktin se periudha kohore nga kryerja e mëparshme e veprave penale dhe koha e vuajtjes ishte e shkurtër, gjë që, siç thuhet në vendim *"tregon se i akuzuari është i prirur të kryejë vepra penale me elemente të dhunës, ndërsa sanksionet penale nuk kanë dhënë efekt pozitiv që i akuzuari të mos kryejë më vepra penale"*.

Mbështetur në apelin e prokurorit, gjykata e shkallës së dytë e prishi vendimin e dënimit dhe caktoi dënim me 15 vjet në vend të 13 vjetëve burgim për autorin e vrasjes së nënës së tij, sepse sipas mendimit të saj, gjykata e shkallës së parë "nuk e ka vlerësuar mjaftueshëm faktin se i akuzuari ishte dënuar disa herë për veprën penale të dhunës në familje si për formën themelore dhe të cilësuar, të kryer ndaj të dëmtuarës, nënës së tij".

Gjykata e dënoi autorin e femicidit me 40 vjet burgim, duke konsideruar si rrethanë rënduese, ndër të tjera, faktin se jeta e mëparshme e autorit tregon prirje ndaj veprave penale, se ai ishte dënuar katër herë për veprën penale të dhunës në familje të kryer ndaj të palës së dëmtuar, kështu që ky rast sipas gjykimit të gjykatës "nuk ka qenë një episod i rastësishëm në jetën e tij".

Mostrajtimi nga gjykata si rrethanë rënduese i dënimeve të mëparshme të autorit për vepra penale të kryera ndaj viktimës së femicidit

Gjykata nuk e vlerësoi si rrethanë rënduese faktin se autori ishte dënuar më parë me dy muaj burgim, me një vit pezullim me kusht, për veprën penale të dhunës në familje të kryer ndaj viktimës së femicidit.

Në peshimin e dënimit, gjykata nuk e vlerësoi si rrethanë rënduese faktin se autori i femicidit ishte dënuar më parë me burgim për dhunë të ushtruar ndaj viktimës së femicidit.

Mostrajtimi nga gjykata si rrethanë rënduese i dënimeve të mëparshme të autorit për vepra penale të kryera ndaj një anëtari të familjes së viktimës së femicidit

Gjykata e shkallës së parë dha një vendim të ri pasi prishi vendimin e dhënë për autorit për tentativë për vrasjen e bashkëshortes për dhunë në familje, ku ai ishte dënuar me tre vjet burgim. Autori kishte një dënim të mëparshëm për veprën penale të përdhunimit të motrës së gruas së tij. Gjykata ka dhënë vetëm në deklaratë deklarative në vendim duke thënë se dënimi i mëparshëm i autorit ka qenë rrethanë rënduese, duke mos e vlerësuar peshën e veprës penale me bazë gjinore dhe faktin se ajo është kryer ndaj motrës së gruas së autorit, gjë që tregon shpërdorimin e marrëdhënies së besimit.

Gjykata nuk e trajtoi si rrethanë rënduese faktin se autori i vrasjes së femicidit, para se të kryente veprën penale, kishte kërcënuar disa herë babanë e viktimës, i cili e kundërshtonte lidhjen e saj në vendin e punës me autorin që ishte polic rrugor. Ndonëse babai i viktimës ka raportuar disa herë sjelljen e autorit ndaj tij dhe familjes së tij, këto raporte nuk ishin trajtuar asnjëherë, gjë që i ka dhënë autorit një ndjenjë shtesë dominimi.

Dhuna e mëparshme e autorit të femicidit ndaj viktimës (recidivizëm), veçanërisht me përsëritjen e dhunës për një periudhë të gjatë, pavarësisht nëse dhuna ishte raportuar dhe institucionet kompetente kishin marrë masa përkatëse për dhunën, duhet vlerësuar si rrethanë rënduese.

Hulumtimet tregojnë se femicidi ndaj partnerit në shumë raste paraprihet nga dhuna e dhunesit ndaj viktimës, shpesh në prani të fëmijëve, anëtarëve të familjes dhe palëve të treta. Gjykata mësoi për dhunën e mëparshme në proceset penale gjatë dëgjimit të dëshmitarëve, kryesisht nga anëtarët e tjerë të familjes dhe fëmijët. Në disa çështje, të dhënat e paraqitura në dosjet e çështjes tregojnë se janë dhënë urdhra për mbrojtje emergjente për dhunesin, për shkak të dhunës ndaj viktimës. Rastet kur autori ka ushtruar dhunë ndaj viktimës së femicidit duhen trajtuar si rrethanë rënduese, pasi dhuna e mëparshme tregon për sjelljen

e dhunshme të autorit dhe shpërdorimin e pushtetit ndaj viktimës. Të gjitha llojet e dhunës që autori kishte kryer më parë ndaj viktimës duhej të trajtoheshin si rrethana rënduese, të tilla si dhuna fizike, si dhe dhuna seksuale dhe psikologjike, duke përfshirë përndjekjen, kërcënimin e viktimës ose anëtarëve të familjes së saj me vrasje, e cila gjithashtu impononte pushtetin e dhunuesit mbi viktimën e dhunës.

Raste studimore:

Gjatë procesit penal, djemtë e mitur të viktimës dhe autorit së femidit, të cilët u dëgjuan në cilësinë e dëshmitarëve, deklaruan në gjykatë se babai "ishte i dhunshëm ndaj tyre dhe nënës së tyre, por kishte ditë që nuk pinte dhe në atë kohë ishte mirë". Ditën që nëna u largua nga bashkimi martesor, babai filloi një sherr për një gjë të vogël dhe e goditi nënën dhe ata e mbrojtën atë. Ngjarja ka përfunduar me goditjen me grusht të djalit të mitur nga autori. Ai i ka thyer dhëmbin, e ka goditur djalin tjetër në kokë dhe e ka goditur të dëmtuarën, e cila po vraponte në rrugë dhe kur e ka arritur e ka goditur me shkelma pas shpine". Sipas deklaratës së njërit prej djemve të mitur "dy ditë para ngjarjes kritike, ai e ka telefonuar nënën gjatë natës dhe e ngacmoi duke i thënë sërish shumë gjëra të shëmtuara dhe e shau". Ai personalisht e ka parë babanë e tij duke ardhur vërdallë me makinë rreth shtëpisë ku jetonte me të ëmën. Megjithatë, gjykata nuk e vlerësoi si rrethanë rënduese dhunën e mëparshme ndaj viktimës dhe fëmijëve të tij të mitur.

Gjykata e shkallës së parë e dënoi autorin me shtatë vjet e gjashtë muaj burgim për veprën penale të vrasjes së kryer me aktivizim të granatës dore dhe prodhim e tregti të paligjshme të armëve dhe lëndëve plasëse. Ndonëse gjatë procesit penal u konstatua se ndaj autorit ishte dhënë më parë një vendim për masë ndalimi për t'iu afruar viktimës, gjë që dëshmon për formën e sjelljes së dhunshme të autorit, gjykata nuk e trajtoi këtë rrethanë si rënduese.

Autori u dënua me 15 vite burg për vrasjen e gruas së tij që e kishte lënë pas 10 vitesh martesë. Gjatë procesit gjyqësor, dëshmitarët dëshmuan se autori prej shumë vitesh ushtronte dhunë brutale fizike dhe psikologjike ndaj viktimës. Dëshmitarët dëshmuan se kishin parë disa herë mavijosje mbi viktimën, se autori i drejtohej me emra poshtërues, e ofendonte, e

godiste fort edhe për arsye të parëndësishme, e rrihte në mënyrë të tillë që ajo dilte “e zeze nga rrahja”, pikërisht para pushimeve ai “e rrahu deri në kockë”, ajo u bë “pleh” dhe nuk kishte asnjë vend në trup “pa të nxira”. Megjithatë, gjykata nuk e ka trajtuar si rrethanë rënduese faktin se autori ka qenë i dhunshëm ndaj viktimës prej shumë vitesh, se e kontrollonte lëvizjen e saj dhe e akuzonte vazhdimisht atë për pabesi.

Kur motivi i femicidit është xhelozia ose hakmarrja për braktisjen e autorit, këto motive duhet të trajtohen si rrethanë rënduese, nëse nuk trajtohen si rrethana cilësuese me motive shumë të dobëta kur bëhet cilësimi juridik i veprës penale.

Hulumtimet tregojnë se motivi mbizotërues për femicidin në marrëdhënien midis partnerëve janë xhelozia dhe hakmarrja për ndërprerjen e marrëdhënies martesore ose lidhjes emocionale, që është një manifestim i dëshirës për zotërim ekskluziv të partnerit, pamundësia për të kontrolluar sjelljen e partneres dhe për të menaxhuar jetën dhe seksualitetin e saj. Autorët shpesh deklarojnë se ata nuk do ta kishin kryer veprën penale nëse partnerja e tyre do të ishte “besnike”, po të mos kishin “gjetur një burrë tjetër”, po të mos kishin prishur “marrëdhënien e partneritetit”, po të mos i linin, po të kishin pranuar të pajtoheshin, po të kishin rënë dakord me atë që donin prej saj. Për shkak të pamundësisë së manifestimit të pushtetit mbi bashkëshortin ose partnerin, autorët, nën ndikimin e efekteve negative të zemërimit dhe tërbimit, zakonisht fillonin debate dhe abuzime psikologjike, të cilat përfundonin me femicid. Edhe pse xhelozia dhe hakmarrja përfaqësojnë motive të fshehta që duhen vlerësuar si rrethana cilësuese, atyre rrallëherë u jepet rëndësia që meritojnë kur peshohet dënimi. Xhelozia si motiv i femicidit duhet vlerësuar si rrethanë rënduese, pa qenë nevoja të hetohet shkak i xhelozisë.

Raste studimore:

Mostrajtimi i hakmarrjes si rrethanë rëndësuese nga gjykata

Gjykata e shkallës së parë e dënoi me 30 vjet burg autorin e femicidit, pasi privoi nga jeta bashkëshorten në mënyrë mizore dhe tinëzare. Gjykata e shkallës së dytë e prishi vendimin e gjykatës së shkallës së parë lidhur

me cilësimin e veprës penale dhe dha dënimin me 15 vjet burgim për të ashtuquajturën vrasje të zakonshme. As gjykata e shkallës së parë dhe as ajo e shkallës së dytë nuk e trajtuan si rrethanë rënduese faktin që hakmarrja e autorit ishte motiv për femicid sepse viktima e kishte lënë pas shumë vitesh ngacmimesh dhe dhune.

Mostrajtimi i xhelozisë si rrethanë rënduese nga gjykata

Autori u dënua me vendim gjykate me 14 vite burg për vrasjen e bashkëshortes. Gjatë peshimit të dënimit gjykata nuk e vlerësoi si rrethanë rënduese faktin se motivi i vrasjes ishte xhelozia për shkak të dyshimit për pabesi dhe hakmarrje për braktisjen e marrëdhënies martesore nga ana e viktimës, ndonëse autori personalisht në seancën kryesore parashtroi dyshimin e tij për gjoja pabesinë e gruas së tij, foli për mënyrën se si ai e përgjonte dhe kontrollonte komunikimin e saj nëpërmjet celularit dhe rrjeteve sociale, i bindur se këto rrethana do të flisnin në favor të tij dhe do të justifikonin aktin e kryer prej tij.

Interpretimi i panevojshëm i sjelljes së viktimës

Në një vendim ku gjykata e dënon autorin me shtatë vjet burgim për shkak të privimit nga jeta të bashkëshortes së tij, në arsyetimin e vendimit thuhet se autori e kishte kryer veprën "për shkak të informacionit të pakonfirmuar dhe të rremë në lidhje me jetën private të palës së dëmtuar". Nuk janë të qarta arsyet pse gjykata e ka futur këtë përfundim në vendimin e dënimit dhe nuk është e qartë se si gjykata ka arritur në përfundimin se informacioni në lidhje me jetën private të viktimës pasi ka braktisur autorin ka qenë "i pakonfirmuar dhe i rremë". Në vend që të lidhte dyshimin për sjelljen e ish-partneres me xhelozinë e autorit dhe ta interpretonte atë si posesivitet dhe dëshirë të autorit për të kontrolluar seksualitetin e ish-partneres, gjykata e cilësoi informacionin në lidhje me jetën e saj private si të pakonfirmuar dhe të rremë. Ky formulim mund të interpretohet se nëse informacioni lidhur me marrëdhëniet e saj me burra të tjerë do të ishte i vërtetë, vendimi i gjykatës do të kishte qenë i ndryshëm.

Në një rast femicidi, të cilin gjykata e kishte cilësuar si vrasje nga pakujdesia, u konstatua se sjellja e viktimës kishte ndikuar në sjelljen e autorit. Në vendim thuhej se viktima, në një festë ku mori pjesë me autorin,

"përmes veprimeve dhe sjelljeve të saj duke gjuajtur meshkuj të tjerë, duke i ulur në prehër, duke i përqaftuar, duke i prekur organet gjenitale, duke i tërhequr nga krahët për të kërcyer me të, ka provokuar tek i akuzuari, me të cilin ajo kishte një marrëdhënie emocionale, një ndjenjë subjektive turpi, poshtërimi dhe gjendje afektive zemërimi dhe inati, gjendje e cila vazhdoi edhe pasi ata u larguan nga festa, me fjalë të tjera kur u kthyen në shtëpi, ku i akuzuari e ka vrarë viktimën."

Fakti se autori e ka kryer femicidin në mënyrë brutale, përkatësisht duke i shkaktuar viktimës dhimbje, frikë dhe vuajtje të madhe, përveç rasteve kur brutaliteti është marrë parasysh si rrethanë cilësuese, duhet vlerësuar si rrethanë rënduese.

Një pjesë e praktikës gjyqësore nuk e ka trajtuar si rrethanë rënduese faktin që autori ka shfaqur mizori, ka shkaktuar dhimbje dhe vuajtje të jashtëzakonshme tek viktima. Pavarësisht se çdo privim i dhunshëm nga jeta shoqërohet me dhimbje dhe frikë, në rastet kur dhimbja e viktimës është e madhe sa i takon intensitetit dhe kohëzgjatjes, është e nevojshme që kjo rrethanë të trajtohet si rënduese.

Raste studimore:

Vlerësimi i brutalitetit të veçantë gjatë kryerjes së veprës penale si rrethanë rënduese

Gjykata e shkallës së dytë ka prishur vendimin e shkallës së parë lidhur me cilësimin juridik të veprës penale dhe dënimin, duke konstatuar se nuk kishte parakushte për ta cilësuar veprën si vrasje e kryer në mënyrë mizore dhe tinëzore, por i dha dënimin maksimal autorit të vrasjes, duke marrë parasysh "brutalitetin e veçantë të të akuzuarit" pasi u konstatua se ai "e kishte vrarë bashkëshorten duke e goditur 16 herë me thikë", "që ajo ishte kthyer përballë autorit që mbante thikën, duke u përpjekur të mbrohej nga çdo goditje, duke vuajtur dhimbje gjithnjë e më të mëdha dhe duke përjetuar gjithnjë e më shumë frikë deri në nivelin e terrorit, për shkak të ndjenjës së rrezikimit kritik të jetës, dhe lëndimi fatal ishte ndër të fundit lëndime të shkaktuara. Gjykata vlerësoi si rrethanë rënduese edhe faktin se e akuzuara "kishte përfutur nga besimi i të dëmtuarës, e cila pranoi të hynte në tualet me të, ku ajo kishte mundësi dukshëm të kufizuar për të bërë ndonjë rezistencë".

Mosnjohja e dhimbjes dhe vuajtjes së madhe nga viktimi gjatë kryerjes së veprës penale si rrethanë rënduese.

Gjykata nuk e vlerësoi si rrethanë rënduese faktin se “autori i kishte privuar nga jeta bashkëshorten duke e goditur 20-24 herë në kokë me një mjet të fortë”, megjithëse në procesin gjyqësor ajo konstatoi se viktimi kishte pësuar frikë të madhe, agoni dhe dhimbje.

Mosnjohja e rrethanave specifike lidhur me mënyrën e kryerjes së veprës penale

Gjykata e shkallës së parë ka dënuar autorin në një rast me 35 vjet burgim për vrasje me dashje të disa personave (bashkëshortes dhe partneres të tij emocionale) duke marrë parasysh “numrin e lëndimeve të shkaktuara me sëpatë dhe thikë, këmbënguljen në kryerjen e veprës penale, kryerjen e veprës me pakujdesi dhe mizori të manifestuar, numrin dhe peshën e lëndimeve trupore, llojin dhe karakterin e lëndimeve që shkaktuan vdekjen”. Gjykata e shkallës së dytë, në bazë të apelit të bërë nga avokati i autorit, e prishi vendimin dhe e dënoi autorin me 30 vjet burgim, duke konstatuar se dënimi i dhënë për autorin ishte “shumë i rëndë”, se gjykata gaboi kur vlerësoi peshën e pasojave sepse pasojat e përbashkëta të veprës penale të cilat janë element në thelb të saj, siç është rasti këtu, nuk mund të vlerësohen si rrethana rënduese, por vetëm nëse tejkalojnë ndjeshëm ashpërsinë e përcaktuar me ligj për këtë veperë nëpërmjet instrumentit të objektit kolektiv dhe specifik të mbrojtjes.”

Dënimi i duhur i autorit të tentativës për femicid kërkon perceptimin e duhur të pasojave të dëmshme të pësura nga viktimi, duke përfshirë sindromën e stresit post-traumatik të viktimës.

Në çështjet e tentativës për femicid, vëmendja përqendrohet kryesisht te vlerësimi i lëndimeve fizike të shkaktuara ndaj viktimës, të cilat përshkruhen në detaje në raportin e ekspertit mjekoligjor, ndërsa më pak vëmendje i kushtohet vuajtjes psikologjike, përfshirë vuajtjen psikologjike afatgjatë dhe pasojat e traumës. Për përcaktimin e arsytimit është e nevojshme të shpjegohet lidhja shkak-pasojë e tentativës për femicid dhe të vlerësohen në mënyrë të duhur të gjitha pasojat e dëmshme të ardhshme për shëndetin fizik dhe mendor të viktimës, duke përfshirë edhe sindromën e stresit post-traumatik që shpesh lidhet me depresionin, ankthin dhe gjendjet e tjera mendore.

Cenueshmëria e viktimës duhet vlerësuar si rrethanë rënduese gjatë peshimit të dënimit.

Gjykata duhet të trajtojë me kujdes të veçantë vlerësimin e disa faktorëve të lidhur me viktimën që mund të dëshmojnë faktin se viktimja bën pjesë në një kategori veçanërisht të cenueshme. Këta faktorë janë moshja, gjendja shëndetësore, paaftësia, por edhe faktorë të tjerë cenueshmërie nga të cilët ka përfitur autori, gjë që justifikon vlerësimin e tyre si rrethana rënduese për caktimin e dënimit.

Është e nevojshme të vlerësohet si rrethanë rënduese fakti që femicidi kryhet në sy të fëmijëve ose dëgjohet prej fëmijëve, pra që ata janë përballur me pasojat e tij.

Gjykatat zakonisht përcaktojnë si rrethanë rënduese faktin se femicidi është kryer në prani të fëmijëve. Në vendime theksohet veçanërisht se fëmijët mbeten pa nënë dhe pa "dashuri amtare", veçanërisht në rastet e fëmijëve në moshë të vogël. Në rastet e kanosjes për vrasje në prani të fëmijëve që i paraprinë aktit të vrasjes, si rregull, këto rrethana nuk vlerësoheshin si rënduese, ndonëse kërcënime të tilla provokojnë frikë me intensitet të madh te fëmijët, gjë që duhet trajtuar si rrethanë rënduese. Si rrethanë rënduese duhet vlerësuar edhe fakti se fëmijët nuk ishin të pranishëm gjatë aktit të vrasjes, përkatësisht tentativës për vrasje, por kanë pasur mundësi të dëgjojnë tingujt nga vendi i vrasjes ose të shohin pasojat e vrasjes pas kryerjes së saj, që është një përvojë jashtëzakonisht traumatike.

Raste studimore:

Vlerësimi i duhur i pasojave të femicidit mbi fëmijët

Gjykata e dënoi autorin e femicidit me 30 vjet burg për vrasje për motive të dobëta, dhe vlerësoi si rrethanë rënduese faktin që dy fëmijë të mitur mbetën pa nënë, se autori i kishte "privuar ata nga dashuria amtare në moshën kur ata kishte më së shumti nevojë për të, i ngarkoi me një barrë që ata do ta mbanin deri në fund të jetës, që djali i mitur B.M. do të jetojë gjithë jetën e tij me një traumë kur pa kufomën e nënës së tij të vvarë".

Për peshimin e dënimit për autorin e femicidit të dënuar me 40 vjet burgim, gjykata mori parasysh si rrethanë rënduese, ndër të tjera, se në momentin e kryerjes së krimit kanë qenë të pranishëm djemtë e mitur të

viktimës. Njëri prej tyre e përshkroi aktin e vrasjes së nënës së tij në këtë mënyrë: "Ndërsa nëna ime ishte në gjunjë në dysHEME, autori iu afrua dhe e kapi nga mjekra me dorën e majtë, duke i tërhequr kokën lart dhe me thikën që mbante në dorën e djathtë e prerë në pjesën e qafës". Ai u shpreh se ishte i ngrirë dhe nuk mund të bënte asgjë, pasi kishte frikë se autori mos i lëndonte edhe ata. Atë e kishte kapur paniku. Gjaku ishte shpërndarë mbi dysHEME dhe kishte parë një pëllg të madh gjaku.

Mosvlerësimi i faktit që fëmija i mitur ka parë nënën e vranë menjëherë pas vrasjes si rrethanë rënduese nga gjykata

Gjykata e dënoi autorin me 12 vjet burgim, duke mos e vlerësuar si rrethanë rënduese faktin se fëmija i mitur i autorit dhe viktimës ishte ndeshur me babanë e gjakosur dhe nënën e vranë dhe kishte dalë nga dhoma duke bërë titur.

Mosvlerësimi i kanosjeve me vrasje të përcjella për viktimën nëpërmjet fëmijëve të mitur si rrethanë rënduese nga gjykata.

Gjykata nuk e vlerësoi si rrethanë rënduese faktin se autori i femicidit kishte dërguar kërcënime për vrasje, duke ua thënë disa herë fëmijëve të tyre të përbashkët, të cilët, shumë të mërzhitur, iu lutën nënës të largohej.

Pranimi i kryerjes së veprës penale nuk duhet të vlerësohet automatikisht si rrethanë lehtësuese, por duhet vlerësuar në kontekstin e të gjitha fakteve të lidhura me aktin dhe me autorin e veprës.

Pranimi i veprës penale në praktikën gjyqësore shpesh trajtohet pa dallim si rrethanë lehtësuese, pa marrë parasysh arsyen e pranimin të veprës penale, motivet për ta bërë këtë, kontributin për vërtetimin e fakteve etj. Nga ana tjetër, arsyetimi i vendimeve sa i përket dënimit zakonisht nuk përfshin arsyet pse pranimi i veprës penale është trajtuar si rrethanë lehtësuese. Një praktikë e tillë është e gabuar. Nëse autori është zbuluar gjatë kryerjes së veprës ose e ka kryer veprën para dëshmitarit, në një vend publik ose të ngjashëm, pranimi i veprës penale nuk mund të konsiderohet rrethanë lehtësuese. Një rëndësi e tillë nuk duhet t'i kushtohet as të ashtuquajturit pranim taktik, pra pranimin që nuk është bërë menjëherë pas kryerjes së veprës penale, por është bërë në përfundim të procesit penal, kur autori ka pranuar veprën duke e peshuar këtë qëndrim me provat e

mblledhura, për të ndikuar në uljen e dënimit. Pranimi i veprës penale nuk duhet të vlerësohet si rrethanë lehtësuese nëse autori e pranon formën bazë të vrasjes dhe gjykata e cilëson si vrasje të shkallës së parë.

Raste studimore:

Gjykata e dënoi autorin me 30 vjet burgim për veprën penale të vrasjes së shkallës së parë – privim nga jeta në mënyrë mizore dhe tinëzare, duke vlerësuar si rrethanë lehtësuese faktin se autori e kishte pranuar veprën penale, ndonëse pranimi nuk ka kontribuar në asnjë mënyrë për konstatimin e fakteve në lidhje me kryerjen e vrasjes, të cilat janë zbardhur plotësisht edhe para pranimit të veprës prej autorit.

Gjykata e dënoi autorin me 20 vjet burgim për veprën penale të vrasjes së shkallës së parë – për privim nga jeta të një anëtarit të familjes të cilin e kishte keqtrajtuar më parë dhe gjatë peshimit të dënimit i kushtoi rëndësi të madhe pranimit të veprës si rrethanë lehtësuese, megjithëse në bazë të dosjeve gjyqësore duket se një pjesë e përgjegjësisë për veprën penale i është bartur viktimës.

Një autor u dënua me 10 vjet burgim për tentativë për vrasje të bashkëshortes sipas të drejtës zakonore. Pas rrëzimit të dënimit, prokurori publik e ka riklasifikuar veprën penale në procesin e rishqyrtimit të çështjes dhe e akuzoi autorin për veprën penale lëndim i rëndë fizik, pas së cilës autori ka pranuar veprën penale, të cilën gjykata e ka vlerësuar si rrethanë lehtësuese dhe e ka dënuar me tre vjet burg autorin.

Pendimi i autorit nuk duhet të vlerësohet automatikisht si rrethanë lehtësuese

Pendimit të autorit, si qëndrim i tij ndaj veprës së kryer, shpesh i jepet rëndësia e një rrethane lehtësuese në praktikë, megjithëse është rrethanë rënduese në situata të caktuara. Nëse femicidit i ka paraprirë dhuna ndaj viktimës për një periudhë më të gjatë kohore, pendimi duhet të trajtohet si gjest i pasinqertë i autorit që synon uljen e dënimit, dhe që në këtë rast mund të jetë rrethanë rënduese. Për rrjedhojë, është e nevojshme të analizohet pendimi brenda kontekstit të të gjitha fakteve të çështjes, duke pasur parasysh se autori ndoshta po pendohet sinqerisht, por është gjithashtu e mundur që ai me vetëdije po hiqet se është penduar për të mashtruar gjykatën në lidhje me qëndrimin e tij të vërtetë ndaj veprës së kryer.

Raste studimore:

Autori u shpall fajtor për veprën penale të vrasjes së shkillës së parë – privim nga jeta në mënyrë mizore dhe tinëzare dhe gjykata e vlerësoi si rrethanë lehtësuese “keqardhjen e sinqertë dhe pendimin e tij për atë që ka bërë”, duke u mbështetur vetëm në deklaratën e autorit se ai ishte penduar.

Gjykata e trajtoi si rrethanë lehtësuese faktin se autori ishte penduar edhe pse në dosjen e çështjes nuk kishte që e vërtetonin këtë fakt.

Sjellja e duhur e autorit në gjykatë nuk duhet të vlerësohet si rrethanë lehtësuese.

Sjellja e duhur e autorit gjatë procesit gjyqësor shpeshherë vlerësohet në vendimin e gjykatës si rrethanë lehtësuese, edhe pse supozohet *per se* dhe duhet t'i jepet rëndësia e rrethanës lehtësuese. Nëse autori i veprës sillet me mungesë respekti ndaj gjykatës ose pjesëmarrësve të tjerë në procesin gjyqësor, gjykata duhet ta konstatojë këtë fakt dhe në rast kërcënimi apo sulmi ndaj pjesëmarrësve, kjo rrethanë mund të vlerësohet si rënduese.

Statusi martesor dhe familjar i autorit nuk duhet trajtuar automatikisht si rrethanë lehtësuese, por duhet shqyrtuar me kujdes duke marrë parasysh të gjitha rrethanat objektive dhe subjektive të femicidit të kryer.

Në vendimet e gjykatave shpeshherë fakti se autori ishte “familjar”, “babai i dy fëmijëve”, “i divorcuar” dhe të ngjashme vlerësohen si rrethana lehtësuese, pa marrë parasysh rrethanat që kanë të bëjnë me viktimën dhe motivet e veprës së kryer. Në disa raste, viktimja e femicidit ishte nëna e fëmijëve që autori i ka privuar dhunshëm nga jeta dhe në situata të tilla është absolutisht pa vend të konsiderohet si rrethanë lehtësuese fakti që autori ishte babai i fëmijëve. Statusi i bashkëshortit të divorcuar në vetvete nuk është rrethanë lehtësuese, veçanërisht në situatat kur divorci është nisur nga viktimja për shkak të dhunës që ajo ka përjetuar, si dhe në situatat kur motivi i femicidit ishte hakmarrja për vendimin e saj për t'i dhënë fund martesës me dhunuesin.

Rast studimor:

Gjykata e vlerësoi si rrethanë lehtësuese faktin se autori ishte babai i dy fëmijëve të mitur edhe pse gjatë procesit gjyqësor u konstatua se para vrasjes, ai ishte i dhunshëm edhe ndaj fëmijëve të tij, që duke e qëlluar fort i kishte thyer një dhëmb fëmijës, kishte goditur në kokë fëmijën tjetër, si dhe kishte dhunuar gruan e tij në sy të fëmijëve, rast në të cilin fëmijët janë ekspozuar edhe ndaj dhunës psikologjike. Gjykata ka lënë e ka neglizhuar faktin se autori pas vrasjes ka hyrë në shtëpi dhe ka larë duart në sy të fëmijës, ka hequr rrobat e gjakosura dhe i ka thënë fëmijës se e ka vrarë nënën e tij.

Fakti që palët e dëmtuara nuk janë bërë pjesë e procesit penal dhe/ose nuk kanë bërë kërkesë për dëmshpërblim nuk duhet të marrë automatikisht rëndësinë e rrethanës lehtësuese.

Në çështjet e vrasjes dhe tentativës për vrasje, mosbërja palë në procesin penal dhe mosbërja e kërkesës për dëmshpërblim nga pala e dëmtuar nuk është rrethanë të cilës duhet t'i jepet automatikisht rëndësia e rrethanës lehtësuese, sepse arsyet për një qëndrim të tillë mund të jenë të ndryshme, duke përfshirë frikën nga hakmarrja nga autori dhe anëtarët e familjes së tij.

Rast studimor:

Autori i akuzuar për vrasje të mbetur në tentativë të bashkëshortes sipas të drejtës zakonore u dënua me vendim të formës së prerë me tre vjet burgim dhe gjykata vlerësoi si një nga rrethanat lehtësuese faktin që viktima nuk u bë palë në procesin penal dhe nuk kërkoi dëmshpërblim.

Kapaciteti i zvogëluar duhet të vlerësohet si rrethanë lehtësuese vetëm në raste përjashtimore.

Është e nevojshme t'i kushtojmë kujdes cilësimit të mundshëm të aftësisë së zvogëluar dukshëm si rrethanë lehtësuese në çështjet e femicideve, duke e vlerësuar atë në kontekstin e motiveve dhe shkaqeve të gjendjes së zvogëlimit të aftësisë së autorit. Në çështjet kur autori i femcidit është nën ndikimin e alkoolit, gjendje në të cilën ai është futur me dëshirë, kur vepra është kryer me dashje

ose nga pakujdesia (e ashtuquajtur paaftësi e shkaktuar nga vetja), gjendja e zvogëlimit të ndjeshëm të aftësisë nuk mund të shërbejë si arsye për zbutjen e dënimit. Përkundrazi, femicidi i kryer nën ndikimin e alkoolit ose drogës duhet të trajtohet si rrethanë rënduese. Nga ana tjetër, gjendja afektive e tërbimit, e cila është rezultat i llojit të personalitetit dhe tipareve personale të dhunuesit (p.sh. hakmarrja për shkak se viktimja e ka braktisur për një burrë tjetër), dhe jo pasojë e sulmit, abuzimit, fyerjeve të rënda nga viktimja, nuk duhet vlerësuar si rrethanë lehtësuese. Në këtë aspekt, nëse motivi i vrasjes është hakmarrja për shkak se viktimja kishte braktisur autorin dhe ishte përfshirë në një marrëdhënie të re me një burrë tjetër, kjo rrethanë nuk duhet vlerësuar si lehtësuese, por si rënduese, sepse mospranimi i këtyre fakteve është manifestim i qëndrimi negativ të autorit ndaj viktimës, të cilën ai e shikon me mungesë respekti dhe përbuzjeje dhe e trajton atë si pronë të tij.

■ Kontributi i viktimës për kryerjen e krimit

Analiza tregon se gjykatat në shumicën e vendimeve konstatojnë se viktimja nuk ka kontribuar për kryerjen e veprës penale. Megjithatë, ka edhe vendime ku gjykata ka marrë parasysh faktin se viktimja e femicidit e kishte fyer verbalisht autorin e krimit dhe “kishte rritur tek ai efektin e zemërimit dhe inatit”, ku gjykata e ka konstatuar faktin e fyerjes së supozuar verbale vetëm në bazë të deklaratave të autorit, qasje e cila është e gabuar dhe e papranueshme.

■ Rrethana që femicidi ka mbetur vetëm në tentativë nuk duhet të vlerësohet si rrethanë lehtësuese

Në disa çështje gjykata e ka vlerësuar gabimisht si rrethanë lehtësuese faktin se femicidi ka mbetur në tentativë dhe se në rastin konkret ka mungesë të pasojës së veprës penale. Edhe pse intensiteti i cenimit të objektit të mbrojtur në tentativën për femicid është më i ulët se në rastin e femicidit të kryer, ky qëndrim nuk mund të pranohet si i bazuar. Tentativa është një nga fazat e kryerjes së veprës penale, që ndodh ndërmjet veprimeve përgatitore dhe veprës penale të përfunduar. Ajo mund të jetë shkak për zbutjen e dënimit dhe mund të trajtohet si rrethanë lehtësuese, për shembull, nëse pasojat pas kryerjes së veprës penale eliminohen nga sjellja e autorit. Megjithatë, nëse vepra penale mbetet në tentativë vetëm për shkak se përfundimi i veprës penale pengohet nga veprimet e viktimës ose nga disa rrethana të tjera (p.sh. ofrimi i ndihmës mjekësore në kohë), mungesa e pasojës nuk mund të trajtohet si rrethanë lehtësuese.

Vlerësimi i rrethanave të tjera personale të lidhura me autorin e veprës

Shumë pak vëmendje i kushtohet në praktikë rrethanave personale të viktimës (moshës, gjendjes shëndetësore, punësimit, pasurisë, etj.). Megjithatë, ato shpesh merren parasysh si rrethana lehtësuese kur lidhen me autorin. Për shembull, rrethanat që autori është person i moshuar, “me shëndet të lig”, me “tension të lartë”, vuan nga diabeti, është i papunë, nuk ka të ardhura e të ngjashme, vlerësohen si rrethana lehtësuese, pa dhënë arsyetimin se pse gjykata i vlerëson ato si rrethana lehtësuese. Kjo nuk është qasja e duhur e gjykatës për vlerësimin e këtyre rrethanave si rrethana lehtësuese.

Rast studimor:

Gjykata e dënoi autorin me 12 vjet burgim për veprën penale të vrasjes së anëtarit të familjes me të cilin kishte abuzuar më parë dhe e vlerësoi si rrethanë lehtësuese faktin se autori “kishte shëndet të lig për shkak se ishte operuar”, megjithëse nuk ishte e qartë se cila ishte arsyeja e cilësimit të faktit të deklaruar nga gjykata.

Rritja e ndërgjegjësimit – rruga për qasjen e ndjeshme gjinore ndaj dënimit

Praktika ka treguar se peshimi i duhur i dënimit për femicid, si forma më e rëndë e dhunës me bazë gjinore, kërkon të kuptuarit e natyrës specifike të kësaj dhune dhe të shkaqeve strukturore të saj, si rezultat i marrëdhënieve të pabarabarta të pushtetit midis grave dhe burrave, të rrënjosur thellë në matricën e kulturës patriarkale. Analizat e vendimeve gjyqësore në çështjet e dhunës me bazë gjinore tregojnë se stereotipet dhe paragjykimet gjinore mes profesionistëve ligjorë kontribuojnë dhe ruajnë kulturën e mosndëshkueshmërisë ndaj dhunës ndaj grave. Ato janë arsyeja kryesore pse ka një lloj “neutralizimi” të dimensionit gjinor të dhunës ndaj grave në trajtimin e çështjeve të dhunës ndaj grave, duke përfshirë edhe femicidin si formën më të rëndë të saj, ku elementi i mungesës së të ekuilibrit midis pushtetit ndërmjet viktimës dhe autorit për shkak të gjinisë nuk merren parasysh.

Peshimi i dënimit efektiv, proporcional dhe bindës ndaj autorit të femicidit nënkupton cilësimin e duhur juridik të veprës penale dhe të rrethanave rënduese dhe lehtësuese. Këto procese komplekse ndonjëherë ndikohen nga paragjykimet

gjinore të ushtruesve të funksioneve gjyqësore, bazuar në stereotipet gjinore. Ato mund të kenë ndikim negativ mbi perceptimin e fakteve, kuptimin e shkaqeve të sjelljeve të caktuara të viktimës dhe autorit, vlerësimin e duhur të besueshmërisë së dëshmitarëve etj., gjë që përfundimisht mund të komprometojë dhe të rrezikojë paanshmërinë dhe besueshmërinë e sistemit gjyqësor. Normat, vlerat dhe besimet gjinore patriarkale formojnë në një masë të konsiderueshme strukturën e shoqërisë dhe raportin ndërmjet shoqërisë dhe individit ose grupeve. Ato shpesh ndikojnë në vendimet jetësore, por edhe në punën dhe funksionimin profesional të institucioneve të sistemit. Duke pasur parasysh faktin se pozitat seksiste kulturore patriarkale janë të përhapura gjerësisht në të gjithë anëtarët e shoqërisë, duke përfshirë edhe komunitetin gjyqësor, ato mund të ndikojnë në punën profesionale dhe funksionimin e institucioneve gjyqësore. Edhe ekspertët që punojnë me gratë viktimat të dhunës vlerësojnë se stereotipet dhe paragjykimet gjinore mund të ndikojnë shumë në punën profesionale dhe se është e vështirë të ndash qëndrimin personal nga ai profesionist në situata të caktuara.

Hulumtimet tregojnë se arsyeja kryesore për moskuptimin e dhunës me bazë gjinore ndaj grave, përfshirë edhe femicidin, është e rrënjosur thellë në seksizmin institucional. Paragjykimet seksiste manifestohen tek të gjithë anëtarët meshkuj dhe femra të shoqërisë, përfshirë edhe gjyqësorin. Siç shihet nga analiza e praktikës gjyqësore, çështjet e femicideve të motivuara nga xhelozia, zakonisht nuk cilësohen si vrasje për motiv të dobët, pasi nuk pranohet se xhelozia është në fakt shprehje e posesivitetit dhe ndjenjës së "pronësisë" mbi gruan dhe seksualitetin e saj. Manifestimi i stereotipeve gjinore dhe paragjykimeve seksiste pasqyrohet në perceptimin e gabuar të rrethanave lehtësuese dhe rënduese, si pendimi i autorit, "provokimi" i autorit, sjellja "e papërshtatshme" e viktimës, braktisja e autorit etj. Për këtë arsye, eliminimi i stereotipeve dhe paragjykimeve gjinore përmes ndërgjegjësimit gjinor dhe përmirësimit të kompetencave gjinore të ushtruesve të funksioneve gjyqësore janë të rëndësishme për sigurimin e barazisë dhe drejtësisë për viktimat e dhunës me bazë gjinore, duke përfshirë edhe femicidin.

» VIKTIMAT DHE PALËT E DËMTUARA

Në të gjitha fazat e praktikës gjyqësore, procesi gjyqësor duhet të jetë në përputhje me të drejtën për gjykim të drejtë dhe të paanshëm dhe zbatimin e të gjitha hapave ligjore për mbrojtjen e të drejtave të viktimës. Përmes kryerjes së veprimeve të veçanta gjyqësore, gjykata tregon nëse veprimet e autorit meritojnë stigmë shoqërore apo nëse një sjellje e tillë tolerohet nga shoqëria. Objektivi i procesit penal në çështjet e dhunës ndaj grave (tentativë për femicid, femicid) duhet të jetë mbi të gjitha siguria e viktimës (tentativa për femicid), vënia përpara përgjegjësisë e autorit përgjegjës për veprën penale dhe dhënia e një mesazhi të qartë për shoqërinë se dhuna ndaj femrat nuk tolerohen.^[65] Kjo është shumë e rëndësishme për viktimën e veprës penale (në rastin e tentativës për femicid), sepse dhënia e vendimit të gjykatës dhe dhënia e dënimit për autorin e veprës pritet t'i japë asaj shpagim për dhunën e pësuar dhe lëndimin e shkaktuar.

Lidhur me temën e mbrojtjes së të drejtave të viktimave në nivel ndërkombëtar, krahas Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, është e nevojshme të përmendet edhe Konventa Evropiane për Kompensimin e Viktimave të Krimeve të Dhunshme,^[66] bazuar në detyrimin e shtetit për kompensim të viktimave të akteve të dhunshme, si dhe Deklarata mbi Parimet Themelore të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Shpërdorimit të Pushtetit,^[67] e miratuar nga Kombet e Bashkuara,

[65] Konul Derya, G. (2013) Udhëzime për qasjen me përgjegjësi gjinore ndaj gjyqimit në çështjet e dhunës me bazë gjinore, <https://www.pars.rs/public/Dokumenti/Publikacije/1185/Smernice-za-rodno-odgovoran-pristup-presudjivanju-u-predmetima-rodno-zasnovanog-nasilja.pdf>

[66] Konventa Evropiane për Kompensimin e Viktimave të Krimeve të Dhunshme _ Seria e Traktateve Evropian – Nr.116, Strasburg 24.XI 1983. Konventa thekson se viktimat, si dhe të afërmit e të vrarëve gjatë kryerjes së veprës penale kanë të drejtën e kompensimit të dëmit nga shteti nëse nuk mund të kompensohen nga ndonjë burim tjetër. E drejta e kompensimit të dëmit zbatohet edhe në rastet kur dhunuesi nuk akuzohet apo dënohet. Fatkeqësisht, një numër shumë i vogël shtetesh e kanë ratifikuar këtë Konventë, e cila hyri në fuqi më 1/2/1988.

[67] Deklarata e Parimeve Themelore të Drejtësisë për Viktimat e Krimit dhe Shpërdorimit të Pushtetit – GA Res, 40/34, Shtojca 1985, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-basic-principles-justice-victims-crime-and-abuse>. Deklarata është "Magna Charta" për viktimat e krimit dhe përmban katër parime kryesore: të drejtën për akses në drejtësi dhe trajtim të drejtë; e drejta për kthimin e dëmit nga autori; e drejta për kompensim nga shteti, e drejta për ndihmën e nevojshme materiale, mjekësore,

e cila konsiderohet si dokumenti bazë për temën e të drejtave të viktimave. Po kështu, Direktiva 2012/2^[68] e BE-së parashikon që viktima e procesit penal ka të drejtë të marrë vendimin për kompensimin e dëmit nga autori brenda një afati të arsyeshëm, me përjashtim të rasteve kur ligji parashikon që një vendim i tillë duhet të merret në kuadër të një procesi tjetër, ku theksohet se viktima do të marrë kompensimin e dëmit në kuadër të procesit penal, dhe vetëm në raste të veçanta në procese të tilla (të tilla si dëmshpërblimi në procesin civil).

Të drejtat e viktimave në proces penal përfshijnë, ndër të tjera: të drejtën për t'u trajtuar me respekt dhe dinjitet; mbrojtjen nga riviktimizimi; ofrimin e të gjithë informacionit lidhur me të drejtat (marrjen e vendimit të gjykatës, apelimin e vendimit, kërkesën për kompensim); mosekspozimin ndaj paragjykimeve për shkak të seksit, gjinisë, racës, përkatësisë etnike, moshës, pamjes dhe karakteristikave të tjera personale; mosnxjerrjen e identitetit të viktimës në media dhe shtrimin vetëm të pyetjeve të tilla që janë të rëndësishme për proceset gjyqësore; të drejtën për mbrojtjen e sigurisë dhe marrjen e të gjitha masave për mbrojtjen e viktimës nga kërcënimi i autorit; të drejta për shërbime mbështetëse.^[69] Gjykata duhet të veprojë me ndjeshmëri të veçantë kur viktimat i përkasin kategorisë së viktimave veçanërisht të cenueshme për shkak të diskriminimit të shumëfishtë për shkak të moshës, gjinisë, aftësisë së kufizuar, statusit të emigrantit ose rezidentit, përkatësisë etnike/fetare ose orientimit seksual.^[70] Rekomandohet që dhuna ndaj viktimave veçanërisht të cenueshme, si dhe degradimi dhe poshtërimi shtesë i viktimave të trajtohen si rrethana rënduese.^[71]

Pozita e viktimës (palës së dëmtuar) në proces penal trajtohet në mënyrë unike pavarësisht gjinisë, megjithatë, në praktikë ka përjashtime që lidhen me veprat penale ku viktimat janë kryesisht gra, kur ato përballen me kërkesa më të mëdha sa i takon procesit të marrjes së provave, gjë që sigurisht e vështirëson pozicionin

psikologjike dhe sociale nga institucionet dhe organizatat vullnetare dhe publike.

[68] Direktiva 2012/29/BE e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit (neni 16) përcakton standardet minimale në lidhje me të drejtat, mbështetjen dhe mbrojtjen e viktimave të akteve kriminale.

[69] Manual: Rishikimi gjyqësor i çështjeve të dhunës në familje në Bosnje dhe Hercegovinë, Sarajevë, 2014., <https://bit.ly/47GgYZZ>.

[70] Neni 4.3. i Konventës së Stambollit kërkon zbatimin e dispozitave të Konventës, në veçanti masa për mbrojtjen e të drejtave të viktimave, duke siguruar pa diskriminim për asnjë shkak, si seksi, gjinia, raca, ngjyra, gjuha, feja, opinionet politike ose të tjera, kombëtare ose origjina sociale, shoqërimi me një pakicë kombëtare, pasuria, lindja, orientimi seksual, identiteti gjinor, moshë, gjendja shëndetësore, paaftësia, statusi martesor, statusi i migrantit ose refugjatit me status tjetër.

[71] *Po aty*.

e tyre dhe i ekspozon ato ndaj viktimizimit dytësor (p.sh. në veprat penale kundër lirisë seksuale dhe dhunës në familje). Për rrjedhojë, është shumë e rëndësishme që viktima të mos luajë rol anësor në procesin penal dhe të arrihet ekuilibri ndërmjet interesit të shoqërisë për të ndëshkuar autorin dhe interesit të viktimës duke arritur zgjidhje të tilla ligjore dhe organizative që garantojnë mbrojtje maksimale të interesave të viktimës pa cenuar të drejtat e të akuzuarit.^[72]

Analiza e praktikës gjyqësore mbi çështjet e tentativës për femicid dhe femicideve të kryera në vendet e Ballkanit Perëndimor tregon se nuk ka pothuajse asnjë të dhënë lidhur me gjykimet për viktimat e femicideve në krahasim me çështjet e tentativës për femicid, për të cilat jepen disa të dhëna më të gjera në lidhje me viktimat, sepse gjykata i zhvilloi seancat provuese të palëve të dëmtuara në cilësinë e dëshmitarëve. Në çështjet e femicidit, gjykata i ka kushtuar kryesisht vëmendje rrethanave të veprës penale në procesin penal, duke marrë në pyetje autorin, duke përcaktuar nëse autori i akuzuar e kishte kryer veprën penale për të cilën ai akuzohej, dhe duke u kujdesur për respektimin në vazhdimësi të të drejtave të të akuzuarit. Vendimet e gjykatave përmbajnë provat e mbledhura, përmbajtjen e ekspertizës mjekoligjore psikiatrike dhe ekspertizës tjetër, theksojnë mbrojtjen e autorit, ndërsa viktima neglizhohet tërësisht. Të dhënat e ofruara nga autori dhe mundësisht nga dëshmitarët në lidhje me viktimën, të dhënat nga autori dhe mbrojtja, nuk janë objektive në shumicën e rasteve, sepse autori tenton të bindë trupin gjykues se viktima duhet të fajësohet për sjelljen e tij dhe se kontributi i viktimës ishte vendimtar për femicidin. Viktimat cilësohen si "mashtroese, shkelëse të lidhjes bashkëshortore, të alkoolizuara, të gatshme për të bërë sherr, persona që braktisin pa arsye autorin dhe familjen, fyese deri në atë masë sa autorit i erren sytë" etj. Edhe në rastet kur familjarët japin dëshmi si dëshmitarë, duke dalë para gjykatës si palë e dëmtuar, nuk mësohet mjaftueshëm për viktimën dhe marrëdhënien e saj me autorin, si dhe për jetën e saj para se të vritej. Kur lexohen vendimet e gjykatës, të krijohet përshtypja se asnjë nga organet e hetimit penal nuk është i interesuar për gratë e vrara.

Në çdo rast, duhet bërë përpjekje për të ndryshuar këtë praktikë gjyqësore kur merren parasysh viktimat e femicidit dhe tentativave për femicid. Për rrjedhojë, ne propozojmë udhëzimet e mëposhtme në proceset gjyqësore që kanë të bëjnë me viktimat e tentativës për femicid dhe femicidin:

[72] Nikolić Ristanović, V. (1989) *Žene kao žrtve kriminaliteta, (Gratë si viktima të krimit)* Beograd: Naučna knjiga, f. 48.

- » Njohja e dhunës me bazë gjinore, stereotipeve toksike gjinore^[73] dhe vlerësimi kritik i roleve tradicionale gjinore në çështjet faktike, bazuar në raportet e pabarabarta të fuqisë ndërmjet viktimës dhe dhunuesit. Femicidi dhe tentativa për femicid nuk mund të justifikohen nga faktorë tradicionalë, kulturorë apo fetarë.
- » Siguria dhe mirëqenia e viktimës së tentativës për femicid duhet të jetë themeli i veprimit gjyqësor në proceset penale, duke përfshirë marrjen e hapave të nevojshëm për të mbrojtur të drejtat dhe interesat e saj.
- » Nëse kjo nuk bëhet në fazat e hershme të procesit penal, për shkak të njohjes së shkakut dhe pasojave të femicidit, vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet mbledhjes së të dhënave nga viktima e tentativës për femicid ose nga të dëmtuarit në çështjet e femicideve, të cilat kanë të bëjnë veçanërisht me: arsimin, profesionin, punësimin, gjendjen pasurore, sociale dhe familjare të viktimës, numrin e të miturve ose të fëmijëve në moshë, marrëdhëniet aktuale dhe emocionale me autorin në fillim të marrëdhënies së tyre dhe më pas, ekzistencën e marrëdhënies së nënshtrimit, kontrollit dhe varësisë; rolet gjinore në familje, sjelljen e dhunuesit ndaj fëmijëve, nëse ka pasur nevojë për t'iu bindur rregullave të vendosura nga dhunuesi dhe ka pasur shprehje zemërimi nëse këto rregulla nuk respektohen, nëse ka pasur dhunë përpara tentativës për femicid ose femicidit dhe si është shfaqur ajo, nëse ka pasur vazhdimësi në shfaqjen e dhunës, nëse dhunuesi ka shfaqur shenja posesiviteti dhe xhelozie, ka kufizuar lëvizjen dhe shoqërimin me persona të afërt, shoqërimin me shoqet, vizitat e prindërve (izolim social i imponuar), nëse ka pasur raportim për dhunë fizike, psikologjike apo ekonomike dhe kujt i është raportuar kjo dhunë. Të gjitha të dhënat duhet të mblidhen duke respektuar drejtësinë, paanshmërinë dhe respektimin maksimal të konfidencialitetit dhe privatësisë së viktimës.
- » Gjatë paraqitjes së viktimës së tentativës për femicid si dëshmitare, gjykata është e detyruar t'i bëjë të mundur viktimës tregimin e historisë së saj në mënyrë që të merren parasysh të gjithë faktorët, motivet dhe rrethanat vendimtare të veprës penale, si dhe të perceptimit të saj mbi personalitetin, sjelljen e autorit, dhe marrëdhënies së ndërsjellë përpara ngjarjes kritike. Është e nevojshme të mësohen të gjitha rrethanat e përmendura më sipër

[73] Petričević, P., Pejović, D.: Priručnik za izvještavanje o rodno zasnovanom nasilju prema ženama, Misija OEBS-a u Crnoj Gori, (Manual për raportimin e dhunës me bazë gjinore ndaj grave. Misioni i OSBE-së në Mal të Zi) <https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/534203.pdf>

nga viktimja e tentativës për femicid, për të përftuar një pasqyrë të vërtetë të dhunës me bazë gjinore, besimit të thyer ndërmjet anëtarëve të familjes dhe manifestimit të urrejtjes dhe intolerancës ndaj viktimës.

- » Paraqitja e viktimës së tentativës për femicid dhe palëve të dëmtuara si dëshmitarë duhet të bëhet pa vonesa të panevojshme dhe numri i seancave gjyqësore duhet të zvogëlohet në minimumin e nevojshëm për të shmangur viktimizimin dytësor.
- » Është e nevojshme që arsyetimi i vendimit të përmbajë të gjitha të dhënat që kanë të bëjnë me viktimën e tentativës për femicid dhe femicid, ndërsa në rastin e tentativës për femicid duhet marrë edhe deklaratat e viktimës për të vlerësuar dimensionin dhe rolin gjinor të autorit dhe viktimës dhe për të vërtetuar veprimet mizogjene të autorit.
- » Gjatë paraqitjes së provave për trajtimin e femicidit, është e nevojshme t'u kushtohet vëmendje e veçantë anëtarëve të dëmtuar të familjes së ngushtë dhe të gjerë, të cilët japin dëshmi në seancë si dëshmitarë dhe të përcaktohet perceptimi i tyre për marrëdhëniet ndërmjet viktimës dhe autorit, sjelljes së tij ndaj viktimës përpara ngjarjes kritike, a kanë vërejtur manifestime të çfarëdo lloji dhune ndaj viktimës, a ka folur viktimja për këtë, etj.
- » Kur i dëmtuari është i mitur dhe del para gjykatës si dëshmitar, gjykata duhet të veprojë në përputhje me interesin më të lartë të fëmijës, të zhvillojë seancën me ndihmën e një psikologu, pedagogu ose eksperti tjetër, të shkurtojë numrin e seancave dëgjimore në minimum dhe, nëse është e nevojshme, të zhvillojnë seancën jashtë ambienteve zyrtare duke përdorur mjete teknike të komunikimit.
- » Viktimja e tentativës për femicid që del para gjykatës si dëshmitar, nëse është e nevojshme për sigurinë personale dhe sigurinë e anëtarëve më të afërt të familjes, duhet të mbrohet nga viktimizimi dytësor, përmes zbatimit të formave të ndryshme të mbrojtjes së dëshmitarëve dhe ofrimit të ndihmës psikologjike.
- » Kërkohej një vlerësim i kujdesshëm dhe kritik i deklaratave të dëshmitarëve që tentojnë të krijojnë një imazh pozitiv të autorit për të zvogëluar fajin e tij dhe, në këtë mënyrë, të relativizojnë sjelljen e tij ("autori është njeri i mirë që i ndihmon të gjithë", "ai nuk ka qenë asnjëherë i dhunshëm" etj.) Është e nevojshme të mbahet parasysh se sjellja e dhunuesit mund të ndryshojë ndaj të tjerëve dhe të jetë e ndryshme nga sjellja e tij ndaj anëtarëve të

familjes. Autori mund të jetë një punëtor i mirë dhe fqinj i mirë, por mund të jetë edhe i dhunshëm ndaj partneres dhe anëtarëve të ngushtë të familjes.

- » Nëse viktima nuk ka denoncuar më parë ndonjë rast dhune, është e nevojshme të hetohet në procesin provues nëse dhunuesi e ka ngacmuar viktimën, e ka kërcënuar për të vendosur pushtetin dhe kontrollin e vet mbi të, sa ka qenë intensiteti i këtyre kërcënimeve dhe nëse viktima është ndjerë e rrezikuar, a ka pasur frikë për jetën dhe sigurinë e saj. Nuk duhet nxjerrë përfundime negative për shkak të raportimit të vonuar ose mosraportimit të rasteve të tilla. Fakti që viktima nuk ka denoncuar ose ka denoncuar me vonesë rastet e dhunës nuk mund të konsiderohet argument kundër viktimës dhe ajo nuk mund të mbajë përgjegjësi për këtë gjë.
- » Qëndrimi ndaj një gruaje viktimë duhet të jetë pa paragjykime personale, stereotipe dhe paragjykime për shkak të gjinisë (për shembull, sjellja që kërkohet nga një grua në situata të caktuara, për shembull, si të vishet, çfarë historie seksuale nuk duhet të ketë, të mos lejohet të braktisë partnerin pavarësisht dhunës që pëson, bindjes dhe "mosprovokimit" të partnerit etj.). Stereotipet, paragjykimet dhe perceptimet e gabuara për shkaqe gjinore mund të manifestohen në faza të ndryshme të procesit dhe është detyrë e gjyqtarit që të mos lejojë që paragjykimet dhe stereotipet ndaj viktimës të ndikojnë në qëndrimin ndaj viktimës dhe në marrjen e vendimit. Mbrojtja e viktimës nga stereotipet gjinore duhet të trajtohet si një e drejtë themelore e viktimës, e cila do të krijojë besim më të madh në sistemin gjyqësor nga viktima dhe do të kontribuojë për rritjen e nivelit të raportimit të dhunës dhe parandalimin e femicideve.
- » Duhet kushtuar vëmendje e veçantë ndaj trajtimit të rrethanave me rëndësi që i kanë paraprirë femicidit dhe dëshmisë së viktimave të tentativës për femicid që i përkasin kategorisë së grupeve veçanërisht të marginalizuara për shkak të përkatësisë etnike, moshës, orientimit seksual (gratë nga komunitetet e pakicave, rome, gra me aftësi të kufizuara ose probleme të shëndetit mendor, gra të varfra, të moshuara, të veja ose të reja, vajza të vogla, refugjate, migrante, gra nga mjediset rurale, lezbike, etj.) Këto kategori grash kanë qenë të ekspozuara ndaj diskriminimit dhe pabarazisë gjatë gjithë jetës së tyre, për rrjedhojë është e nevojshme të merren parasysh pengesat sociale, psikologjike, ekonomike dhe kulturore me të cilat ato përballen. Shpesh varet nga qasja e gjyqtarit nëse do të njihet dhuna dhe nëse viktima e tentativës për femicid do të ndihet e sigurt për të thënë atë që ka përjetuar.

- » Viktimat e tentativës për femicid dhe palët e dëmtuara në çështjet e femicideve duhet të informohen plotësisht për të gjitha të drejtat e tyre në të gjitha fazat e procesit penal, veçanërisht në seancën kryesore, në mënyrë që të mund të marrin vendimet e tyre dhe të dinë se çfarë pritet prej tyre në procesin penal. Respektimi i së drejtës për të qenë i mirëinformuar kontribuon për sigurinë më të madhe të viktimës, e fuqizon atë dhe parandalon viktimizimin dytësor. Është veçanërisht e rëndësishme që viktima të njihet me të drejtën për të bërë kërkesë për dëmshpërblim në procesin penal.

Udhëzimet e mësipërme synojnë të kontribuojnë për zhvillimin e një qasjeje gjithëpërfshirëse ndaj viktimave të femicideve dhe tentativave për femicid në proceset gjyqësore. Një qasje e tillë sigurisht që kërkon përmirësimin e legjislacionit, zhvillimin e shërbimeve mbështetëse dhe ndihmëse për viktimat e dhunës në familje me qëllim parandalimin e tentativës për femicid dhe femicideve, si dhe organizimin e trajnimeve përkatëse për gjyqtarët që merren me çështjet e dhunës në familje, femicidin dhe tentativën për femicid.

» KËRKESA PËR DËMSPËRBLIM

Të drejtat e personit të dëmtuar (viktimitës së veprës penale^[74]) në procesin penal të përcaktuara në Kodet e Procedurës Penale përfshijnë të drejtën për të paraqitur kërkesë për dëmshpërblim dhe për të dhënë prova mbështetëse për kërkesën për dëmshpërblim dhe kërkesën për masë të përkohshme për realizimin e tyre.^[75] Kodet e Procedurës Penale parashikojnë që kërkesa për dëmshpërblim që buron nga kryerja e veprës penale ose veprës së kundërligjshme të përcaktuar me ligj si vepër penale, duhet të diskutohet në procesin penal me propozimin e personit të autorizuarit, nëse kjo nuk do ta zvarriste ndjeshëm procesin. Kur gjykata merr një vendim fajësie për të akuzuarin, ose jep masën e sigurisë për mjekim të detyrueshëm psikiatrik, të dëmtuarit i jepet dëmshpërblim i plotë ose i pjesshëm dhe referohet për padi civile për pjesën tjetër të kërkesës. Megjithatë, nëse të dhënat e procesit penal nuk ofrojnë bazë të besueshme për gjykim të plotë apo të pjesshëm, gjykata është e autorizuar që të udhëzojë personin e autorizuar që të paraqesë kërkesën e plotë të dëmshpërblimit si pjesë e procesit civil (padi civile).

Kërkesa për dëmshpërblim që buron nga kryerja e një vepre penale ose veprimi i kundërligjshëm i përcaktuar me ligj si vepër penale mund të ketë të bëjë me kompensimin e dëmit, kthimin e të mirave materiale, ose anulimin e një transaksioni juridik të caktuar. Gjykata duhet të vendosë për kërkesën për dëmshpërblim në procesin penal nëse plotësohen disa kushte të përcaktuara me

[74] Pala e dëmtuar është termi ligjor për viktimën e veprës penale. Sipas formulimit të Kodeve të Procedurës Penale, i dëmtuari është personi i cili pëson dëme materiale dhe/ose jomateriale për shkak të veprës penale të kryer, përkatësisht personi të cilit përmes veprës penale i janë cenuar apo rrezikuar të drejtat personale apo pasurore.

[75] Të drejtat e tjera të palës së dëmtuar në proces penal janë: të tregojë faktet dhe të paraqesë prova të rëndësishme me vlerë provuese, të marrë një avokat fakti nga radhët e avokatëve, të shqyrtojë dokumentet dhe provat që shërbejnë si provë, të informohet për pushimin e kallëzimit penal ose tërheqjen e padisë penale nga prokurori publik, të kundërshtojë vendimin e prokurorit publik për të mos ndjekur apo hequr dorë nga ndjekja penale, të udhëzohet për opsionin e bërjes së padisë penale dhe dorëzimin e kallëzimit penal, të marrë pjesë në seancën paraprake dhe në seancën kryesore dhe të marrë pjesë në paraqitjen e provave, të apelojë vendimin për shpenzimet e procesit penal dhe për masën e dëmshpërblim, të njoftohet për rezultatin e procesit gjyqësor dhe të marrë një kopje të vendimit përfundimtar, të ndërmarrë veprime të tjera të përcaktuara me ligj.

ligj. **Opsioni që i është lënë në dorë gjykatës për të mos trajtuar kërkesën për dëmshpërblim në procesin penal është përjashtim nga rregulli, për të mos zvarritur në mënyrë të panevojshme ushtrimin e kësaj të drejte nga ana e viktimës.**

Për shqyrtimin e kërkesës për dëmshpërblim në proces penal duhet të plotësohen disa kushte, të tilla si: kërkesa për dëmshpërblim buron në mënyrë të drejtpërdrejtë nga vepra penale e kryer (dëm material dhe/ose jomaterial), personi i autorizuar (pala e dëmtuar, personat që mund të ngrenë padi për kompensimin e dëmit në padinë civile, bashkëshorti, fëmijët, prindërit e të dëmtuarit dhe në raste të caktuara vëllezërit e motrat, si dhe partneri ligjor) përcakton në mënyrë specifike nevojën për kërkesëpadinë e vet dhe për paraqitjen e provave, dhe se marrja e vendimit lidhur me kërkesën për dëmshpërblim nuk do ta zgjasë ndjeshëm procesin penal. Kërkesa e fundit lihet në diskrecionin e gjykatës, e cila, si rregull, zakonisht konstaton automatikisht se marrja e vendimit për kërkesën e dëmshpërblimit do të zgjaste ndjeshëm procesin penal dhe i referon të dëmtuarit për të bërë padi civile për të ushtruar të drejtat e tyre.

Analiza e praktikës gjyqësore lidhur me trajtimin e femicidit tregon se gjykatat nuk i kanë gjykuar kërkesat e dëmshpërblimit të palës së dëmtuar gjatë procesit penal të femicidit dhe tentativës për femicid, por i kanë referuar ato në padi civile. Vendimet zakonisht nuk përmbajnë të dhëna nëse të dëmtuarit kishin paraqitur kërkesa për dëmshpërblim për dëmin e pësuar material dhe jomaterial dhe për masën e dëmshpërblimit të kërkuar në hetimin paraprak gjyqësor dhe procesin hetimor, dhe se gjykatat kanë përdorur më së shumti opsionin ligjor të referimit të palës së dëmtuar te padia civile pasi kanë arritur në përfundimin se gjykimi i kërkesës për dëmshpërblim do të çonte në zvarritje të procesit penal, pa dhënë asnjë arsytim. Kjo praktikë gjyqësore e rëndon pozitën e viktimës/të dëmtuarit në proces penal, veçanërisht në rastin e tentativës për femicid dhe femicidit, sepse e ekspozon viktimën/palën e dëmtuar ndaj kostove materiale shtesë dhe viktimizimit shtesë.

Kur vendoset lidhur me kërkesën për dëmshpërblim të viktimës/të dëmtuarit në proces penal, është shumë e rëndësishme, veçanërisht gjatë hetimit paraprak gjyqësor dhe mbledhjes së të dhënave, që prokurori publik dhe, në mënyrë përjashtimore, gjykata, të mbledhin në seancën paraprake para seancës kryesore provat e propozuara në kërkesëpadi, lidhur me të cilat do të merret vendimi mbi dëmshpërblimin. Mbledhja e provave mbi kërkesën për dëmshpërblim mund të kryhet paralelisht me konstatimin e përgjegjësisë penale, për shembull, duke zgjeruar udhëzimet individuale për hetimin nga ekspertët. Sipas Udhëzimeve për përmirësimin e praktikës gjyqësore lidhur me kompensimin e viktimave të

krimeve të rënda në proces penal, të miratuar nga Gjykata Supreme e Kasacionit të Republikës së Serbisë,^[76] është e nevojshme të mbahet parasysh se veprat penale me elemente të dhunës zakonisht konsistojnë në cenim të integritetit fizik dhe mendor dhe lëndimi manifestohet si gjurmë në trupin e viktimës dhe/ose në gjendjen mendore të viktimës. Këto dëmtime nuk janë të përhershme dhe minimizohen ose zhduken me kalimin e kohës, duke humbur kështu mundësinë e vërtetimit të tyre dhe ushtrimin e së drejtës për kompensimin e dëmit.

Kur vendoset lidhur me kërkesën për dëmshpërblim të viktimës së tentativës për femicid dhe të dëmtuarit në çështjet e femicideve është e nevojshme që:

- » Vendimmarrja për kërkesat për dëmshpërblim në proces penal të trajtohet si rregull dhe jo si përjashtim, nëse plotësohen kërkesat për vendimmarrje. Për ta bërë këtë, kërkesa lidhur me "zvarritjen e konsiderueshme të procesit penal" duhet të interpretohet në mënyrë të kufizuar në përputhje me parimin e efikasitetin e procesit gjyqësor dhe mbrojtjen e të drejtës së viktimës kundër viktimizimit shtesë.
- » Nëse nuk është bërë në fazat e hershme të procesit, prokurori publik^[77] ose shërbimi për informim dhe mbështetje të viktimave/të dëmtuarve dhe dëshmitarëve, i informon viktimat e tentativës për femicid dhe të afërmit e të dëmtuarve në çështjet e femicideve mbi të drejtën e depozitimit të kërkesës për dëmshpërblim dhe shpjegon përparësinë e ushtrimit të kësaj të drejte drejtpërdrejt në kuadër të procesit penal. Viktimat duhet të informohen në një gjuhë të kuptueshme për ta, pa përdorim të tepruar të termave ligjorë.

[76] Udhëzime për përmirësimin e praktikës gjyqësore lidhur me kompensimin e viktimave të krimeve të rënda në proces penal, miratuar nga Gjykata Supreme e Kasacionit të Republikës së Serbisë, Misioni i OSBE-së në Serbi <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/437726>

[77] Sipas formulimit të ligjeve procedurale, subjekti procedural, si rregull prokurori publik, është i detyruar të mbledhë prova për të vendosur lidhur me kërkesën për dëmshpërblim edhe para depozitimit të saj. Prokurori publik duhet të dëgjojë të akuzuarin edhe për faktet e rëndësishme për kërkesën për dëmshpërblim dhe do të kontrollojë rrethanat me rëndësi për përcaktimin e tyre. Kur lidhet marrëveshja për pranimin e veprës penale (marrëveshja për pranimin e fajësisë), nëse i dëmtuari nuk ka paraqitur kërkesë për dëmshpërblim, prokurori publik do ta thërrasë të dëmtuarin që të paraqesë kërkesë para se të lidhet marrëveshja për pranimin e fajësisë.

- » Viktima e tentativës për femicid dhe i dëmtuari në çështje femicidi duhet të informohen për të drejtën e tyre për mbështetje ligjore dhe të drejtën për avokat kur parashikohet me ligj, si dhe për mundësinë e marrjes së statusit të dëshmitarit të ndjeshëm;
- » Viktimës/të dëmtuarit duhet t'i shpjegohet në rast se vendosin të dorëzojnë kërkesën për dëmshpërblim, kërkesa duhet të përcaktohet saktë dhe të shoqërohet me prova.
- » Dëgjimi i provave nga viktima/pala e dëmtuar në lidhje me rrethanat e kërkesës për dëmshpërblim, kërkimi i paraqitjes së provave ose i një kërkesë për marrjen e provave të caktuara për të vendosur lidhjen me kërkesën për dëmshpërblim dhe shpjegimi për palën e dëmtuar se në kërkesën për dëmshpërblim që ka të bëjë me kompensimin e dëmit^[78] duhet të përcaktohet lloji i dëmit (dëm material dhe jomaterial), aspektet e dëmit (dëmi material: dëmi aktual, fitimi i humbur, mbështetja e humbur; dëmi jomaterial: aktiviteti i zvogëluar jetësor, vuajtja e dhimbjes fizike, frika, shpërftyrimi, dëmtimi i reputacionit, nderit, lirisë ose të drejtat personale, vdekja ose paaftësia veçanërisht e rëndë e një personi të afërt) dhe niveli i dëmit.^[79]
- » Njohja e viktimës/të dëmtuarit me të drejtën e dhënies së urdhrave për sigurimin e kërkesës për dëmshpërblim për të siguruar realizimin e saj.
- » Shpjegimi për viktimën/të dëmtuarin se kërkesa për dëmshpërblim mund të depozitohet deri në përfundim të seancës kryesore në gjykatën e shkallës së parë dhe se ajo mund të tërhiqet nga kërkesa deri në përfundim të seancës kryesore dhe ta parashtrijë kërkesën në padi civile, megjithatë pas kësaj kërkesa nuk mund të paraqitet më në këtë proces.
- » Viktimës së tentativës për femicid, e cila ka pësuar lëndime trupore ose ka lëndime të natyrës psikologjike, duhet t'i propozohet që t'i kërkojë gjykatës të kërkojë ekspertizë mjekoligjore ose psikologjike ose psikiatrike për të siguruar prova për të mbështetur kërkesën për dëmshpërblim.

[78] Objekt i kërkesës për dëmshpërblim mund të jetë kompensimi i dëmit, kthimi i sendeve të luajtshme dhe të paluajtshme që i përkasin të dëmtuarit dhe i janë marrë gjatë kryerjes së veprës penale dhe anulimi i veprimit juridik që buron nga vepra penale dhe që është i natyrës materiale (p.sh. anulimi i kontratës).

[79] Udhëzime për përmirësimin e praktikës gjyqësore në proceset e kompensimit për viktimat e krimeve të rënda, Gjykata Supreme e Kasacionit të Republikës së Serbisë, Misioni i OSBE-së në Serbi, <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/437726>

- » Kontrolli i rrethanave të kërkesës për dëmshpërblim duke marrë një deklaratë nga i akuzuari për gjendjen e tij financiare, pasurinë në zotërim dhe veprimet e ndërmarra ndaj pronës.
- » Dëgjimi i dëshmitarëve lidhur me rrethanat e kërkesës për dëmshpërblim me qëllim konstatimin e fakteve shtesë dhe konfirmimin e fakteve të raportuara nga viktimat/pala e dëmtuar.
- » Kur vendoset lidhja e marrëveshjes për pranimin e veprës penale midis prokurorit publik dhe të akuzuarit, vendosni të refuzoni marrëveshjen për pranimin e veprës penale, nëse ajo nuk përmban marrëveshjen për kërkesën për dëmshpërblim, nëse është paraqitur një kërkesë e tillë.

» BIBLIOGRAFIA

- » Barjaktarović, D. (2013) Inkriminacija zločina mržnje – moguć put ka jednakijem društvu, *Kultura polisa*, nr. 2.

- » Batrićević, A. (2016) Krivičnoppravna reakcija na femicid (Criminal law reaction to femicide), *Temida*, nr. 3-4, Beograd.

- » Beker Kosana (i redaktuar), Društveni i institucionalni odgovor na femicid u Crnoj Gori (Social and institutional response to femicide in Montenegro), SOS Nikšić, 2023, mund ta gjeni në: <https://sosnk.org/wp-content/uploads/2023/04/Drustveni-i-institucionalni-odgovor-na-femicid-u-Crnoj-Gori-1.pdf>.

- » Beker Kosana, Social and institutional responses to femicide in Albania, Montenegro and Serbia, UN Women & „FemPlatz“, mars 2023, mund ta gjeni në: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-04/Regional-Report_Social-and-Institutional-Response-to-Femicide.pdf.

- » Beker Kosana, Përgjigja gjyqësore ndaj femicidit në Ballkanin perëndimor – kuadri ligjor dhe praktika gjyqësore, Qendra AIRE, mund ta gjeni në: <https://gcjnetwork.org/wp-content/uploads/PUBLIKACIJE/regional-femicide-report-2023-alb.pdf>.

- » Beker Kosana, Tanović Dalida (e redaktuar), Analiza prakse sudova u procesuiranju femicida i pokušaja femicida u Bosni i Hercegovini 2017-2021, AIRE Centar, 2022, mund ta gjeni në: <https://www.airecentre.org/Handlers/Download.ashx?IDMF=77975c73-9c31-4552-9a68-3013255c0d5f>.

- » CEDAW: Albania (1994), Serbia (2001), Montenegro (2006), mund ta gjeni në: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=en; Istanbul Convention: Albania (2013), Serbia (2013), Montenegro (2014), mund ta gjeni në: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>.

- » Konventa për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje – Konventa e Stambollit (2011), ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Serbisë – Marrëveshjet Ndërkombëtare" nr. 012/13).

- » E drejta penale e distriktit Brčko të Bosnjë dhe Hercegovinës ("Fletorja Zyrtare e Distriktit Brčko të BiH-së", nr. 19/2020 – tekst i konsoliduar).

- » Kodi Penal i Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Malit të Zi", nr. 70/2003, 13/2004 – korrigjim (korr.) dhe 47/2006; dhe "Fletorja Zyrtare e Malit të Zi", nr. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - një ligj tjetër, 40/2013, 56/2013 - korr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - një ligj tjetër, 44/2017, 49/2018 dhe 3/2020).

- » Kodi Penal i Federatës së Bosnjë dhe Hercegovinës ("Fletorja Zyrtare e FBiH-së", nr. 36/2003, 21/2004 – korr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2 , 76/2014, 46/2016 dhe 75/2017).

- » Kodi Penal i Republikës së Kosovës ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Kosovës" nr. 2/janar 2019, Ligji nr. 06/L-074 Prishtinë).

- » Kodi Penal i Republikës së Serbisë ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Serbisë", nr. 85/2005, 88/2005 – korr., 107/2005 – korr., 72/2009, 111/2009, 121/2012 , 104/2013, 108/2014, 94/2016 dhe 35/2019).

- » Kodi Penal i Republikës Srpska ("Fletorja Zyrtare e Republikës Srpska", nr. 64/2017, 104/2018 – Vendimi i Gjykatës Kushtetuese (KK), 15/2021 dhe 89/2021).

- » Kodi Penal i Republikës së Maqedonisë ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 37/96).

- » Kodi i Procedurës Penale të Distriktit Brčko të Bosnjë dhe Hercegovinës ("Fletorja Zyrtare e Distriktit Brčko të BiH-së" nr. 34/2013 – tekst i konsoliduar, 27/2014, 3/2019 dhe 16/2020).

- » Kodi i Procedurës Penale të Federatës së Bosnjë dhe Hercegovinës ("Fletorja Zyrtare e FBiH" nr. 35/2003, 56/2003 – korr., 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 dhe 74/2020).

- » Kodi i Procedurës Penale i Republikës Srpska ("Fletorja Zyrtare e Republikës Srpska" nr. 53/2012, 9/2017, 66/2018 dhe 15/2021).

- » Kodi i Procedurës Penale të Malit të Zi ("Fletorja Zyrtare e Malit të Zi" Nr. 57/2009, 49/2010, 47/2024 – Vendimi i GJK-së, 2/2015 – Vendimi i GJK-së, 35/2015, 58/2015 – ligji tjetër, 28/ 2018 – Vendimi i GJK-së: 116/2020 – Vendimi i GJK).

- » Kodi i Procedurës Penale të Kosovës (Kodi nr. 04/2-123 – 13.12.2012).

- » Kodi i Procedurës Penale të Serbisë ("Fletorja Zyrtare e Republikës së Serbisë" nr. 72/2011, 101/2011, 12/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - Vendimi i GJK-së 62/2021 – Vendimi i GJK).

- » Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Maqedonisë – "Fletorja Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" nr. 150/2010, 100/12 dhe 198/18, neni 53, nenet 110-120).

- » Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power – GA Res, 40/34, Annex 1985, mund ta gjeni në: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-basic-principles-justice-victims-crime-and-abuse>.

- » Delić, N. (1998) Kvalifikovana/teška ubistva – motivi i pobude, në: *Ubistva i samoubistva u Jugoslaviji*, Kopaonik: Srpsko udruženje za krivično pravo, f. 73-88.

- » Delić, N. (2012) Krivičnopравни aspekt nasilja u porodici, në: *Nasilje u porodici – zbornik radova sa naučnog skupa*, f. 108-127, Beograd.

- » Direktiva 2012/29/BE e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit, mund ta gjeni në: <https://www.podrskazrtvama.rs/media/medjunarodni/DIREKTIVA-2012-29-EU.pdf>.

- » Konventa Evropiane për Kompensimin e Viktimave të Krimeve të Dhunshme, Seria e Traktateve Evropiane – nr. 116, Strasburg 24.XI.1983.

- » Filipović Ljiljana, Krivična djela iz mržnje i krivična djela izazivanja mržnje – Komentar relevantnih zakonskih odredaba, Misija OSCE-a u BiH, Sarajevo, 2019.

- » *Габер-Дамјановска Наташа and Гајдова Габриела, Фемцидот во Република Северна Македонија: Состојба, правна рамка и судска пракса (2018-2022)*, AIRE центар, 2023, mund ta gjeni në: http://femplatz.org/library/publications/2023-09_femicide-report-nmk-2023-nmk.pdf.

- » Hysi Vasilika et al., Vrasjet e grave (femicidi) dhe tentativa për femicid në Shqipëri (2017-2020), Qendra për Iniciativa Ligjore Qytetare, Tiranë, 2023, mund ta gjeni në: <https://www.qag-al.org/publikime/femicidi.pdf>.

- » Jovašević, D. (2017), Krivična dela ubistva, IKSI: Beograd

- » Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. Beker, K. (2019) Društveni i institucionalni odgovor na femicid u Srbiji, Pančevo: „FemPlatz“.

- » Konstantinović-Vilić Slobodanka, Petrušić Nevena, Pokušaji femicida i femicid u Srbiji: Sprečavanje i procesuiranje, „FemPlatz“, Pančevo & Niš, 2021, mund ta gjeni në: http://femplatz.org/library/publications/2021-04_Femicid_-_Pokusaj_femicida_i_femicid_u_Srbiji.pdf.

- » Konul Derya, G.(2013) Smernice za rodno-odgovoran pristup presuđivanju u premetima rodno-zasnovanog nasilja, mund ta gjeni në: <https://www.pars.rs/sr-yu/aktuelno-2/aktuelno-lat/1241-smernice-za-rodno-odgovoran-pristup-presudjivanju-u-predmetima-rodno-zasnovanog-nasilja-lat>.

- » Kuirski, J.: Nasilje u porodici, Pravosudna akademija, mund ta gjeni në: <https://www.pars.rs/images/biblioteka/Nasilje-u-porodici-JK.pdf> (e konsultuar më 22.3.2019).

- » Ligji nr. 144/2013 – Për disa shtesa dhe ndryshime në Kodin Penal të Republikës së Shqipërisë.

- » Ligji nr. 7895, datë 27.1.1995 – Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë.

- » Ligji nr. 7905, datë 21.3.1995 – Kodi i Procedurës Penale të Republikës së Shqipërisë.

- » Ligji Për disa shtesa dhe ndryshime në Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë (“Fletorja Zyrtare e Republikës së Maqedonisë” nr. 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 97/2017, 248/2018; dhe “Fletorja Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut” nr. 36/2023 dhe 188/2023).

- » Ligji Për ratifikimin e Konventës Evropiane për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, me protokollet plotësuese, (“Fletorja Zyrtare e Serbisë dhe Malit të Zi – Marrëveshjet Ndërkombëtare” nr. 9/2003, 5/2005, 7/2005 – korr.; “Fletorja Zyrtare e Republikës së Serbisë – Marrëveshjet Ndërkombëtare” nr. 12/2010).

- » Mršević, Z. (2017) *Transrodno lice pravde*, Institut društvenih nauka, Beograd.

- » Nikolić Ristanović, V. (1989), *Žene kao žrtve kriminaliteta*, Beograd: Naučna knjiga.

- » OSCE-led Survey on the Well-being and Safety of Women, OSCE, 2019, mund ta gjeni në: https://www.osce.org/files/f/documents/9/2/413237_0.pdf.

- » Pavićević O., Glomazić H., Ilijić L. (2016), *Femicid kao deo strukture nasilja*, *Temida*, nr. 3-4, f. 467.

- » Pavlović, S. (2012) *Analiza pravnog položaja transrodnih i transeksualnih osoba u Republici Srbiji*, u: Saša Gajin (e redaktuar), *Model zakona o priznavanju pravnih posledica promene pola i utvrđivanja transeksualizma prava trans osoba – od nepostojanja do stvaranja zakonskog okvira*, Centar za unapređivanje pravnih studija, Beograd, f. 50-72.

- » Petričević, P., Pejović, D.: *Priručnik za izveštavanje o rodno zasnovanom nasilju prema ženama*, Misija OEBS-a u Crnoj Gori, mund ta gjeni në: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/534203.pdf>.

- » Petrušić Nevena, Žunić Natalija, Vilić Vida, *Društveni i institucionalni odgovor na femicid u Srbiji II*, Udruženje građanki „FemPlatz“, Pančevo, 2019, mund ta gjeni në: http://femplatz.org/library/publications/2019-11_Femicid_monografija_Druga_publikacija_E_primerak.pdf.

- » *Priručnik: Sudska razmatranja slučajeva nasilja u porodici u BiH*, Sarajevo, 2014, mund ta gjeni në: <https://atlantskainicijativa.org/prirucnik-sudska-razmatranja-slucajeva-nasilja-u-porodici-u-bosni-i-hercegovini/>.

- » Simeunović Patić, B (2002), *Ubistva heteroseksualnih partnera: kriminološke i viktimološke karakteristika*: *Temida*, nr. 1, f. 3-13.

- » *Smernice za unapređenje sudske prakse u postupcima za naknadu štete žrtvama teških krivičnih dela u krivičnom postupku*, Vrhovni kasacioni sud Republike Srbije, Misija OEBS-a u Srbiji, 1.1.2019, mund ta gjeni në: <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/437726>.

- » Statistical framework for measuring the gender-related killing of women and girls, UNODC and UN Women, 2022, mund ta gjeni në: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Statistical_framework_femicide_2022.pdf.

 - » Stojanović, Z. (2018), Komentar Krivičnog zakonika, Beograd: Službeni glasnik

 - » United Nations Office on Drugs and Crime and UN Women, Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide), 2022, mund ta gjeni në: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-11/Gender-related-killings-of-women-and-girls-improving-data-to-improve-responses-to-femicide-feminicide-en.pdf>.
-

